

การศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงาน
ในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดย

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

บทคัดย่อ

การศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงของปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตรรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน 7 จังหวัดที่มีประชากรวัยแรงงานหรือแรงงานภาคเกษตรมากที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด อุดรธานี และบุรีรัมย์ โดยเป็นเกษตรกร 400 คน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 84 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 484 คน โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

เกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ ต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรจำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 69.75 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อยเพราะไปเรียนหรือทำงานนอกภาคการเกษตรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.40 และพบว่าเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ต้องจ้างทั้งแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 50 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 เนื่องจากมีพื้นที่การเพาะปลูกน้อย ไม่ได้ทำการเพาะปลูกผลผลิตที่หลากหลาย และมีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอ จากผลการศึกษาชี้แนวโน้มว่าจะเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรในอนาคต เนื่องจากบุตรหลานเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ต้องการทำงานในภาคเกษตร เพราะเป็นงานหนัก ลำบาก มีรายได้ไม่แน่นอน และไม่มีสวัสดิการ ทำให้เกิดการขาดแรงจูงใจในการให้คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตร ขาดการส่งเสริมด้านปัจจัยการผลิตและโครงสร้างพื้นฐานการผลิต ซึ่งเกษตรกรมีความต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือในด้านปัจจัยการผลิต การลดต้นทุนการผลิต และระบบชลประทานเพื่อการผลิตมากที่สุด

ในด้านความต้องการแรงงาน หรืออุปสงค์ของแรงงานภาคเกษตรจะมีมากกว่าอุปทานแรงงาน เฉพาะในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว และยังพบว่ามี การเข้าออกงานระหว่างภาคอุตสาหกรรม เกษตรและภาคเกษตรในช่วงดังกล่าว จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าแรงงานที่ยังคงอยู่ในภาคเกษตรมีอายุเฉลี่ย 52 ปี ซึ่งเป็นวัยกลางคนมีกำลังในการทำงานลดลง ไม่สามารถทำงานหนักได้ การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรและการจ้างแรงงานคนมาใช้ในการทำการเกษตรจึงเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาด้านอุปทานแรงงานหรือจำนวนแรงงานในครัวเรือน ซึ่งมีจำนวนลดลงไม่เพียงพอต่อการผลิต ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถรักษาระดับการผลิตให้เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้หลักของครอบครัวต่อไปได้ โดยมีข้อสังเกตสำคัญคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงหาแรงงานไทย ทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่มารับจ้างทำงานได้ โดยแรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ ซึ่งมีอายุอยู่ในวัยกลางคนไม่สามารถเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่ภาคนอกเกษตรได้ ทำให้ต้องทำการเกษตรต่อไปเท่าที่จะทำได้

ข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการศึกษาครั้งนี้คือ การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก โดยรัฐให้การสนับสนุนด้านเงินทุน ปัจจัยการผลิต และแหล่งน้ำในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทาน ในการทำการเกษตร และควรมีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปสหกรณ์การเกษตรเพื่อ จัดซื้อและร่วมกันใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร รวมทั้งมีการปฏิรูปการศึกษาภาคบังคับ การศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระดับอาชีวศึกษาให้ครบวงจร สามารถเรียนรู้ ได้ตลอดชีวิต และนำองค์ความรู้ไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริงในเชิงนโยบายควรมีการเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ให้เกิดระบบค่าจ้างและผลตอบแทนที่เป็นธรรม และพัฒนาระบบสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงาน ที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของมนุษย์ และควรมีการกำหนดนโยบายและแนว ทางการจัดการแรงงานภาคเกษตรที่เหมาะสม เพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเข้าสู่ สังคมผู้สูงอายุ

คำนำ

การศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงของปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกร และผู้ประกอบการในภาคเกษตรใน 7 จังหวัดที่มีแรงงานภาคเกษตรมากที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด อุดรธานี และบุรีรัมย์ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ สำนักงานแรงงานจังหวัด สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสถิติจังหวัด หอการค้าจังหวัด และผู้ประกอบการในกิจการเกษตรที่สำคัญ

รายงานผลการศึกษานี้จัดทำสำเร็จด้วยความร่วมมือของเกษตรกร ผู้ประกอบการในภาคเกษตร และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเกี่ยวข้องในทุกจังหวัดที่ให้สัมภาษณ์ โดยเฉพาะเกษตรจังหวัด สภาเกษตรกรจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหอการค้าจังหวัด ซึ่งเป็นผู้ประสานงานให้คณะผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ รวมทั้งศึกษาดูงานในภาคเกษตรและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มของเกษตรกรหรือคนในชุมชนจะทำให้เกษตรกรมีงานทำในท้องถิ่น ลดการเคลื่อนย้ายแรงงานที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

คณะผู้ศึกษาขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษานี้จะสามารถใช้เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจทั่วไปต่อไป

ส่วนนโยบายและแผนพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร

พฤศจิกายน 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ข
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย	3
1.3 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	3
1.4 วิธีการศึกษา	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี	5
2.1 การตรวจเอกสาร	5
2.2 แนวคิดและทฤษฎี	9
บทที่ 3 ข้อเท็จจริง	21
3.1 จังหวัดอุดรธานี	21
3.2 จังหวัดนครราชสีมา	22
3.3 จังหวัดขอนแก่น	24
3.4 จังหวัดร้อยเอ็ด	25

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.5 จังหวัดอุบลราชธานี	26
3.6 จังหวัดศรีสะเกษ	27
3.7 จังหวัดบุรีรัมย์	29
บทที่ 4 ผลการศึกษา	31
4.1 ภาคเกษตร/แรงงานภาคเกษตร	31
4.2 ภาคเอกชน	67
4.3 ภาครัฐ	71
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	85
5.1 สรุป	85
5.2 ข้อเสนอแนะ	90
บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก	
ภาคผนวกที่ 1 ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์เจาะลึก	97

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง	18
2	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดอุบลราชธานี	32
3	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดอุบลราชธานี	32
4	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดนครราชสีมา	37
5	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดนครราชสีมา	37
6	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดขอนแก่น	42
7	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดขอนแก่น	42
8	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดศรีสะเกษ	47
9	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดศรีสะเกษ	47
10	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดร้อยเอ็ด	51
11	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดร้อยเอ็ด	52
12	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดอุดรธานี	55
13	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดอุดรธานี	56
14	ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดบุรีรัมย์	59
15	ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดบุรีรัมย์	59
16	ความพอเพียงของแรงงานภาคเกษตรของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 7 จังหวัด	63
17	สาเหตุที่แรงงานไม่เพียงพอ	64
18	ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ	65
19	ผลกระทบของการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ	66
20	สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไม่ได้รับผลกระทบจากการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ	66

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ความสัมพันธ์ของการจ้างงานกับ Real GDP รายสาขา	13

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของการศึกษา

ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานแล้ว โดยมีสาเหตุสำคัญจากการวางแผนประชากรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 ทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการจูงใจให้ประชากรหันมาวางแผนครอบครัว โดยการมีบุตรน้อยลงจากครอบครัวละ 5-6 คนในอดีตเป็นเพียง 2 คนหรือน้อยกว่า ทำให้ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงและมีกำลังแรงงานที่เข้าสู่วัยกลางคนและผู้สูงอายุมากขึ้น ทำให้สัดส่วนของประชากรภาคเกษตรที่มีอายุอยู่ระหว่าง 15-64 ปีลดลงจาก 19.5 ล้านคนหรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 59.7 ของแรงงานทั้งหมด ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 เป็น 16.9 ล้านคน ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 42.9 ของแรงงานทั้งหมด อีกทั้งสภาพการทำงานในภาคเกษตรส่วนใหญ่เป็นการทำงานตามฤดูกาล ซึ่งเป็นงานที่หนัก สกปรก และเสี่ยงอันตราย ขาดสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงาน จึงเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้แรงงานในภาคเกษตรอพยพออกจากภาคเกษตรมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร

นอกจากนี้ ผลกระทบจากนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาทของรัฐบาลชุดปัจจุบัน มีผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานวัยหนุ่มสาวจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมหรือเกษตรอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ภาคเกษตรมีการขาดแคลนแรงงานมากขึ้น แต่นโยบายดังกล่าวจะส่งผลให้แรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศพม่า ลาว และกัมพูชาเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในประเทศไทยมากขึ้น เพราะความแตกต่างระหว่างค่าจ้างของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ 300 บาทของไทยแรงงานจะได้รับค่าจ้างเทียบเท่ากับ 300 เหรียญสหรัฐหรือ 9,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่อัตราค่าจ้างในประเทศพม่าเพียงเดือนละ 50 เหรียญสหรัฐ และอัตราค่าจ้างกัมพูชาเดือนละ 60 เหรียญสหรัฐหรือเดือนละ 1,500-1,800 บาทเท่านั้น แม้ว่าการเข้ามาทำงานของแรงงานต่างด้าวสามารถทดแทนแรงงานไทยและแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ระดับหนึ่ง แต่ในระยะยาวจะส่งผลต่อโครงสร้างค่าจ้างและการพัฒนาฝีมือแรงงาน รวมทั้งประสิทธิภาพแรงงานในภาคเกษตรที่ลดลง

ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรทำให้ครัวเรือนเกษตรต้องใช้แรงงานผู้สูงอายุ แรงงานเด็กและแรงงานต่างด้าวมากขึ้น ประเทศไทยจึงถูกจับตามองจากประชาคมโลก ในเรื่องการละเมิดสิทธิแรงงาน สิทธิมนุษยชน การใช้แรงงานเด็ก และการใช้แรงงานต่างด้าว ซึ่งจะเป็นประเด็นที่อาจจะถูกหยิบยกเป็นข้อกีดกันทางการค้าของสินค้าเกษตรในระยะต่อไปได้ สำหรับผู้ประกอบการรายย่อยในภาคเกษตรหรือ SMEs จะได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าวมาก ส่งผลให้เกิดการลดการผลิตและลดจำนวนแรงงานลงเนื่องจากจะทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 20-30 เพราะต้องจ้างพนักงานประจำที่เป็นแรงงานไทยใน

ระดับปริญญาตรีไม่ต่ำกว่าเดือนละ 15,000 บาท และต้องจ่ายค่าจ้างขั้นต่ำให้แก่แรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวที่ทำงานในระดับล่างในอัตราวันละ 300 บาท โดยค่าจ้างขั้นต่ำรายจังหวัดก่อนการประกาศใช้อัตราค่าจ้างขั้นต่ำเฉลี่ยประมาณ 200 บาทต่อวัน ซึ่งเป็นอัตราค่าจ้างที่ผู้ประกอบการรายย่อยสามารถที่จะดำเนินการผลิตต่อไปได้

สำหรับสถานการณ์ปัญหาด้านกำลังคนและการพยากรณ์ความต้องการแรงงานปี พ.ศ. 2555-2559 จากข้อมูลการสำรวจอุปสงค์และอุปทานของสถานประกอบการใน 28 สาขาการผลิตทั่วประเทศ จำนวน 39,918 แห่ง ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า สถานประกอบการมีความต้องการแรงงานจำนวน 429,622 คน ส่วนปัญหาการขาดแคลนแรงงาน พบว่า สถานประกอบการมีการขาดแคลนแรงงาน จำนวนทั้งสิ้น 274,569 คน โดยสาขาหลักที่มีการขาดแคลนแรงงานมากที่สุด คือ ภาคอุตสาหกรรม รองลงมาคือ ภาคบริการและภาคเกษตรกรรม ซึ่งภาคเกษตรกรรม กิจกรรมที่มีการขาดแคลนแรงงานมากที่สุด คือ กิจกรรมอาหารและอาหารสัตว์ จำนวน 24,754 คน เมื่อพิจารณาการขาดแคลนแรงงานตามทักษะฝีมือ พบว่า มีการขาดแคลนแรงงานระดับกึ่งฝีมือมากที่สุด รองลงมาได้แก่ แรงงานมีฝีมือ และแรงงานไร้ฝีมือ

ผลการคาดประมาณความต้องการกำลังคนโดยรวมหรือการจ้างงานรวม ปี 2555-2559 ของกระทรวงแรงงาน พบว่า ความต้องการกำลังคนโดยรวมมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 0.73 ต่อปี โดยสาขาหลักที่มีการจ้างงานมากที่สุด คือ ภาคบริการ รองลงมาคือ ภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม ตามลำดับ ภาคบริการมีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 0.67 ต่อปี ภาคเกษตรกรรมมีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานอัตราเฉลี่ยร้อยละ 0.95 ต่อปี และภาคอุตสาหกรรมมีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานเฉลี่ยร้อยละ 0.48 ต่อปี เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าตลาดแรงงานมีความต้องการกำลังคนในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่ามากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า และระดับมัธยมศึกษา สำหรับการคาดประมาณความต้องการกำลังคนส่วนเพิ่ม พบว่า โดยส่วนใหญ่เป็นความต้องการส่วนเพิ่มเพื่อขยายตำแหน่งงานซึ่งอยู่ในภาคบริการมากที่สุด เนื่องจากภาคบริการมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูง โดยอาชีพที่มีความต้องการกำลังคนมากที่สุด ได้แก่ อาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตรและการประมง รองลงมา ได้แก่ อาชีพพนักงานบริการ พนักงานในร้านค้า ตลาด และอาชีพอื่นพื้นฐานต่างๆ

จากสภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร ปัญหากำลังคน และความต้องการแรงงานดังกล่าว สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร จึงได้ทำการศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีการขาดแคลนแรงงานภาคอุตสาหกรรมมากที่สุดจากการศึกษาเรื่องภาวะการขาดแคลนแรงงานและพฤติกรรมเคลื่อนย้ายแรงงานไทย: ผลจากการสำรวจการจ้างงานปี 2555 ของธนาคารแห่งประเทศไทย แต่ยังไม่มีการศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม จึงได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานของเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตร ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อให้เกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตรสามารถประกอบอาชีพในภาคเกษตรต่อไปได้โดยมีแรงงานใช้ในการผลิตได้อย่างพอเพียงและมีคุณภาพ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงของปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2.2 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน จากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

1.2.3 เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ศึกษาในจังหวัดที่มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรอายุ 15-64 ปี ใน 7 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประชากรแรงงานเกษตรอายุ 15-64 ปี มากกว่า 500,000 คนขึ้นไป ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี (879,344 คน) นครราชสีมา (696,675 คน) ขอนแก่น (686,349 คน) ศรีสะเกษ (590,979 คน) อุดรธานี (501,973 คน) ร้อยเอ็ด (524,111 คน) และบุรีรัมย์ (501,053 คน) รวม 400 คน

1.3.2 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย เกษตรกรในวัยแรงงานหรือแรงงานภาคเกษตรอายุ 15-64 ปีใน 7 จังหวัดที่มีประชากรแรงงานเกษตรอายุ 15-64 ปี รวม 400 คน และผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนจังหวัดละ 12 คน รวม 84 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 484 คน

1.4 วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Specific Random Sampling) แรงงานภาคเกษตรในจังหวัดที่มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรอายุ 15-64 ปี มากที่สุดเรียงตามลำดับที่ 1-7 จำนวน 7 จังหวัด ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรมากกว่า 500,000 คน เพื่อให้ได้ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรจำนวนเพียงพอ และเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2552/53 สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2554 โดยขอความร่วมมือจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเขต เกษตรจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด สภาเกษตรกรจังหวัด เพื่อนัดพบแรงงานภาคเกษตรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่จะทำการศึกษา ในการดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2) **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)** โดยการรวบรวมข้อมูลในเชิงแนวคิด หลักการ และทฤษฎี ตลอดจนกรณีศึกษาและผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ จากหนังสือ วิทยานิพนธ์ เอกสาร บทความทางวิชาการในวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ ระเบียบกฎหมายหรือหนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร

1.5.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงาน

1.6 นิยามศัพท์

1.6.1 แรงงานภาคเกษตร หมายถึง ประชากรเกษตรหรือเกษตรกรอายุ 15-64 ปี

1.6.2 งานหลัก หมายถึง งานในภาคเกษตรที่แรงงานภาคเกษตรประกอบอาชีพเป็นหลัก

1.6.3 งานรอง หมายถึง งานนอกภาคเกษตรที่แรงงานภาคเกษตรประกอบอาชีพนอกเหนือจากอาชีพหลักทางการเกษตร เช่น รับจ้างทั่วไป ขายของ (สินค้าอุปโภค บริโภค ฯลฯ) เป็นต้น

1.6.4 แรงงานพอเพียง หมายถึง เกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรมีแรงงานในครัวเรือนพอเพียงต่อการผลิตผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง

1.6.4.1 แรงงานพอเพียง หมายถึง เกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรมีแรงงานในครัวเรือนพอเพียงต่อการผลิตผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง โดยไม่ต้องจ้างแรงงานรับจ้างหรือใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร

1.6.4.2 แรงงานพอเพียงแต่ต้องจ้างแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตร หมายถึง เกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรมีแรงงานในครัวเรือนพอเพียงต่อการผลิต แต่ใช้การจ้างแรงงานรับจ้างและใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางขั้นตอนการผลิต เพื่อความรวดเร็วในการผลิต

1.6.5 แรงงานไม่พอเพียง หมายถึง เกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรที่มีแรงงานไม่เพียงพอ ต้องจ้างแรงงานรับจ้างและ/หรือใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรครบทุกขั้นตอน และจ้างแรงงานรับจ้างและ/หรือใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรไม่ครบทุกขั้นตอน

1.6.6 ความต้องการแรงงาน หมายถึง จำนวนแรงงานที่เกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรต้องการใช้ในการผลิตผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร แนวคิด และทฤษฎี

2.1 การตรวจเอกสาร

สำนักงานเศรษฐกิจการแรงงาน (2556) ศึกษาปัญหาขาดแคลนแรงงานจากข้อมูลของหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน พบว่า ภาคอุตสาหกรรมของไทยประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานอย่างมาก ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ อาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น โดยแรงงานที่ขาดแคลนเป็นแรงงานระดับล่างที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและต่ำกว่า ส่วนรองลงมาคือแรงงานที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษา (ปวช./ปวส.) โดยสาเหตุของการขาดแคลนแรงงานที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร แรงงานมุ่งศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้น โดยสาขาหลักที่มีการขาดแคลนแรงงานมากที่สุด คือ ภาคอุตสาหกรรม รองลงมาคือ ภาคบริการ และภาคเกษตรกรรม สำหรับการประมาณความต้องการกำลังคนโดยรวมหรือการจ้างงานรวม ปี 2555-2559 พบว่า ความต้องการกำลังคนโดยรวมมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 0.73 ต่อปี โดยสาขาหลักที่มีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานมากที่สุด คือ ภาคเกษตรกรรม มีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานเฉลี่ยร้อยละ 0.95 ต่อปี สำหรับการประมาณความต้องการกำลังคนโดยรวมหรือการจ้างงานรวมจำแนกตามสาขาการผลิตทั่วราชอาณาจักร ปี 2555-2559 พบว่า ยังมีการผลิตกำลังคนไม่พอสอดคล้องความต้องการแรงงาน (อุปสงค์ส่วนเกิน) ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่ามากที่สุดจำนวน 689,841 คน ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้มีทักษะฝีมือสูงขึ้น และปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบการยกระดับไปสู่การประกอบการที่ใช้เทคโนโลยีแทนที่การประกอบการแบบใช้แรงงานเข้มข้น (Labour Intensive) ซึ่งจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้อย่างยั่งยืน

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2556) ได้จัดทำรายงานสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับลูกจ้างเอกชนภาคเกษตรกรรม พ.ศ. 2555 พบประเด็นสำคัญ คือ ผู้มีงานทำทั้งหมดในประเทศมีจำนวน 38.0 ล้านคนในช่วงนอกฤดูกาลเกษตร และผู้มีงานทำมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 39.6 ล้านคนในช่วงฤดูกาลเกษตร โดยผู้มีงานทำในภาคเกษตรช่วงนอกฤดูกาลเกษตรมีจำนวน 13.7 ล้านคน และช่วงฤดูกาลเกษตรเพิ่มขึ้นเป็น 16.7 ล้านคน เมื่อพิจารณาถึงผู้ทำงานที่เป็นลูกจ้างเอกชนช่วงนอกฤดูกาลเกษตรมีจำนวน 14.2 ล้านคน และช่วงฤดูกาลเกษตรมีจำนวน 12.9 ล้านคน โดยผู้ทำงานเป็นลูกจ้างเอกชนอยู่ในภาคเกษตรกรรมช่วงนอกฤดูกาลเกษตรมีจำนวน 2.5 ล้านคน และช่วงฤดูกาลเกษตรลูกจ้างเอกชนที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมลดลงเป็น 2.0 ล้านคน โดยนอกช่วงฤดูกาลเกษตรลูกจ้างเอกชนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 4,753.70 บาท (เฉลี่ยวันละ 158.50 บาท) ซึ่งค่าจ้างรายวันของลูกจ้างเอกชนในภาคเกษตรกรรมในช่วงฤดูกาลเกษตรส่วนมากได้รับวันละ 200-299 บาท จะเห็นได้ว่าการทำงานในภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยมีจำนวนผู้ทำงานมากในช่วงฤดูกาลเกษตรและจำนวนผู้ทำงานลดลงเมื่อเข้าสู่ช่วงนอกฤดูกาลเกษตร โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีผู้รับจ้างทำงานช่วงนอกฤดูกาลเกษตรมากที่สุด 7.83 แสนคน สรุปได้ว่าการทำงานในภาคเกษตรกรรมของไทยจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลและปริมาณน้ำฝนเป็นหลัก อย่างไรก็ตามหากเกิดภาวะแล้งหรือน้ำท่วมการจ้างงานในภาคเกษตรกรรมก็จะน้อยลงด้วยเช่นกัน

เสาวณี จันทะพงษ์ (2555) จากธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ศึกษาเรื่องภาวะการขาดแคลนแรงงานและพฤติกรรมการเคลื่อนย้ายแรงงานไทย : ผลจากการสำรวจการจ้างงานปี 2554 พบว่า ประเทศไทยจะมีการขาดแคลนแรงงานหรือมีอุปสงค์แรงงานมากกว่าอุปทานแรงงานเห็นได้อย่างชัดเจนจากอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานเริ่มมีน้อยกว่าอุปสงค์แรงงานตั้งแต่ปี 2014 หรือปี 2557 และจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ สาเหตุเกิดจากอัตราการขยายตัวของ GDP สูงขึ้นตั้งแต่ปี 2553 และอัตราการว่างงานที่มีแนวโน้มลดลงจนเหลือเพียงร้อยละ 0.5 ในปัจจุบัน โดยสภาพปัญหาสำคัญของตลาดแรงงานไทย คือ ฟังหาแรงงานไร้ฝีมือสูงถึงร้อยละ 80 และมีแรงงานที่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 75 จากผลการสำรวจการขาดแคลนแรงงานของสถานประกอบการ พบว่าร้อยละ 40 ของธุรกิจขนาดเล็กประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และรุนแรงมากในแรงงานไร้ฝีมือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 81 มากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผู้ประกอบการมีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานโดยการให้ลูกจ้างทำงานล่วงเวลา การเพิ่มค่าจ้างจูงใจ และการใช้เครื่องจักรทดแทน ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ธุรกิจควรเพิ่มจำนวนชั่วโมงการทำงานล่วงเวลาในช่วงที่ยังหาแรงงานไม่ได้ และเร่งพัฒนาฝีมือแรงงานโดยเฉพาะแรงงานในภาคเกษตรและธุรกิจ SMEs การพัฒนาและสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา กับสถานประกอบการ เพื่อวางแผนการผลิตกำลังคนให้มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอ สำหรับงานวิจัยในอนาคตควรศึกษาเรื่อง การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรตามฤดูกาลของไทย และการสำรวจภาวะความต้องการและการขาดแคลนแรงงานของไทยอย่างต่อเนื่อง

สมศจี ศึกษมัต (2555) จากธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ศึกษาผลกระทบการปรับขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำเป็น 300 บาท : ประยุกต์ใช้แบบจำลองดุลยภาพทั่วไป ในการประเมินระดับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมหรือไม่ เพื่อสะท้อนถึงความจำเป็นของการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ พบว่า อัตราค่าจ้างขั้นต่ำเฉลี่ยในปัจจุบันยังต่ำกว่าระดับเหมาะสม โดยค่าจ้างขั้นต่ำไม่ได้ช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนของแรงงานไร้ฝีมือ ไม่ได้ช่วยให้คุณภาพชีวิตของแรงงานดีขึ้น และไม่ได้สร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจให้แก่แรงงาน ดังนั้นค่าจ้างขั้นต่ำควรเพิ่มให้สูงขึ้นมาในระดับที่เพียงพอต่อการใช้จ่ายตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำร้อยละ 4 แต่หากต้องการจะเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำให้ถึงระดับของการใช้จ่ายตามคุณภาพก็ต้องเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 14 หากจะเพิ่มเป็น 300 บาทต่อวันหรือเฉลี่ยร้อยละ 40 ควรต้องประเมินผลกระทบและแนวทางขับเคลื่อน ซึ่งผลของการเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำมีผลต่อต้นทุนการผลิตและต่อเนื่องไปยังราคาสินค้าอื่นๆ สุดท้ายกระทบต่อการจ้างงานและ Real GDP growth อุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบสูง อาทิ การผลิตผลิตภัณฑ์พลาสติก สิ่งทอ ขณะที่ภาคบริการและภาคเกษตรได้รับผลกระทบรองลงมา สำหรับข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ในขั้นแรกควรปรับเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำอย่างน้อยให้อยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการใช้จ่ายตามอัตราค่าจ้างซึ่งในแต่ละจังหวัดอาจแตกต่างกัน โดยในการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ควรเน้นถึงผลิตภาพหรือฝีมือแรงงานและความเป็นธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างให้มากขึ้น ปรับแนวคิดของทุกภาคส่วนในเรื่องแรงงานและค่าจ้างจากการฟังหาแรงงานราคาถูก เพื่อรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยมาเป็นการเน้นคุณภาพหรือมูลค่าเพิ่มของสินค้า เพื่อให้ค่าจ้างเป็นกลไกที่จะจูงใจให้แรงงานหันมาปรับปรุงคุณภาพและการทำงานให้เต็มศักยภาพสมกับค่าจ้างที่สูงขึ้น

นิพนธ์ พัวพงศกร (2554) แห่งสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้นำเสนอประเด็นเรื่อง “ก้าวใหม่สู่ความมั่นคงด้านอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน : ความเห็นเพิ่มเติม” จากการประชุมประจำปี 2554 เรื่อง “แผนฯ 11 สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานกับขนาดถือครองที่ดินเกษตร โดยให้ความเห็นว่า การขาดแคลนแรงงานในครัวเรือนเกษตรที่มีขนาดของไร่นาใหญ่จะมีมากขึ้น โดยในร่างแผนฯ 11 พบว่าการถือครองที่ดินเกษตรลดลงจาก 23 ไร่ในปี 2549 เป็น 22.6 ไร่ในปี 2552 จากข้อมูลสำมะโนเกษตร พบว่าขนาดถือครองเริ่มทรงตัวหลังปี 2546 เพราะการลดลงของแรงงานเกษตร โดยการขาดแคลนแรงงานจะทวีความรุนแรงขึ้นโดยเฉพาะแรงงานครัวเรือน เพราะคนหนุ่มสาวอพยพจากภาคเกษตร 4 ล้านคนระหว่างปี 2535–2552 โดยอัตราค่าจ้างแท้จริงของแรงงานเกษตรสูงขึ้นจาก 1,800 บาทต่อเดือนในปี 2545 เป็น 2,200 บาทต่อเดือนในปี 2551 เกษตรกรแก้ปัญหาโดยใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือจ้างมืออาชีพมาปลูก ใสปุ๋ย ฉีดยา เก็บเกี่ยว และใช้วิธีจ้างแรงงานต่างด้าว ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีงานวิจัยเน้นเทคโนโลยีประหยัดแรงงาน เพื่อเพิ่ม Labor productivity

จารึก สิงห์ปรีชา (2553) ได้ศึกษาวิจัยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรภาคการเกษตรที่มีต่อความมั่นคงในการผลิตอาหารของภาคเกษตรของไทย พบว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ผ่านมาได้ส่งผลให้ประชากรมีการศึกษาที่สูงขึ้น ส่วนอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรมีแนวโน้มลดลง จนทำให้ประเทศไทยเริ่มก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะมีบทบาททางสังคมมากขึ้นโดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน ในอนาคตผู้สูงอายุในภาคเกษตรเทียบกับแรงงานภาคเกษตรทั้งหมดมีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.3 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 9.7 ในปี 2550 ในขณะที่จำนวนแรงงานภาคเกษตรกลับลดลงถึงร้อยละ 7.5 หากพิจารณาเป็นรายสาขาการผลิตจะพบว่าเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนแรงงานปี 2553 กับปี 2543 แล้ว จำนวนแรงงานผู้ปลูกข้าวลดลงร้อยละ 17.70 ผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลดลงร้อยละ 26.89 ผู้ปลูกมันสำปะหลังลดลงร้อยละ 15.26 การเพิ่มขึ้นของแรงงานสูงอายุและการลดลงของแรงงานภาคเกษตรนี้แสดงให้เห็นว่าภาคการเกษตรไทยในอนาคตมีแนวโน้มที่จะต้องพึ่งพาแรงงานสูงอายุเพิ่มขึ้น ด้านผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรภาคการเกษตรที่มีต่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่าเกษตรกรเพียงร้อยละ 26.3 น่าจะเกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารในประเทศไทย โดยมีสาเหตุมาจากการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร แต่เกษตรกรอีกร้อยละ 73.7 เชื่อว่าแม้จะขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรก็ไม่น่าจะทำให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งการเกษตรสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากสามารถใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนได้ ส่วนเกษตรกรร้อยละ 31.6 จะใช้การจ้างแรงงานจากนอกภาคเกษตรหรือแรงงานต่างด้าว โดยเกษตรกรร้อยละ 10.5 จะปรับเปลี่ยนแนวทางการทำการเกษตรโดยจะปลูกพืชชนิดอื่นเสริมนอกจากการปลูกพืชหลัก หรือเปลี่ยนไปปลูกไม้ยืนต้นแทนเพราะจะใช้แรงงานรวมทั้งเวลาในการดูแลรักษาน้อยกว่า ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย อาทิ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรด้วยการพัฒนาเทคโนโลยี

ด้านการเกษตร โดยรัฐบาลอาจให้ทุนวิจัยเพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องจักรกลทางการเกษตร ให้การคุ้มครองพื้นที่ทำการเกษตร โดยออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเขตพื้นที่ที่จำเป็นต้องสงวนไว้เพื่อการเกษตร

รายงานผลการศึกษาแนวโน้มความต้องการแรงงานในช่วงปี 2553-2557 (2552) กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน ประมาณการแนวโน้มความต้องการแรงงานในช่วงปี 2553-2557 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นข้อมูลแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้ในการวางแผนด้านการพัฒนา กำลังคนให้สอดคล้องกับทิศทางของตลาดแรงงานและเป็นข้อมูลสำหรับรัฐบาลใช้ในการกำหนดนโยบายด้านการบริหารกำลังแรงงานของประเทศต่อไป พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการจ้างงานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.4 รองลงมา คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 25.2 18.2 และ 13.5 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาระดับอายุ พบว่า ผู้ที่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี มีการจ้างงานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 24.9 รองลงมาอายุระหว่าง 50-59 ปี ร้อยละ 16.1 และอายุระหว่าง 35-39 ปี ร้อยละ 13.4 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาตามภาคการผลิต พบว่า ภาคการเกษตรและภาคบริการมีการจ้างงานในอัตราใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 39.7 และร้อยละ 39.0 ตามลำดับ รองลงมา คือ ภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 21.2 โดยพบว่า หาก GDP ของไทยในช่วงปี 2553-2557 ขยายตัวเท่ากับค่าเฉลี่ยย้อนหลัง 5 ปี (2547-2551) ที่ร้อยละ 4.7 ต่อปี และสต็อกทุนขยายตัวร้อยละ 3.1 ต่อปี จะมีความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นทุกปีเช่นกัน กล่าวคือ ต้องการแรงงานจำนวน 38.3 39.0 39.7 40.3 และ 41.0 ล้านคน ตามลำดับ ส่วนประมาณการความต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรม พบว่า ความต้องการแรงงานภาคเกษตรในช่วงปี 2553-2557 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี คือ 15.0 15.2 15.3 15.5 และ 15.6 ล้านคนตามลำดับ แต่เป็นการเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง หากพิจารณาในภาพรวม พบว่า ประเภทกิจการที่คาดว่าจะมีความต้องการแรงงานจำนวนมากในปี 2553-2557 ใน 3 อันดับแรก คือ กิจการด้านการเกษตร การขายปลีก กิจการโรงแรมและภัตตาคาร ส่วนสาขาอาชีพย่อยที่คาดว่าจะมีความต้องการแรงงานจำนวนมากในช่วง 5 ปี 3 อันดับแรก คือ ผู้ปฏิบัติงานด้านการเพาะปลูกพืชไร่และพืชผัก พนักงานขายสินค้าในร้าน และผู้ปฏิบัติงานด้านการปลูกไม้ยืนต้นและผลไม้ นอกจากนี้มีประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่าการที่ความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นทุกปีในช่วงปี 2553-2557 จะทำให้มีปัญหาการขาดแคลนแรงงานในอนาคตอันใกล้หรือไม่ ทั้งนี้ เนื่องจากผลของการประมาณการประชากรของประเทศตามช่วงอายุ พบว่า กำลังแรงงานทดแทนของผู้ที่ยังไม่เข้าสู่กำลังแรงงานไม่สามารถทดแทนกำลังแรงงานของผู้สูงอายุที่กำลังจะเกษียณอายุได้

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องโครงการศึกษาความต้องการแรงงานที่แท้จริงและการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในภาคเกษตร ประมง กิจการต่อเนื่องจาก ประมง และก่อสร้าง พบว่าแนวโน้มตลาดแรงงานไทยในช่วงปี พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2555 ยังคงมีความต้องการจ้างงานเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าในปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทยน่าจะมีความต้องการแรงงานส่วนเพิ่มในกลุ่มแรงงานขั้นพื้นฐานรวมทั้งสิ้นประมาณ 300,000 ราย เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมต้นและพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงาน ในช่วงปีพ.ศ. 2550-2555 ซึ่งมีประมาณปีละ 100,000 ราย แล้วพบว่า จำนวนแรงงานขั้นพื้นฐานที่น่าจะเข้าสู่ตลาดแรงงานใหม่จะมีเพียงร้อยละ 33 ของความต้องการแรงงานส่วนเพิ่มทั้งหมดเท่านั้น นอกเหนือจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานใหม่ซึ่งจะ

เข้ามาเป็นแรงงานพื้นฐานแล้ว พบว่ายังมีปัญหาการเลิกงานของแรงงานไทย โดยเฉพาะงานประเภท 3D (งานเสี่ยงอันตราย ยากลำบาก และสกปรก) เนื่องจากแรงงานไทยส่วนใหญ่มองว่ามีความยากลำบากในการทำงาน อีกทั้งผลตอบแทนที่ได้รับยังไม่จูงใจให้แรงงานไทยเข้าทำงานเมื่อเปรียบเทียบกับงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรืองานรับจ้างอื่นในภาคบริการซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานไทย ประกอบกับแรงงานต่างด้าวสามารถหาได้ง่ายและส่วนใหญ่มีอัตราค่าแรงที่ต่ำกว่าการจ้างแรงงานไทย นายจ้างจึงเลือกที่จะจ้างแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานเพื่อทดแทนแรงงานไทย โดยเฉพาะในกิจการที่มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานอย่างเข้มข้น เช่น กิจการเกษตร ประมง กิจการต่อเนื่องประมง และก่อสร้าง เป็นต้น

2.2 แนวคิดและทฤษฎี

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับอุปสงค์และอุปทานแรงงาน

อุปสงค์แรงงาน

สุมาลี ปิตยานนท์ (2539) อุปสงค์แรงงานเป็นอุปสงค์สืบเนื่อง (Derived Demand) กล่าวคือ เกิดเมื่อตลาดมีความต้องการสินค้าและบริการ นอกจากนี้อุปสงค์แรงงานยังเป็นอุปสงค์ร่วม (Joint Demand) กับปัจจัยการผลิตอื่นๆ เนื่องจากในการผลิตสินค้าและบริการมีความจำเป็นต้องใช้ปัจจัยการผลิตหลายชนิดร่วมกัน เมื่อใช้ปัจจัยการผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งเพิ่มขึ้น เช่น เครื่องจักรก็ต้องมีแรงงานทำงานเพิ่มขึ้นตามไปด้วย จึงจะทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นได้ นอกจากนี้แนวคิดด้านอุปสงค์แรงงานยังต้องคำนึงถึงแนวโน้มความต้องการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมและโครงสร้างอาชีพ รวมทั้งปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดอุปสงค์แรงงานในตลาดซึ่งจำแนกออกเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กล่าวคือ

ปัจจัยภายในที่ต้องคำนึง ประกอบด้วย

1) นโยบายรัฐบาล ได้แก่ นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อมาตรการต่างๆ นโยบายการส่งเสริมการลงทุนซึ่งมีผลกระทบกับขนาดและประเภทของการลงทุน มาตรการด้านการเงิน การคลังมีผลกระทบต่อขนาดการจ้างงาน และความต้องการกำลังคนสาขาวิชาต่างๆ

2) การศึกษาและการฝึกอบรมของแรงงานคุณภาพทางด้านความรู้ และทักษะของแรงงาน ความทันสมัยของทักษะของแรงงานต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการผลิต

3) ความต้องการเพิ่ม (Additional Requirements) ซึ่งประกอบด้วยความต้องการเพื่อใช้ในตำแหน่งใหม่ (Expansion) กับความต้องการเพื่อทดแทนแรงงานที่ออกจากอาชีพ (Replacement) ในส่วนหลังนี้ คือ โครงสร้างอายุและอัตราการตายของแรงงานในแต่ละอาชีพ กล่าวคือ ถ้าแรงงานมีอายุค่อนข้างสูงโอกาสที่จะเกษียณหรือเสียชีวิตจะค่อนข้างสูง ในการคำนวณอัตราการออกจากงาน (Attrition Rate) จะดูจากโครงสร้างอายุ คือ จำนวนแรงงานใน กลุ่มอายุต่างๆ คูณด้วยอัตราการตายของแรงงานในกลุ่มอายุนั้น จะทราบจำนวนแรงงานที่ออกจากอาชีพเนื่องจากการเสียชีวิต จากนั้นโครงสร้างอายุจะสามารถบอกสัดส่วนของแรงงานที่อายุครบเกษียณ ทำให้สามารถคำนวณอัตราการออกจากอาชีพได้ถูกต้องขึ้น

ปัจจัยภายนอกที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่

1) การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (Regionalization) ซึ่งมีผลกระทบต่อ การเปิดเสรีการค้าและต่อ นโยบายการลงทุนและต่ออุปสงค์แรงงานในที่สุด กล่าวคือ การรวมกลุ่มเศรษฐกิจจะมีผลต่อการส่งออก การนำเข้า และปริมาณการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกซึ่งมีผลต่อการจ้างงาน

2) การเปิดเสรีการค้าเคลื่อนย้ายแรงงานและธุรกิจวิชาชีพ ทำให้มีแรงงานและนักวิชาการจากนอก ประเทศเข้ามาในตลาดแรงงานของไทยทำให้ตลาดแรงงานมีการแข่งขันมากขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมีผลดี ต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมเนื่องจากตลาดแรงงานมีความคล่องตัวมากขึ้นและแรงงานในประเทศอาจมีการ ปรับตัวเพิ่มประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ จะต้องพิจารณาเงื่อนไขอื่นๆ ประกอบด้วย

3) ความแตกต่างเปรียบเทียบในแง่ค่าจ้างหรือฝีมือแรงงานของประเทศอื่นกับประเทศไทย ข้อนี้ สืบเนื่องจากข้อที่แล้วคือการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศย่อมต้องขึ้นกับอัตราค่าจ้างและ ค่าตอบแทนเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าประเทศอื่นให้ค่าจ้างดีกว่าและแรงงานไทยหันไปประกอบอาชีพในต่างประเทศ มากขึ้นย่อมเกิดปัญหาเกี่ยวกับภาคอุตสาหกรรมได้เช่นกัน

4) วัฏจักรเศรษฐกิจ (Business Cycle) เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนนอกเหนือความสามารถของ รัฐบาลที่จะควบคุมได้โดยง่าย บทบาทของวัฏจักรเศรษฐกิจต่อความต้องการแรงงานเป็นเรื่องของการ เปลี่ยนแปลงความต้องการแรงงานยามเศรษฐกิจเฟื่องฟูและยามเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งไม่อาจมองข้ามไป

จากแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอุปสงค์แรงงาน พอสรุปได้ว่าอุปสงค์แรงงานหรือความต้องการจ้าง แรงงานขึ้นอยู่กับต้นทุนการจ้างงาน ทั้งที่เป็นต้นทุนทางตรงและทางอ้อม ต้นทุนทางตรง ได้แก่ ค่าจ้าง เงินเดือน ค่าใช้จ่ายในการจัดหาแรงงาน ต้นทุนทางอ้อม ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม ต้นทุนค่าเสีย โอกาสในการฝึกอบรม เช่น เวลาที่สูญเสียไปของผู้ฝึก นอกจากนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการคัดเลือกที่กำหนด คุณสมบัติของแรงงานก็เป็นปัจจัยที่กำหนดความต้องการจ้างแรงงาน

อุปทานแรงงาน

สุมาลี ปิตยานนท์ (2539) ความต้องการทำงานของกำลังแรงงานหรืออุปทานแรงงาน หมายถึง จำนวนแรงงานที่มีความต้องการที่จะเสนอขายให้แก่ นายจ้างตามระดับอัตราค่าจ้างระดับต่างๆ ในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง จำนวนแรงงานที่เสนอขายอาจนับเป็นชั่วโมง เป็นวัน หรือเป็นจำนวนคนก็ได้

แนวคิดอุปทานแรงงานให้ความสำคัญกับความแตกต่างของคุณภาพของแรงงาน เนื่องจาก แรงงานแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในเรื่องทักษะ ประสบการณ์ สุขภาพอนามัย เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เปรียบเสมือนทุนที่ติดตัวแรงงานตลอดไป และไม่อาจแยกออกมาได้จากตัวของผู้เป็นเจ้าของได้ เรียกว่า ทุนมนุษย์ (Human Capital) ผู้เป็นเจ้าของทุนมนุษย์จะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุน โดยการ เปรียบเทียบรายได้ที่จะได้รับเพิ่มขึ้นในอนาคตและรายจ่ายที่ต้องเสียไป โดยในการตัดสินใจจะไม่ได้อยู่ที่การ พยายามให้เกิดความพอใจในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องพยายามให้พอใจสูงสุดตลอดชีวิตของเขา แรงงานจึงต้องมีการสะสมทุนมนุษย์ที่เพียงพอ จึงจะทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานของแรงงานนั้นดีขึ้น โอกาสในการเลือกทำงานก็มีมากกว่า ผู้ที่มีทุนมนุษย์มากที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ คือ 1) การศึกษา ในระบบและนอกระบบทุกระดับ 2) การพัฒนาฝีมือในสถานประกอบการ 3) การปรับปรุงสุขภาพอนามัย 4) การจัดสรรเวลาเพื่อเลี้ยงดูบุตรของครอบครัว 5) การแสวงหางานของแรงงาน และ 6) การโยกย้ายถิ่น

ของแรงงาน โดยลำดับที่ 1-4 เป็นการลงทุนเพื่อเพิ่มปริมาณทุนมนุษย์ และลำดับที่ 5-6 เป็นการใช้ทุนมนุษย์เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและกำไรมากที่สุด

แนวคิดที่เกี่ยวกับอุปทานแรงงาน พอสรุปได้ว่า อุปทานแรงงานหรือความต้องการทำงานของแรงงานขึ้นอยู่กับความต้องการส่วนบุคคลที่ต้องการทำงาน ความต้องการของครอบครัว รวมถึงการสนองตอบความต้องการทำงานของลูกจ้างที่ได้รับจากนายจ้าง หรือหน่วยงานที่สนับสนุนลูกจ้างให้ทำงาน

ทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวกับด้านอุปสงค์ อุปทาน อันว่าด้วยแรงงานของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้านการผลิต การลงทุน จากการผลิตและอุตสาหกรรมแบบดั้งเดิมหรือการใช้แรงงาน และทรัพยากรธรรมชาติที่เข้มข้นพัฒนาสู่อุตสาหกรรมใหม่ๆ ซึ่งใช้เทคโนโลยีการผลิตและวิทยาการระดับสูง เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันช่วงชิงความได้เปรียบกับประเทศคู่ค้าในเวทีการค้าโลก ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งความเป็นเอกภาพไร้ซึ่งพรมแดนของสังคมโลกได้ส่งผลทำให้ตลาดแรงงานท้องถิ่นมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ทั้งแรงงานไร้ฝีมือ แรงงานกึ่งฝีมือ และผู้ชำนาญผู้เชี่ยวชาญระดับสูง โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมบริการขยายตัวที่รวดเร็วนี้ได้ทำให้อุตสาหกรรมมีทางเลือกในการหางานทำมากขึ้น เนื่องจาก มีงานที่ดีกว่าทั้งในเรื่องค่าตอบแทน หรือความสะดวกสบายกว่า ในขณะที่เดียวกันกลับมีงานบางประเภทที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญประสบการณ์ในระดับสูงเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างการผลิตการลงทุน และระบบเศรษฐกิจที่ต้องใช้เทคโนโลยีและวิทยาการระดับสูง ซึ่งบางกรณีคนท้องถิ่นยังอยู่ระหว่างการพัฒนาคุณภาพ ทำให้ไม่ทันต่อความต้องการของตลาดแรงงานในประเภทอาชีพและวิชาชีพต่างๆ ตลาดแรงงานจึงเกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ กล่าวคือเมื่อคนท้องถิ่นไม่ต้องการทำงานบางประเภทในขณะที่นายจ้างยังคงต้องการแรงงานประเภทนี้ ทำให้ตลาดแรงงานเกิดความขาดแคลนแรงงานซึ่งเป็นคนท้องถิ่น และเมื่อนายจ้างไม่สามารถแสวงหากคนท้องถิ่นได้ก็พยายามดึงแรงงานต่างด้าวเข้าไปทำงานทดแทน ตลาดแรงงานท้องถิ่นในประเทศนั้นๆ จึงมีลักษณะเป็นตลาด 2 ตลาด (Dual Labour Market) คือ

ตลาดประเภทแรก Primary Labour Market ตลาดประเภทนี้ให้ค่าจ้างสวัสดิการสูง ต้องการผู้ทำงานที่มีการศึกษา มีความรู้ หรือมีศักยภาพที่จะพัฒนาตัวเองให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคไร้พรมแดนได้

ตลาดประเภทที่สอง Secondary Labour Market เป็นตลาดล่าง ซึ่งมีค่าจ้าง สวัสดิการน้อยหรือด้อยกว่าประเภทแรก โดยเป็นตลาดรองรับผู้ใช้แรงงานระดับล่างหรือผู้มีการศึกษามีความรู้ไม่สูงมาก บางครั้งเรียกงานประเภทนี้ว่างานใช้แรงงานหรือใช้กำลังกาย เรียกว่า งาน 3 D คือ งานสกปรก (Dirty) งานอันตราย (Dangerous) และงานที่ยากลำบาก (Difficult) ซึ่งแรงงานต่างด้าวเข้าไปทำเป็นจำนวนมากด้วย เช่น งานกรรมกร งานก่อสร้าง ขุดถนน สร้างถนน และงานประมงทะเล เป็นต้น

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดค่าจ้าง

ความหมายของค่าจ้าง คำว่า "ค่าจ้าง" ได้มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไว้หลายประการ อาทิ Robert ผู้เชี่ยวชาญทางด้านอุตสาหกรรมสัมพันธ์ (industrial relations) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคำว่า "ค่าจ้าง" ไว้ว่า "ค่าจ้าง" (wage) หมายถึง สิ่งที่ย้ายตอบแทนให้แก่ลูกจ้าง ซึ่งทำงานหรือให้บริการแก่นายจ้าง ซึ่งหมายความทางวิชาการได้ครอบคลุมถึงผู้ที่ทำงานเป็นผู้บริหาร หรือผู้ใช้วิชาชีพด้วย แต่บางท่าน

ได้ให้ข้อคิดว่า ควรจะเรียกค่าตอบแทนดังกล่าวว่า "เงินเดือน" (salary) ซึ่งปกติแล้ว คำว่า "ค่าจ้าง" นี้จะจ่ายตอบแทนให้แก่ผู้ทำงานทั้งที่เป็นผู้ไร้ฝีมือ (Unskilled Labour) กึ่งฝีมือ (Semiskilled Labour) และผู้มีฝีมือ (Skilled Labour) สำหรับสิ่งที่จ่ายให้แก่ผู้บริหารและผู้ใช้วิชาชีพ (White-Collar Employees และ professionals) มักจะเรียกว่าเงินเดือน ถ้าพิจารณาความหมายของค่าจ้างในทางเศรษฐกิจอย่างกว้างๆ แล้ว ค่าจ้างก็คือ ผลตอบแทนที่เจ้าของทรัพยากรมนุษย์ได้รับเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่เขาอนุญาตให้ผู้ผลิตเอาทรัพยากรมนุษย์นั้นไปใช้ สำหรับความหมายกว้างๆ เช่นนี้ กำไรของผู้ประกอบการหรือผู้ดำเนินกิจการส่วนตัวก็อาจถือรวมเป็นค่าจ้างได้ด้วยในแง่ที่พิจารณาได้ว่า กำไรดังกล่าวเป็นค่าจ้างที่ผู้ประกอบการจ่ายให้กับตนเองชดเชยค่าเสียโอกาสที่ไม่ได้นำทรัพยากรมนุษย์ของเขาไปใช้ในทางอื่น อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปนั้น "ค่าจ้าง" จะถูกพิจารณาในความหมายที่แคบกว่าความหมายข้างต้น คือค่าจ้างจะถูกถือว่าเป็นผลตอบแทนต่อแรงงานที่ทำการผลิตตามคำสั่งของผู้อื่นหรือเป็นผลตอบแทนต่อการที่แรงงานใช้เครื่องมือเครื่องจักร ซึ่งเป็นของนายจ้างไปในการผลิตสินค้าและบริการให้กับนายจ้างนั้น

ค่าจ้างตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 พ.ศ. 2505 หมายถึง "เงินหรือเงินและสิ่งของที่นายจ้างให้แก่ลูกจ้างเป็นการตอบแทนการทำงานในเวลาทำงานปกติของวันทำงานหรือจ่ายให้โดยกำหนดตามผลงานที่ลูกจ้างทำให้ และหมายความรวมถึงเงินหรือเงินและสิ่งของที่จ่ายให้ในวันหยุด ซึ่งลูกจ้างไม่ได้ทำงานและในวันลาด้วย ทั้งนี้ไม่ว่าจะกำหนดจำนวนหรือจ่ายเป็นการตอบแทนวิธีอย่างไร และไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร" จะเห็นได้ว่า ค่าจ้าง คือ ผลตอบแทนจากการใช้แรงงานที่นายจ้างจ่ายให้แก่แรงงาน ซึ่งผลตอบแทนที่แรงงานได้รับนี้อาจเป็นเงินตราหรือสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเป็นเงินได้ สำหรับค่าจ้างที่เป็นสินค้าและบริการอาจได้แก่ ข้าว ทองคำ ฯลฯ ตามกฎหมายไทยนั้นกำหนดไว้ว่าในกรณีที่ตกลงจ่ายค่าจ้างเป็นเงินแล้วจะเปลี่ยนเป็นจ่ายบัตรหรือสิ่งของแทนไม่ได้

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและผลกระทบต่อแรงงานภาคเกษตร

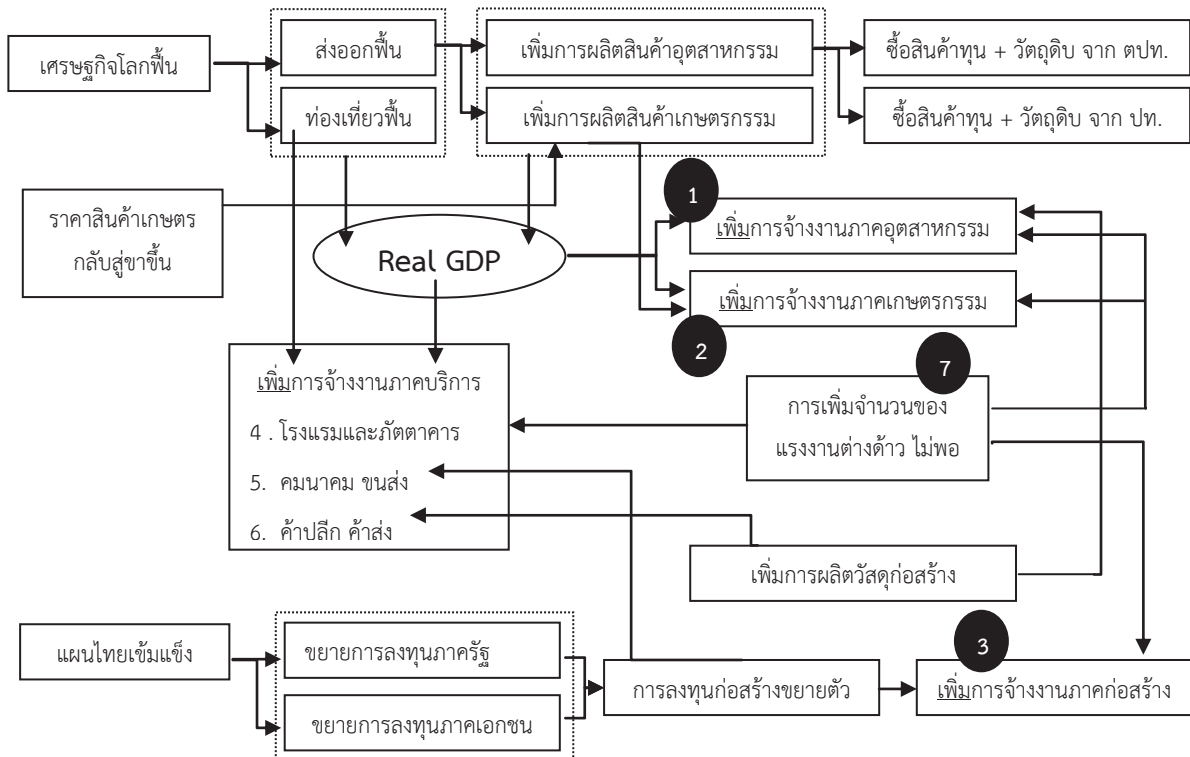
ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีอัตราเกิดลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้กำลังแรงงานเข้าสู่ตลาดปีหนึ่งๆ ประมาณ 700,000 คนเท่านั้น ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป กลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี 2553 มีผู้สูงอายุประมาณ 8 ล้านคน อีก 3 ปีข้างหน้าคือ ปี 2558 ก็จะมีเพิ่มเป็นจำนวนประมาณ 9.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14.0 ของจำนวนประชากร 96 ล้านคน ซึ่งตามมาตรฐานสากลนับว่าเข้าสู่สังคมวัยชราแล้ว ในภาวะเช่นนี้กำลังแรงงานหรือคนที่ทำงานได้ 1 คน ต้องเลี้ยงดูคนประมาณ 2 คน คือ เลี้ยงดูตัวเองและคนอื่นๆ อีก 1 คน แต่ขณะนี้ กำลังแรงงาน 1 คน ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นกำลังแรงงานในระบบหรือนอกระบบ ลำพังจะเลี้ยงตัวเองก็ยากลำบาก จึงมีความจำเป็นที่ กำลังแรงงาน 1 คน จะต้องมียาได้สูงขึ้นเพียงพอที่จะดูแลคน 2 คน และเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นการดำรงชีพของแรงงานและครอบครัวของแรงงานในระบบเศรษฐกิจวิถีลักษณะที่นำโดยการค้าและอุตสาหกรรม แต่ยังคงมีภาคเกษตรขนาดใหญ่โดย มีกำลังแรงงานอยู่ในภาคเกษตรถึงร้อยละ 40 ทำให้เกิดลักษณะ 1 ครอบครัว 2 วิถียังชีพ คือ คนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ยังคงอยู่ในภาคเกษตรแต่เยาวชน คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดอยู่ในภาคการค้าและอุตสาหกรรม ครอบครัวเกษตรกรปัจจุบันพึ่งรายได้จากนอกภาคเกษตรมากกว่ารายได้จากภาคเกษตร เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครอบครัวมียาได้จากภาคเกษตรของตนเองประมาณร้อยละ 24.0 รายได้นอกภาคเกษตรสูงถึงร้อยละ 76.0

ซึ่งรายได้นอกภาคเกษตรที่สำคัญ คือ เงินที่ลูกหลานส่งไปให้ ดังนั้นการที่ลูกจ้างมีรายได้มากขึ้น จึงทำให้รายได้ของครอบครัวเกษตรกรเพิ่มขึ้นด้วย

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

ในช่วงเศรษฐกิจกำลังฟื้นตัว (ปี 2553-2555) ประเทศไทยยังต้องการแรงงานมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจไทยจะกลับมาขยายตัวเป็นบวกร้อยละ 3.5 ต่อปี (อยู่ในช่วงร้อยละ 3.0-4.0 ต่อปี) โดยมีแรงส่งทางเศรษฐกิจที่ฟื้นตัวชัดเจนในช่วงท้ายปี 2552 ซึ่งดูได้จากอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจในไตรมาส 4 ที่เร่งขึ้นมาบวกอย่างรวดเร็วที่ร้อยละ 5.8 ต่อปี อัตราการใช้กำลังการผลิตที่กลับขึ้นมารวดเร็วเหนือระดับ 60 ด้วยแรงส่งจากเศรษฐกิจประเทศคู่ค้า และแรงส่งเชิงนโยบายของทาง การต่อเนื่องไป ยังปี 2553 จากการใช้จ่ายของภาครัฐผ่านแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การใช้จ่ายภาคเอกชนกลับมาฟื้นตัวขึ้นในปี 2553 จึงจำเป็นต้องมีการจ้างงานจำนวนมาก ทั้งในภาคการเกษตร ภาคการผลิต และภาคบริการ ดังนั้น เศรษฐกิจไทยที่มีการว่างงานเพียง 4 แสนคนในปี 2552 จะมีแรงงานเพียงพอหรือไม่ ซึ่งยังไม่แนบรวมถึงการย้ายแรงงานข้ามภาคเศรษฐกิจ และย้ายข้ามอุตสาหกรรมที่มีลักษณะการผลิตที่ใกล้เคียงกัน สถานการณ์แรงงานขณะนี้จึงเข้าข่าย “วิกฤติการขาดแคลนแรงงาน” มากกว่า “วิกฤติการว่างงาน” จากภาพที่ 1 วิเคราะห์ได้ว่า ในปี 2552 มีการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมเกษตรกรรม ก่อสร้าง โรงแรมและภัตตาคาร คมนาคมขนส่ง และค้าปลีก รวม 32.2 ล้านคน จากการจ้างงานทั้งหมด 37.7 ล้านคนหรือคิดเป็นสัดส่วนที่สูงถึงร้อยละ 85.3 และหากในปี 2553-2555 เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ร้อยละ 4-5 ต่อปี จะส่งผลให้เศรษฐกิจ 6 สาขาหลักมีความต้องการแรงงานมากขึ้น

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของการจ้างงานกับ Real GDP รายสาขา

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2553

จากภาพที่ 1 จะเห็นว่า จำนวนการจ้างงานในสาขาเศรษฐกิจทั้ง 6 สาขา มีค่าสัมพัทธ์สูงมากกับ Real GDP สาขาเศรษฐกิจ โดยภาคบริการโรงแรมภัตตาคาร ค้าส่งปลีก และคมนาคมขนส่ง ให้ค่าสัมพัทธ์ 0.9193 0.9131 และ 0.8551 ตามลำดับ ภาคอุตสาหกรรมให้ค่าสัมพัทธ์ 0.8933 ในขณะที่ภาคบริการก่อสร้างและภาคเกษตร มีค่าสัมพัทธ์ 0.7888 และ 0.7258 ตามลำดับ สะท้อนว่าการจ้างงานในแต่ละสาขาเศรษฐกิจที่อาจจะเพิ่มได้อย่างจำกัดในอนาคต ย่อมส่งผลต่อระดับ Real GDP ในสาขานั้นๆ ให้เพิ่มขึ้นระดับที่จำกัดในอนาคตด้วย

2.2.5 แนวคิดอาชีวศึกษากับคุณภาพแรงงาน

2.2.5.1 การศึกษากับคุณภาพฝีมือแรงงาน ระดับการศึกษานับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพฝีมือแรงงานหลายทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษาภาคบังคับของประเทศกำหนดไว้ที่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อมาขยับขึ้นเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก่อนที่จะกำหนดให้เป็นชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในปัจจุบัน จากการกำหนดให้การศึกษาภาคบังคับคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทำให้แรงงานไทยส่วนใหญ่ในภาพรวมทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อพิจารณาถึงการกระจายของจำนวนแรงงานที่จำแนกตามระดับการศึกษา อาทิ ระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า ระดับมัธยมศึกษา ระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ที่จำแนกตามภาคการผลิตเป็นภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรมและบริการ พบว่า ในปัจจุบันแรงงานในภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้จบชั้นประถมศึกษาและต่ำกว่า เช่นเดียวกับแรงงานที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ดังนั้นหากพิจารณาถึงแนวทางในการยกฐานะฝีมือแรงงานพร้อมที่จะก้าวไปสู่การเป็นอุตสาหกรรมที่มากขึ้น เพื่อให้ประเทศเป็นศูนย์รวมการผลิตที่หลากหลาย จึงมีความสำคัญและจำเป็นต้องจัดการศึกษาเพื่อยกระดับฐานะฝีมือแรงงานให้สูงมากขึ้น โดยเน้นที่การเพิ่มคุณภาพทางการผลิต เพราะในการแข่งขันทางเศรษฐกิจฝีมือและคุณภาพแรงงานจะนำไปสู่ความเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนแรงงานในปัจจุบันและคาดการณ์ไปในอนาคตจะพบว่ากำลังแรงงานในกลุ่มช่างฝีมือระดับกลางโดยเฉพาะผู้เรียนจบระดับอาชีวศึกษาและอนุปริญญาทางด้านช่าง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีแนวโน้มไม่เพียงพอต่อความต้องการของกำลังการผลิตในภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการเพราะผู้จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจะนิยมเรียนต่อในสายสามัญมากขึ้นเพื่อพัฒนาสู่ระดับอุดมศึกษา แนวโน้มของผู้เรียนจบในระดับปริญาตรีจะมีมากขึ้น ขณะที่จำนวนของผู้จบการศึกษาสายอาชีวศึกษาจะลดลงอย่างต่อเนื่องและจำนวนผู้จบการศึกษาในระดับอนุปริญญาจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ซึ่งจากปรัชญาทางการศึกษาเมื่อประชากรมีความรู้มากขึ้นจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นเพราะการศึกษามีสัมพัทธ์ในทางบวกกับฝีมือแรงงาน

ดังนั้นเพื่อเป็นการปรับฐานทางสังคมในระดับฝีมือแรงงานให้มีผลิตภาพมากขึ้น จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นผลิตผู้จบการศึกษาในระดับอาชีวศึกษาและอนุปริญญาในสายช่าง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพราะจากการประมาณกำลังแรงงานไทยผู้มีอายุระหว่าง 15-59 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2558 ที่ใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรที่วาระอาณาจักร รอบที่ 3 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าในหมวดการทำงานนอกภาคเกษตรกรรมจำนวนแรงงานในสายมัธยมศึกษาจะเพิ่มขึ้นในระดับที่สูงขึ้นเพราะเปลี่ยนแปลงไปตามชั้นการศึกษาภาคบังคับที่รัฐบาลกำหนดไว้

ขณะเดียวกันแรงงานผู้จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาจะยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะปัจจุบันมีการเปิดโอกาสทางการศึกษาด้านอาชีวศึกษาให้เข้าถึงกลุ่มประชากรผู้สนใจในสาขาวิชานี้มากขึ้น ในระยะยาวจำนวนแรงงานในสายอาชีวศึกษาจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นไป ขณะที่จำนวนแรงงานของผู้จบในระดับปริญญาตรีจะเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนแรงงานในภาคเกษตรกรรมจะพบว่าปัจจุบันมีแรงงานผู้จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่าอยู่ในภาคเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก และคาดว่าหลังจากปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นไปจะเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้ที่มีการศึกษาในระดับนี้กลับเข้าสู่การทำงานภาคเกษตรกรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเกิดจากการส่งเสริมกิจกรรมภาคการเกษตรอย่างต่อเนื่องของรัฐบาลที่เน้นการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเกษตร ในอนาคตแรงงานในภาคเกษตรจะเป็นผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามากขึ้นและจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คาดว่าเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลได้ขยายการศึกษาภาคบังคับเป็นระดับมัธยมศึกษา ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นไป พบว่ามีจำนวนแรงงานที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาทำงานในภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นตามลำดับ จากเหตุผลและความสำคัญของคุณภาพฝีมือแรงงานระดับกลางที่เป็นผู้ชำนาญทางด้านช่าง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะมีบทบาทอย่างมากในภาคการผลิตทั้งในภาคอุตสาหกรรม บริการ และภาคเกษตรกรรม อีกทั้งจะเป็นการแสดงถึงศักยภาพของฝีมือแรงงานไทยอันจะนำไปสู่ผลิตภาพที่สูง เพราะจากการสำรวจสภาพการณ์ทำงานของประชกรนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ที่ผ่านมาในทุกไตรมาส จะพบว่า ผลรวมร้อยละของแรงงานที่ทำงานส่วนตัวกับทำงานให้ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้างมีสัดส่วนสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานเป็นนายจ้าง การรับราชการ และลูกจ้างเอกชน

2.2.5.2 แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้อาชีวศึกษาและการพัฒนาฝีมือแรงงาน สังคมไทยเป็นสังคมอารยธรรมตะวันออกที่ให้ความสำคัญกับชนชั้น คนที่เชื่อว่าตนเองเรียนเก่งและครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีจะมีความมุ่งมั่นเพื่อเรียนต่อในสายสามัญ อาทิ สายวิทยาศาสตร์และสายศิลปศาสตร์ เพื่อเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย คาดหวังว่าจะเป็น “เจ้าคนนายคน” เพราะงานในระบบราชการและรัฐวิสาหกิจได้รับการยกย่องว่าเป็นงานที่มีความมั่นคงในรายได้ ตำแหน่งหน้าที่การงานได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภาวะเสี่ยงต่ำกว่าภาคเอกชนที่มีตำแหน่งงานเป็นลูกจ้าง ขณะที่เยาวชนบางกลุ่มมีความคิดว่าเรียนไม่เก่ง ไม่มีความถนัดสายวิชาการ ประกอบกับครอบครัวไม่มีความพร้อมที่จะสนับสนุนให้เรียนชั้นมหาวิทยาลัย เมื่อจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจึงศึกษาต่อในสายอาชีวศึกษาเนื่องจากเป็นวิชาชีพ คาดหวังว่าการเรียนคงไม่ยาก มีการฝึกปฏิบัติ ไม่มีการท่องจำ สามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ชอบเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ดังนั้นจึงเกิดคำกล่าวที่เป็นการแบ่งชั้นทางสังคมด้านการศึกษาว่า “เด็กเก่งเรียนสายสามัญและสังคม เด็กไม่เก่งเรียนสายอาชีวศึกษา ช่างและเทคโนโลยี” ซึ่งในความเป็นจริง สายอาชีวศึกษาหมายถึง การเรียนวิชาด้านช่าง เทคโนโลยี การประดิษฐ์และการตัดแปลง ฯลฯ ล้วนเป็นวิชาการที่เกี่ยวข้องกับด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างแท้จริง เมื่อพิจารณาความประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อเรียนต่อสายอาชีวศึกษาที่เป็นสายการผลิตช่างฝีมือระดับกลางยังพบว่ามีความต้องการสูง ทั้งด้านประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และประกาศนียบัตรด้านเทคโนโลยี(ปวท.) จะพบว่าจำนวนผู้สนใจสมัครเรียนในสาขาเหล่านี้เพิ่มขึ้น ในขณะที่จำนวนรับเข้าเรียนไม่เปลี่ยนแปลงและมีจำกัด เนื่องจากสถาบันผู้จัดการศึกษา อาทิ สถาบันเทคโนโลยีนานาชาติ

มงคล วิทยาลัยอาชีวศึกษา สถาบันการศึกษาของเอกชนไม่สามารถรับได้ทั้งหมด เพราะค่านึงถึงประสิทธิภาพในด้านการเรียนการสอนที่เน้นสัดส่วนของครูต่อนักเรียน และมาตรฐานในฝีมือ ตลอดจนความพร้อมของอุปกรณ์ จึงคาดว่าจำนวนผู้ที่สมัครเรียนสายอาชีวศึกษาในอนาคตอาจลดลงเนื่องจากข้อจำกัดดังกล่าว หากสิ่งนี้เกิดขึ้นจริงคาดว่าจะเป็สาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่จะนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานฝีมือในระดับกลาง

2.2.5.3 ค่านิยมในการประกอบอาชีพของสังคมไทย เกียรติยศและชื่อเสียงนับว่ามีความสำคัญกับคนทุกคน การให้ความสำคัญกับการเลื่อนขั้นทางสังคม นับว่าเป็นสิ่งสำคัญกับการวางแผนพัฒนาฝีมือของนักวิทยาศาสตร์และนักเทคโนโลยีอย่างมาก ดังนั้นควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนในสายอาชีวศึกษาได้เลื่อนฐานะทางการศึกษาตลอดไปเพราะความชำนาญและทักษะในการทำงานที่เพิ่มขึ้นจากการปฏิบัติงานและฝึกอบรมจะเกี่ยวข้องกับความจำเป็น แต่ฐานะทางวิชาการที่หมายถึงวุฒิทางการศึกษา หมายถึงความภาคภูมิใจในเกียรติทางการศึกษา ยุทธวิธีสำคัญที่จะสนับสนุนให้เยาวชนเลือกเรียนสายอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้นอีกคือ การเปิดโอกาสให้มีการเรียนต่อจนถึงขั้นสูงสุดในลักษณะการศึกษาต่อเนื่องและได้วุฒิปัตริ์ไปตลอดชีวิต หลักการนี้พบในประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ อาทิ เยอรมัน สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เนเธอร์แลนด์ ฯลฯ จึงควรมีแนวทางในการเปิดโอกาสทางการศึกษาต่อเนื่องโดยวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรสนับสนุนการศึกษาแบบต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning: LLL) ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นใจในเกียรติยศทางวิชาการและระดับการศึกษาของผู้มีความเชี่ยวชาญในทักษะฝีมืออื่นๆ เป็นการเพิ่มทักษะและศักยภาพให้แก่แรงงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้คนเรียนไม่เก่งในสายสามัญ ได้เรียนเก่งและเรียนได้ถูกทางในสายอาชีพที่ดีที่สุด นอกจากนี้ยังช่วยให้คนเรียนเก่งแต่ขาดสนใจในด้านเศรษฐกิจ สามารถเป็นนักคิด นักดัดแปลงและนักประดิษฐ์ได้ อีกทั้งยังช่วยลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันในด้านเศรษฐกิจและสังคมเพราะการศึกษาทำให้คนเสมอภาคกันมากขึ้น แต่ปัญหาของประเทศกำลังพัฒนาคือต้นทุนการผลิตที่สูง ทั้งโรงงาน เครื่องมือและอุปกรณ์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ประดิษฐ์เอง และไม่มีใบอนุญาตให้สร้างอุปกรณ์ที่คนอื่นคิดค้นมาก่อน ดังนั้นเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะสูงพร้อมกับพัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักวิจัยในมหาวิทยาลัยของประเทศกำลังพัฒนาต้องเป็นผู้ค้นคว้าและประดิษฐ์ พร้อมกับเป็นที่เลี้ยงควบคู่ไปกับการเรียนของนักเรียนสายอาชีวศึกษา สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในด้านคุณภาพของความรู้มากขึ้น โดยควรเน้นไปที่การใช้หลักการกระจายอำนาจทางการจัดการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น เพราะการสร้างคนที่มีคุณภาพจะสำเร็จได้ต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมดำเนินการพร้อมกับเน้นที่นโยบายในการอนุญาตให้มีการย้ายถิ่นเข้าของผู้สนใจฝึกฝนและเรียนได้อย่างสะดวก มีการส่งเสริมและอนุญาตให้บริษัทที่มีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสูงเปิดเป็นวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เพราะจะเป็นสถานที่ผลิตงานควบคู่ไปกับการทำงานในสิ่งแวดล้อมจริง โดยรัฐควรสนับสนุนในด้านการลดหย่อนภาษีแก่บริษัทเหล่านี้ด้วย ประเด็นต่อมาคือควรส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาคนในกลุ่มอนุภูมิภาค และความร่วมมือระหว่างบริษัทแม่ที่มาจากและบริษัทลูกในประเทศไทย ซึ่งมีความสำคัญต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับคนไทย ควรเน้นในด้านข้อมูลข่าวสาร ตลาดแรงงาน เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญจะช่วยให้การวางแผนพัฒนาคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานฝีมือและส่งเสริมการมีงานทำ ซึ่งเรื่องนี้ประเทศไทยยังต้องพัฒนาต่อไป

นอกจากนี้ควรเน้นระบบบุคคลตัวอย่างผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพที่มาจากการเรียนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรจัดตั้งเป็นสมาคมวิชาชีพและทำการประชาสัมพันธ์ ลักษณะงานในอาชีพให้เยาวชนที่สนใจ พร้อมกับสนับสนุนการเรียน หากสังคมไทยสามารถนำแนวคิดนี้ไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง จะเป็นหนทางการพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นการลงทุนด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกแนวทางที่ยั่งยืน จะเป็นทิศทางลดหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติเชิงลบของสังคมที่มีต่อผู้ที่เข้าศึกษาอาชีวศึกษาที่เคยเป็นมาในอดีต

2.2.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Specific Random Sampling) แรงงานภาคเกษตรในจังหวัดที่มีจำนวนแรงงานภาคเกษตรอายุ 15-64 ปี มากที่สุดเรียงตามลำดับ จำนวน 7 จังหวัด ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตรจำนวนเพียงพอและเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2552/53 สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2554 แล้วนำประชากรทั้งสิ้นในการศึกษารั้งนี้ มากำหนดขนาดตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่างมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การคำนวณจากสูตรการกำหนดขนาดตัวอย่างของยามานะ (Yamane, 1973: 1088) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ของกลุ่มตัวอย่างมีค่าเท่ากับ .05

N = ขนาดของประชากร ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มี

4,380,484 คน

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า n} &= \frac{4,380,484}{1 + 4,380,484 (.05)^2} \\ &= 400 \end{aligned}$$

จากการคำนวณขนาดตัวอย่าง ต้องใช้ตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 ราย โดยมีระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ของกลุ่มตัวอย่างมีค่าเท่ากับ .05

ขั้นตอนที่ 2 จากการเลือกจังหวัด จะทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแรงงานภาคเกษตรในแต่ละจังหวัดแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling) ทั้งนี้เพื่อให้ได้จำนวนแรงงานภาคเกษตรในจำนวนมากพอที่จะทำการศึกษาได้ โดยการกำหนดขนาดตัวอย่างของแต่ละชั้นภูมิแบบเป็นสัดส่วนกับจำนวนหน่วยทั้งหมดในชั้นภูมิ (Proportional Stratified Random Sampling) โดยใช้สูตร

$$n_i = \frac{N \cdot n}{N^j}$$

โดยที่ n_i = จำนวนตัวอย่างที่ใช้
 N^j = จำนวนประชากรทั้งหมด
 N = จำนวนประชากรในแต่ละจังหวัด
 n = กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	จำนวนแรงงานภาคเกษตร	
	หน่วย:คน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
อุบลราชธานี	879,344	80
นครราชสีมา	696,675	64
ขอนแก่น	686,349	63
ศรีสะเกษ	590,979	54
ร้อยเอ็ด	524,111	48
อุดรธานี	501,973	46
บุรีรัมย์	501,053	45
รวม	4,380,484	400

จากการคำนวณดังกล่าวได้กลุ่มตัวอย่างแรงงานภาคเกษตรในจังหวัดอุบลราชธานี 80 ราย นครราชสีมา 64 ราย ขอนแก่น 63 ราย ศรีสะเกษ 54 ราย ร้อยเอ็ด 48 ราย อุดรธานี 46 ราย และบุรีรัมย์ 45 ราย รวมกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ทั้งสิ้น 400 ราย

ขั้นตอนที่ 3 ในแต่ละจังหวัดจะติดต่อประสานงานกับสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเขตเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และสภาเกษตรกรจังหวัด ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างแรงงานภาคเกษตรให้สัมภาษณ์ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้ โดยเป็นวิธีการเชิงคุณภาพที่ให้ผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) ที่อยู่ในพื้นที่ๆ ที่จะดำเนินการศึกษา เช่น เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้รู้สภาพปัญหา และคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้คัดเลือกและร่วมสัมภาษณ์ด้วย

ขั้นตอนที่ 4 เลือกหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานในจังหวัดเพื่อทำการสัมภาษณ์จังหวัดละ 12 คน ประกอบด้วยเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ สำนักงานแรงงานจังหวัด สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด

สำนักงานสถิติจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หอการค้าจังหวัด ผู้ประกอบการในกิจการเกษตรที่สำคัญ ในจังหวัด

ขั้นตอนที่ 5 ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างแรงงานภาคเกษตรจาก 7 จังหวัด รวม 400 คน หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง จังหวัดละ 12 คน รวม 484 คน

โดยจะสัมภาษณ์ในลักษณะคำถามปลายเปิดหรือเป็นคำถามเปิดกว้าง และดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยคำถามชุดเดียวกันทุกข้อไปจนกว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดหรือทุกคนตอบคำถามเหมือนกันหรือไม่อะไรเพิ่มเติมอีกจึงยุติการสัมภาษณ์ แล้วจึงสรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในเรื่องต่างๆ ที่ศึกษา ข้อมูลทั้งหมดได้นำเสนอในเชิงพรรณนา (Descriptive Approach) เพื่อบรรยายสภาพปัญหาแรงงานภาคเกษตรและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม นอกจากนี้ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการสังเกตการณ์ตามสภาพความเป็นจริง (General Observation) ที่ปรากฏด้วย เพื่อให้เกิดความถูกต้องเที่ยงตรงของข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยวิธีการที่มากกว่า 1 รูปแบบ เพื่อขจัดความลำเอียง (bias) หรือความเบี่ยงเบนที่เกิดจากการที่ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบด้วยความคิดเห็นที่ให้ประโยชน์ต่อตนเองเท่านั้น

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)

โดยการรวบรวมข้อมูลในเชิงแนวคิด หลักการ และทฤษฎี ตลอดจนกรณีศึกษา และผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ จากหนังสือ วิทยานิพนธ์ เอกสาร บทความทางวิชาการในวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ ระเบียบกฎหมายหรือหนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

2.2.7 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) คือ วิธีการบรรยายเนื้อหาของข้อความจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สภาพข้อเท็จจริงพร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มตัวอย่าง โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพข้อเท็จจริงที่เหมือนกันและแตกต่างกัน โดยใช้วิธีการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคลทั้งหมดมาวิเคราะห์ตามเนื้อหา ด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Analytic Comparison) พร้อมทั้งบรรยายเปรียบเทียบสิ่งที่มีความเหมือนกัน (Agreement) และเปรียบเทียบสิ่งที่มีความแตกต่างกัน (Disagreement) และนำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงปริมาณ (Quantitative Statistics) ซึ่งเป็นการหาค่าทางสถิติพื้นฐานเพื่อแสดงการกระจายของคำตอบหรือความคิดเห็น และอธิบายลักษณะของข้อมูลเบื้องต้นทุกข้อความ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปและบรรยายความคิดเห็นของเกษตรกรจำนวน 400 ราย การบรรยายลักษณะข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างใช้การแจกแจงความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage)

จากการตรวจเอกสาร และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่ผู้สูงอายุของประเทศไทย ทำให้มีกำลังแรงงานเข้าสู่ตลาดแรงงานหรืออุปทานแรงงานน้อยลง ประกอบกับการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความต้องการแรงงานหรืออุปสงค์แรงงานมากกว่าอุปทานแรงงาน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดอุปสงค์และอุปทานแรงงาน โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงงานเลือกที่จะทำงานนั้นขึ้นอยู่กับอัตราค่าจ้าง หรือผลตอบแทนทางการเงินเป็นสำคัญ ตามแนวคิด

เกี่ยวกับอัตราค่าจ้าง ดังนั้น งานที่มีรายได้สูงหรือมีสวัสดิการและสภาพการทำงานที่ดีกว่าจะเป็นทางเลือกแรกในการตัดสินใจทำงานของแรงงาน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับการทำงานด้วย ทำให้แรงงานไทยไม่นิยมทำงานในภาคเกษตรซึ่งเป็นงานหนัก สกปรก และอันตราย ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานและการแบ่งแรงงานเป็น 2 กลุ่ม คือ แรงงานที่อยู่ในชนบทจะเป็นแรงงานวัยกลางคน ในขณะที่เด็กและแรงงานวัยหนุ่มสาวจะไปเรียนและทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้มาสร้างแบบสอบถามและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ เนื่องจากสามารถลงลึกถึงสภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานจากกลุ่มเกษตรกร รวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหามาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ต่อไป

บทที่ 3

ข้อเท็จจริง

ข้อเท็จจริงในการศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 7 จังหวัด ได้แก่ อุตรธานี อุบลราชธานี ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ ขอนแก่น และนครราชสีมา ประกอบด้วย ที่ตั้ง พื้นที่และการใช้ที่ดิน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ การปกครอง ประชากร แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และการคมนาคม ดังนี้

3.1 จังหวัดอุตรธานี

3.1.1 ที่ตั้ง จังหวัดอุตรธานีเป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 564 กิโลเมตร

3.1.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน สามารถแบ่งกลุ่มดินออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ คือ

1) พื้นที่ดอน บริเวณนี้เหมาะในการปลูกพืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น และทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ บริเวณพื้นที่ดอนที่พบอยู่กระจุกกระจายทั่วไป มีพื้นที่มากกว่าร้อยละ 40

2) พื้นที่ลุ่ม มีพื้นที่ประมาณร้อยละ 16 มีความเหมาะสมในการทำนา ในบางส่วนสามารถปลูกพืชไร่อายุสั้นได้แต่ต้องระวังเรื่องน้ำท่วม

3) พื้นที่ภูเขา พื้นที่ชนิดนี้ไม่เหมาะสมจะนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเนื่องจากมีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ทำให้ดินถูกชะล้างพังทลายได้ง่าย

สำหรับการใช้ที่ดินแบ่งเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรมมีเนื้อที่นามากที่สุดจำนวน 2,173,151 ไร่คิดเป็นร้อยละ 58.90 ของเนื้อที่ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 29.64 ของเนื้อที่จังหวัด รองลงมาเป็นเนื้อที่ พืชไร่จำนวน 1,051,609 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.50 ของเนื้อที่ทำการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 14.34 ของเนื้อที่จังหวัด โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าวนาปี อ้อย ยางพารา มันสำปะหลัง ข้าวนาปรัง ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเหลือง และมะพร้าว ซึ่งพืชเศรษฐกิจที่มีเนื้อที่เพาะปลูกมากที่สุด คือ ข้าวนาปี จำนวน 1,853,219 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 66.67 ของเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด รองลงมา คือ อ้อย จำนวน 370,493 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.33 ของเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด โดยมีการเลี้ยงสัตว์ประเภทต่างๆ ได้แก่ โคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร แพะ ไก่ไข่ ไก่เนื้อ และเป็ด

3.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงกว่าระดับน้ำทะเล โดยเฉลี่ยประมาณ 187 ฟุต พื้นที่ลาดลงสู่ม่าน้ำโขง ประกอบด้วยทุ่งนา ป่าไม้และภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทรายปนดินลูกรังไม่เก็บน้ำหรืออุ้มน้ำในฤดูแล้ง และพื้นที่บางแห่งเป็นดินเค็ม

3.1.4 ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดอุดรธานี มีฝนที่เกิดจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนมากเป็นฝนที่เกิดจากพายุดีเปรสชันที่เคลื่อนผ่านเข้ามาในระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน ค่าเฉลี่ยของปริมาณน้ำฝน ประมาณปีละ 1,400-1,600 มิลลิเมตร สภาพอากาศจะร้อนจัดในฤดูร้อนและอากาศหนาวจัดในฤดูหนาว

3.1.5 การปกครอง แบ่งออกเป็น 20 อำเภอ 156 ตำบล 1,880 หมู่บ้าน 101 ชุมชน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลนคร 3 เทศบาลเมือง 44 เทศบาลตำบล 132 องค์การบริหารส่วนตำบล

3.1.6 ประชากร จำนวนประชากรในจังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็น ชาย 770,873 คน หญิง 772,667 คน รวม 1,543,540 คน จำนวนครัวเรือน 414,868 ครัวเรือน แรงงานในจังหวัดอุดรธานีแบ่งออกเป็น 4 สถานภาพ คือ สถานภาพกำลังแรงงานปัจจุบัน กำลังแรงงานที่รอฤดูกาล ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงานที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป และอายุต่ำกว่า 15 ปี ซึ่งในแต่ละสถานภาพได้ทำการเปรียบเทียบระหว่างชายและหญิง พบว่ากำลังแรงงานชายมีมากกว่ากำลังแรงงานหญิงคิดเป็นร้อยละ 48.06 และในส่วนสถานภาพแรงงานของผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงานอายุ 60 ปีขึ้นไป สถานภาพแรงงานหญิงจะสูงกว่าชายมากโดยมีแรงงานหญิงถึงร้อยละ 70.17

3.1.7 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเจริญของประชากรในจังหวัดอุดรธานี การมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และสิ่งแวดล้อมดี ย่อมทำให้ประชากรในจังหวัดมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี โดยจัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เนื้อที่ป่าไม้ และแร่ธาตุ เนื้อที่ในจังหวัดอุดรธานีได้จำแนกออกเป็น 3 ส่วน คือ เนื้อที่ที่ไม่ได้จำแนก เนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร และเนื้อที่ป่าไม้ โดยเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรมีเนื้อที่มากที่สุดจำนวน 3,689,539 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.32 ของเนื้อที่ทั้งหมด เนื้อที่รองลงมาเป็นเนื้อที่ที่ไม่ได้จำแนกจำนวน 3,026,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 41.27 ของเนื้อที่ทั้งหมด

3.1.8 การคมนาคม เส้นทางคมนาคมและการเดินทางที่สำคัญของอุดรธานี คือ ทางรถยนต์ ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 จากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ถึงสระบุรีบริเวณกิโลเมตรที่ 107 แยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ผ่านนครราชสีมา ขอนแก่น ถึงอุดรธานี

3.2 จังหวัดนครราชสีมา

3.2.1 ที่ตั้ง จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง คือ 187 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 259 กิโลเมตร

3.2.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน จังหวัดนครราชสีมามีจำนวนพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12.80 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 8.70 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 67.90 ของพื้นที่ทั้งหมด พืชเศรษฐกิจที่สร้างมูลค่าให้กับจังหวัดนครราชสีมาหลายชนิด เนื่องจากเป็นพื้นที่มีศักยภาพในการผลิตพืชและเลี้ยงสัตว์ ประกอบกับมีโรงงานภาคอุตสาหกรรมเกษตรขนาดใหญ่รองรับผลผลิตเกษตรได้อย่างเพียงพอ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการคมนาคมกระจายสินค้าเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมการผลิตอื่นๆ ได้สะดวก พืชเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ ข้าวนาปี มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อ้อยโรงงาน การผลิตปศุสัตว์ส่วนใหญ่เป็นการผลิตในลักษณะฟาร์ม มีการเลี้ยงโคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร เป็ด ไก่เนื้อและไก่ไข่ โดยมีฟาร์มที่ได้มาตรฐาน 1,236 ฟาร์ม และมีทุ่งหญ้าสาธารณะ 1.9 แสนไร่ การผลิตประมงมีการเลี้ยงปลาในกระชัง 60 กระชัง เลี้ยงปลาในบ่อ 1.8 หมื่นบ่อ และเลี้ยงปลาในแหล่งน้ำ

สาธารณสุข 75 แห่ง มีสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร 147 กลุ่ม สมาชิกสหกรณ์การเกษตร 118 กลุ่ม วิสาหกิจชุมชน 1,580 กลุ่ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 823 กลุ่ม กลุ่มยุวเกษตรกร 177 กลุ่ม และกลุ่มอื่นๆ เช่น อาสาสมัครเกษตร หมอดินอาสา ปศุสัตว์อาสา ประมงอาสา และครูบัญชีอาสาจำนวน 10,523 คน

3.2.3 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดมีทั้งที่เป็นภูเขาสูง ที่ราบลุ่ม พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้น และพื้นที่ลูกคลื่นลอนลึก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 บริเวณ คือ

1) บริเวณเทือกเขาและที่สูงทางตอนใต้ของจังหวัดมีความสูงจากระดับน้ำทะเลมากกว่า 250 เมตร มีเทือกเขาตงพญาเย็นเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสายที่ไหลไปทางตะวันออกของภาค พื้นที่ระหว่างเทือกเขาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลึกและลูกคลื่นลอนตื้น

2) บริเวณที่สูงทางตอนกลางของจังหวัดมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 200-250 เมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นลูกคลื่นลอนตื้นยกเว้นบริเวณใกล้เชิงเขามีลักษณะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนลึก

3) พื้นที่ลูกคลื่นทางตอนเหนือของจังหวัดมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 200 เมตร มีลักษณะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นที่สูงสลับกับที่นา

4) บริเวณที่ราบลุ่มทางตอนเหนือของจังหวัดมีความสูงจากระดับน้ำทะเลน้อยกว่า 200 เมตร มีลักษณะเป็นพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นและมีที่ราบลุ่มบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ

3.2.4 ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะอากาศทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมาอยู่ภายใต้อิทธิพลของมรสุม 2 ชนิด คือ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์) มรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากประเทศมองโกเลียและจีนพัดพาเอามวลอากาศเย็นและแห้งเข้ามาปกคลุมประเทศไทย ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมาประสบกับภาวะอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง ส่วนมรสุมอีกชนิดหนึ่งคือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม) ทำให้บริเวณจังหวัดนครราชสีมามีเมฆมากและฝนตกชุกโดยทั่วไป

3.2.5 การปกครอง แบ่งการปกครองและการบริหารราชการออกเป็น 2 ส่วน คือ การบริหารราชการส่วนกลาง มีส่วนราชการสังกัดส่วนกลางตั้งหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดอยู่ประมาณ 196 หน่วยงาน (รวมทั้งหน่วยงานอิสระ 56 หน่วยงาน รัฐวิสาหกิจ 27 หน่วยงาน) และการบริหารราชการส่วนภูมิภาค มีส่วนราชการสังกัดส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด 30 หน่วยงาน ปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมาแบ่งการปกครองออกเป็น 32 อำเภอ 287 ตำบล 3,743 หมู่บ้าน

3.2.6 ประชากร มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,582,089 คน เป็นชายจำนวน 1,277,333 คน เป็นหญิงจำนวน 1,304,756 คน โดยเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมากเป็นอันดับสองของประเทศรองจากกรุงเทพมหานคร สถานการณ์แรงงานในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาที่ยังน่าเป็นห่วง คือ กลุ่มแรงงานรอฤดูกาลเกษตร เนื่องจากในพื้นที่ยังคงทำการเกษตรอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว กลุ่มแรงงานเหล่านี้มักจะลาออกเพื่อออกไปทำการเพาะปลูก ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อนายจ้างและสถานประกอบการโดยกลุ่มแรงงานเหล่านี้จะมีอยู่ประมาณร้อยละ 30 โดยจะทำงานเป็นระยะๆ ไม่ได้ทำงานตามระบบปี คือ เมื่อทำงานได้ประมาณ 3-4 เดือนแล้วพอถึงฤดูกาลเพาะปลูกก็จะลาออก ซึ่งจะสามารถขอใช้สิทธิประกันสังคมได้ และหลังจากนั้น 3 เดือนก็จะกลับเข้ามาทำงานใหม่

3.2.7 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดนครราชสีมา มี 9 ลุ่มน้ำ มีพื้นที่ประมาณ 20,905 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตที่ได้รับน้ำจากลุ่มน้ำรวม 23 อำเภอ สภาพของดินในจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย เก็บความชุ่มชื้นได้น้อย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและมีพื้นที่เป็นดินเค็มถึงร้อยละ 30.05 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีพื้นที่เพียงบางส่วนที่เป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางและค่อนข้างสูงซึ่งเหมาะแก่การเกษตรกรรมเพียงร้อยละ 30.5 ของเนื้อที่ทั้งหมด มีสภาพป่าดิบสมบูรณ์พื้นที่ประมาณ 1,243,743 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 9.71 รองลงมาเป็นป่าผลัดใบสมบูรณ์ร้อยละ 3.55 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด และพื้นที่ป่าผลัดใบรอสภาพพื้นที่ร้อยละ 2.48 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด โดยมีพื้นที่อุทยานแห่งชาติจำนวน 2 แห่ง ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 29 ป่า

3.2.8 การคมนาคม จังหวัดนครราชสีมา มีความสะดวกสบายทั้งทางรถยนต์และรถไฟ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเป็นจังหวัดที่เป็นประตูสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางรถยนต์จากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 2 ที่สระบุรีตรงไปจนถึงนครราชสีมา ระยะทางประมาณ 259 กิโลเมตร หรือจะเลือกเส้นทางสายทางหลวงหมายเลข 304 เข้าสู่ตัวเมืองนครราชสีมา ทางรถไฟ มีเส้นทางสายตะวันออกเฉียงเหนือผ่าน 2 สาย คือ เส้นทางกรุงเทพมหานคร-อุบลราชธานี และเส้นทางกรุงเทพมหานคร-หนองคาย รวมถึงการเดินทางโดยเครื่องบิน

3.3 จังหวัดขอนแก่น

3.3.1 ที่ตั้ง จังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเศรษฐกิจและความเป็นศูนย์กลางรองจากจังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 445 กิโลเมตร

3.3.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน จังหวัดขอนแก่นมีพื้นที่ 10,885.99 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6.8 ล้านไร่ เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่รองจากจังหวัดนครราชสีมาและอุบลราชธานีตามลำดับ พื้นที่ตั้งอยู่บนแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor : EWEC) ตัดกับแนวเชื่อมโยงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้สู่พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Sea Board : ESB) เป็นพื้นที่ที่รัฐบาลส่งเสริมให้เป็น 1 ใน 3 จังหวัดนำร่องในการพัฒนาให้เป็นนครแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร นอกเหนือจากจังหวัดภูเก็ต และจังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการค้าการลงทุน เนื่องจากเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโครงสร้างพื้นฐานด้านต่างๆ พร้อมรองรับการพัฒนา จังหวัดขอนแก่นมีพื้นที่การเกษตร 4,369,043 ไร่ (ร้อยละ 64.19 ของพื้นที่จังหวัด) อยู่ในเขตชลประทาน 757,542 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 13.14 ของพื้นที่การเกษตร คิดเป็นร้อยละ 8 ของพื้นที่จังหวัด) จำนวนคนทำงานในภาคเกษตร 324,879 คน โดยมีผลผลิตจากพืชที่สำคัญ คือ ข้าวนาปี นาปรัง อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ถั่วเหลือง มีผลผลิตจากสัตว์ที่สำคัญ คือ โคเนื้อ สุกร ไก่เนื้อ ไก่ไข และไข่ไก่

3.3.3 ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดขอนแก่นมีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ มีลักษณะสูงต่ำสลับเป็นลูกคลื่นลาดเทไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ พื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 100-200 เมตร มีสภาพพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกและทิศใต้ บริเวณที่สูงทางด้านตะวันตกมีสภาพพื้นที่เป็นเขาหินปูนตะปุ่มตะป่ำ สลับกับพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีระดับความสูงประมาณ 200-250 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีภูเขารูปแอ่งวางตัวอยู่ติดอำเภอภูเวียง บริเวณที่สูงตอนกลางและด้านเหนือมีสภาพพื้นที่เป็นเทือกเขาเป็นแนวขวางมาจากด้านเหนือ แล้ววกลงมาทางตะวันตกเฉียงใต้บริเวณแอ่งโคราชครอบคลุมพื้นที่ทางด้านใต้จังหวัด

3.3.4 ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปเป็นแบบทุ่งหญ้าในเขตร้อน คือ มีฝนตกสลับกับแห้งแล้ง ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 36.35 องศาเซลเซียส มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม อากาศร้อนจัดในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-ตุลาคม โดยจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ สภาพอากาศจะหนาวเย็น โดยทั่วไปจะหนาวจัดในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคมของทุกปี อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 15.4 องศาเซลเซียส

3.3.5 การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็นจำนวน 26 อำเภอ 198 ตำบล 2,331 หมู่บ้าน และ 389 ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 225 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 158 แห่ง ราชการส่วนภูมิภาค 3 แห่ง ส่วนราชการส่วนกลางและรัฐวิสาหกิจ 208 หน่วยงาน

3.3.6 ประชากร มีประชากรรวม 1,767,601 คน แยกเป็นชาย 876,252 คน หญิง 891,349 คน จำนวนบ้าน 521,559 หลัง ประชากรและกำลังแรงงาน พบว่ามีประชากรทั้งสิ้น 1,897,161 คน โดยเป็นผู้มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 1,514,236 คน คิดเป็นร้อยละ 79.82 ของประชากรรวมทั้งหมด เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานมีจำนวน 1,051,684 คน คิดเป็นร้อยละ 69.45 ของผู้มีอายุ 15 ปีขึ้นไป โดยแบ่งเป็น ผู้มีงานทำจำนวน 1,035,432 คน คิดเป็นร้อยละ 98.45 ผู้ว่างงานจำนวน 5,572 คน คิดเป็นร้อยละ 0.53 ผู้รอฤดูกาลจำนวน 10,681 คน คิดเป็นร้อยละ 1.02 ของผู้อยู่ในกำลังแรงงาน ส่วนผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงานมีจำนวน 462,552 คน คิดเป็นร้อยละ 30.55 ของผู้มีอายุ 15 ปีขึ้นไป แบ่งเป็นกลุ่มทำงานบ้านจำนวน 133,355 คน คิดเป็นร้อยละ 28.83 กลุ่มเรียนหนังสือจำนวน 150,464 คน คิดเป็นร้อยละ 32.53 และอื่นๆ จำนวน 178,732 คน คิดเป็นร้อยละ 38.64 ของผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงานส่วนผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี มีจำนวน 382,925 คน คิดเป็นร้อยละ 20.18 ของประชากรรวมทั้งหมด

3.3.7 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นที่ป่า 1,296,400 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.91 ของพื้นที่จังหวัด มีอุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง วนอุทยาน 2 แห่ง ป่าสงวนแห่งชาติ 22 ป่า ป่าชุมชน 206 แห่ง สภาพป่าประกอบด้วย ป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง อยู่ในเขตของกลุ่มน้ำหลัก 2 กลุ่มน้ำ คือ กลุ่มน้ำมูลและกลุ่มน้ำชี

3.3.8 การคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดินผ่านพื้นที่จำนวน 7 สาย ได้แก่ทางหลวงหมายเลข 2 สระบุรี-นครราชสีมา-ขอนแก่น-อุดรธานี-หนองคาย ทางหลวงหมายเลข 12 ขอนแก่น-เพชรบูรณ์ ทางหลวงหมายเลข 23 แยกจากทางหลวงหมายเลข 2 ผ่านอำเภอบ้านไผ่ ขอนแก่น-มหาสารคาม ทางหลวงหมายเลข 201 ขอนแก่น-ชัยภูมิ เลย ทางหลวงหมายเลข 207 ขอนแก่น-บุรีรัมย์ ทางหลวงหมายเลข 208 ขอนแก่น-มหาสารคาม ทางหลวงหมายเลข 209 ขอนแก่น-กาฬสินธุ์ ทางรถไฟเส้นทางจาก กรุงเทพฯ-หนองคาย ขนานกับทางหลวงหมายเลข 2 หรือถนนมิตรภาพ ทางเครื่องบินมีท่าอากาศยานพาณิชย์ 1 แห่ง

3.4 จังหวัดร้อยเอ็ด

3.4.1 ที่ตั้ง ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 512 กิโลเมตร

3.4.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน มีพื้นที่ทั้งสิ้น 5,187,156 ไร่ จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่ดีที่สุด โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิจากทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งถือว่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิขั้นดีที่สุดและมีเอกลักษณ์ความหอมเฉพาะตัวเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งมีพื้นที่ในการเพาะปลูก

รวมทั้งสิ้น 2,107,690 ไร่ ครอบคลุม 5 จังหวัด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ มหาสารคาม และยโสธร จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้มากที่สุด

3.4.3 ลักษณะภูมิประเทศ ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 130-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อกับเทือกเขาภูพาน บริเวณตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบลูกคลื่น บริเวณตอนล่างเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพลพลา ลำน้ำเตา เป็นต้น บริเวณที่ราบต่ำอันกว้างขวาง เรียกว่าทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 80,000 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ

3.4.4 ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดร้อยเอ็ดได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สภาพภูมิอากาศอยู่ในประเภทฝนเมืองร้อน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,196.8 ลูกบาศก์มิลลิเมตร ฝนตกชุกในเดือนมิถุนายน-กันยายน อากาศร้อนแห้งแล้งในเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน

3.4.5 การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล 2,444 หมู่บ้าน/20 ชุมชน เมืองคักรปกครองส่วนท้องถิ่นรวม 203 แห่ง

3.4.6 ประชากร มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,310,259 คน แยกเป็นชาย 654,508 คน หญิง 655,751 คน จังหวัดร้อยเอ็ดมีประชากรที่เป็นกำลังแรงงาน 798,998 คน (มีงานทำ 795,189 คนไม่มีงานทำ 3,809 คน รอดูถูก 7,191 คน) ซึ่งจัดได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่าของจังหวัดร้อยเอ็ดและสามารถทำรายได้ให้กับจังหวัดเป็นจำนวนมาก

3.4.7 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่า จำนวน 331,677 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.39 ของพื้นที่ทั้งหมด 5,187,156 ไร่ มีแหล่งกักเก็บน้ำจำนวน 1,577 แห่ง มีแหล่งน้ำชลประทาน 428 แห่ง (ฝายขนาดใหญ่ 3 แห่ง อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง 13 แห่ง อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และฝาย 302 แห่ง โครงการพระราชดำริ 7 แห่ง สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า 103 แห่ง) แหล่งน้ำขนาดเล็ก 1,261 แห่ง (หนองน้ำและคลองธรรมชาติ 1,046 แห่ง แก้มลิงและหนองน้ำธรรมชาติ 110 แห่ง ลำน้ำสาขาต่างๆ 105 แห่ง)

3.4.8 การคมนาคม สามารถเดินทางได้ 2 ทาง ได้แก่ ทางรถยนต์ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ระยะทางประมาณ 512 กิโลเมตร สามารถเดินทางไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและเวียดนาม โดยใช้เส้นทางผ่านไปยังจังหวัดมุกดาหารและอุบลราชธานี ทางอากาศมีท่าอากาศยาน 1 แห่ง

3.5 จังหวัดอุบลราชธานี

3.5.1 ที่ตั้ง จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 630 กิโลเมตร

3.5.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน มีพื้นที่ประมาณ 16,112.65 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 10.06 ล้านไร่ มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าวนาปี ยางพารา มันสำปะหลัง ข้าวนาปรัง ข้าวโพด ถั่วลิสง มะพร้าว และปาล์มน้ำมัน โดยพืชเศรษฐกิจที่มีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุด คือ ข้าวนาปีจำนวน 3,182,153 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 91.73 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด รองลงมาคือ ยางพาราจำนวน 107,898 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.11 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด ส่วนพื้นที่เพาะปลูกปาล์มน้ำมันมีพื้นที่เพาะปลูกน้อยที่สุดเท่ากับ 595 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.02 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด มีการเลี้ยงสัตว์ประเภทต่างๆ ได้แก่ โคเนื้อ โคนม กระบือ สุกร แพะ ไก่ไข่ ไก่เนื้อ และเป็ด

3.5.3 ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดอุบลราชธานีตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่าแอ่งโคราช สูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 227 ฟุต ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่สูงต่ำ เป็นที่ราบสูงลาดเอียงไปทางตะวันออกมีแม่น้ำโขงเป็นแนวเขตกั้นจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และมีภูเขาสลับซับซ้อนหลายแห่งทางบริเวณชายแดนตอนใต้ ทิวเขาที่สำคัญ คือ ทิวเขาบรรทัดและทิวเขาพนมดงรัก ซึ่งกั้นอาณาเขตระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา

3.5.4 ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดอุบลราชธานีอยู่ในเขตที่มีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของจังหวัดอื่นๆ ฤดูฝน จะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-ตุลาคม และมักปรากฏเสมอว่าฝนทิ้งช่วงในเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม แต่ระยะเวลาการทิ้งช่วงมักจะไม่เหมือนกันในแต่ละปี และในช่วงปลายฤดูฝนมักจะมีพายุดีเปรสชัน ฝนตกชุกบางปีอาจมีภาวะน้ำท่วมแต่สภาวะการณ์ไม่รุนแรงนัก เนื่องจากเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ ทำให้ได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือก่อนภูมิภาคอื่น อุณหภูมิจะเริ่มลดต่ำลงตั้งแต่เดือนตุลาคม ฤดูร้อน โดยส่วนใหญ่แล้วอากาศจะเริ่มอบอ้าวในเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงประมาณต้นเดือนพฤษภาคมซึ่งอาจจะมีฝนเริ่มตกอยู่บ้างในปลายเดือนเมษายน แต่ปริมาณน้ำฝนมักจะไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก

3.5.5 การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 25 อำเภอ 239 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 2,669 หมู่บ้าน มีเทศบาล 39 แห่ง ประกอบด้วยเทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง เทศบาลตำบล 35 แห่ง องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 199 แห่ง

3.5.6 ประชากร มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,805,322 คน เป็นชาย 905,359 บาท เป็นหญิง 899,963 คน อัตราการเพิ่มของประชากรร้อยละ 0.83 ลักษณะของประชากรเป็นเด็ก ร้อยละ 21.96 วัยแรงงาน ร้อยละ 68.32 วัยสูงอายุ ร้อยละ 9.73

3.5.7 ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่และมีประชากรมาก มีทรัพยากรดินเป็นทรัพยากรคิดเป็นร้อยละ 86.6 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด หรือประมาณ 10,299,063 ไร่ ด้านป่าไม้มีทั้งป่าเต็งรัง หรือป่าแดงมีอยู่ทั่วไป มีเขตป่าดงดิบ ป่าผสม และป่าเบญจพรรณ มีพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดอุบลราชธานีแบ่งได้ดังนี้ ป่าถาวร จำนวน 1 ป่า สงวนแห่งชาติ จำนวน 46 ป่า พื้นที่ป่า ส.ป.ก. จำนวน 40 ป่า ป่าอนุรักษ์ จำนวน 10 ป่า ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย จำนวน 5 ป่า สวนป่า จำนวน 15 ป่า

3.5.8 การคมนาคม ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ไปสระบุรี เลี้ยวเข้าทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ต่อด้วยทางหลวงหมายเลข 24 (สายโชคชัย-เดชอุดม) ไปจนถึงอุบลราชธานี หรือใช้เส้นทางกรุงเทพฯ-นครราชสีมาแล้วต่อด้วยทางหลวงหมายเลข 226 ผ่านบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และเข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานีมีสนามบินนานาชาติ 1 แห่ง การเดินทางโดยรถยนต์มีทั้งรถธรรมดาและรถปรับอากาศ นอกจากนี้บริษัทขนส่งยังมีบริการรถโดยสารระหว่างอุบลราชธานีและเมืองปากเซ สปป. ลาวทุกวัน

3.6 จังหวัดศรีสะเกษ

3.6.1 ที่ตั้ง จังหวัดศรีสะเกษอยู่เหนือระดับน้ำทะเล 120 เมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถไฟ 515 กิโลเมตร ทางรถยนต์ 571 กิโลเมตร

3.6.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน จังหวัดศรีสะเกษพื้นที่ประมาณ 5,526,863 ไร่ มีดิน 56 ประเภทของกลุ่มชุดดิน มีเนื้อที่ประมาณ 4,679,373.61 ไร่หรือร้อยละ 84.66 ของเนื้อที่ทั้งหมด และเป็นพื้นที่เบ็ดเตล็ด 8 ประเภท ได้แก่ บ่อยืมดิน ที่ผาชัน บ่อลูกรัง ที่ดินดัดแปลง ที่ดินหินโผล่ ที่ลาดชันเชิงซ้อน ที่อยู่อาศัย และพื้นที่น้ำ รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 847,489.39 ไร่ หรือร้อยละ 15.33 ของเนื้อที่ทั้งหมด สำหรับการใช้ที่ดินจังหวัดศรีสะเกษมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 3,506,418 ไร่ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตร ประมาณร้อยละ 70 หรือประมาณ 1.01 ล้านคน แบ่งเป็นพื้นที่ทำนาประมาณ 3,339,752.75 ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวหอมมะลินอกจากนี้มีการปลูกพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง พื้นที่ 134,789 ไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ประมาณ 3,826 ไร่ ไม้ผล ได้แก่ เงาะ 2,699 ไร่ ทูเรียน 1,922 ไร่ และพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ หอมแดง 40,952.50 ไร่ กระเทียม 525 ไร่ และพริกชี้หูใหญ่ 24,618 ไร่ ส่วนยางพารา มีพื้นที่ปลูก 202,026 ไร่

3.6.3 ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศทางตอนใต้เป็นที่สูงและค่อยๆ ลาดต่ำไปทางเหนือลงสู่ลุ่มแม่น้ำมูลซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด ตอนใต้มีทิวเขาพนมดงรักซึ่งทอดตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชายาว 127 กิโลเมตร ยอดเขาสูงสุดในจังหวัด คือ พนมตาเมือนสูง 673 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง จากเขาพนมตาเมือนพื้นที่ค่อยๆ ลาดต่ำลงไปทางเหนือเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล ภูมิประเทศส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ทางตอนกลางและตอนเหนือของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มลอนลาด มีระดับความสูงระหว่าง 150-200 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีลำน้ำหลายสายไหลผ่านพื้นที่ราบนี้ลงไปยังแม่น้ำมูล

3.6.4 ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปของจังหวัดศรีสะเกษ มีอากาศร้อนจัดในฤดูร้อนและค่อนข้างหนาวจัดในฤดูหนาว ส่วนฤดูฝนจะมีฝนตกหนักในเดือนกันยายน โดยมักจะตกหนักในพื้นที่ตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด ส่วนพื้นที่ทางตอนเหนือของจังหวัดจะมีปริมาณฝนตกน้อย และไม่ค่อยสม่ำเสมอ โดยเฉลี่ยแล้วในปีหนึ่งๆ จะมีฝนตก 100 วัน ปริมาณฝนเฉลี่ย 1,200-1,400 มิลลิเมตรต่อปี

3.6.5 การปกครอง แบ่งการปกครองเป็น 2,557 หมู่บ้าน 206 ตำบล 22 อำเภอ มีประชากรราว 1.45 ล้านคน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ซึ่งพูดภาษาถิ่นต่างๆ กัน ส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน

3.6.6 ประชากร มีผู้อยู่ในวัยทำงานหรืออายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 1,223,185 คน จำแนกเป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงาน ได้แก่ ผู้มีงานทำ ผู้ว่างงาน และผู้รอฤดูกาล จำนวน 902,596 คน คิดเป็นร้อยละ 73.79 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด ขณะที่ผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน ได้แก่ ผู้ทำงานบ้าน เรียนหนังสือ และอื่นๆ มีร้อยละ 26.21 ของผู้อยู่ในวัยแรงงานทั้งหมดหรือ 320,589 คน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาผู้อยู่ในวัยทำงานหรืออายุ 15 ปีขึ้นไปที่มีจำนวน 1,223,185 คน

3.6.7 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ตอนใต้ของจังหวัดในแนวเทือกเขาพนมดงรัก ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นอาณาบริเวณที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์และมีธรรมชาติอันเป็นระบบนิเวศที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด ทางราชการจึงได้ประกาศจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษและพื้นที่รอยต่อกับจังหวัดใกล้เคียง (สุรินทร์-อุบลราชธานี) ลักษณะป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าโปร่ง มีพื้นที่ป่าไม้แยกเป็นป่าอนุรักษ์ 3 แห่ง ป่าสงวน 4 ป่า ป่าชุมชน อยู่ในเขตป่าสงวน ป่าไม้ ป่าสาธารณประโยชน์ และป่าเศรษฐกิจ (Zone E) พื้นที่ป่าไม้ที่สมบูรณ์ร้อยละ 11.67 ของพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

3.6.8 การคมนาคม การคมนาคมที่สำคัญ คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ถึงทางแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ที่กิโลเมตรที่ 107 แล้วไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ถึงนครราชสีมาแยกทางขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 226 ผ่านบุรีรัมย์และสุรินทร์จึงถึงจังหวัดศรีสะเกษ โดยรถโดยสารประจำทาง สามารถเดินทางจากสถานีขนส่งผู้โดยสารกรุงเทพฯ สายตะวันออกเฉียงเหนือ มาลงที่สถานีขนส่งผู้โดยสารศรีสะเกษได้โดยตรง และสามารถเดินทางโดยสายการบินภายในประเทศมายังท่าอากาศยานอุบลราชธานี และเดินทางต่อมายังศรีสะเกษด้วยระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร

3.7 จังหวัดบุรีรัมย์

3.7.1 ที่ตั้ง จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 367 กิโลเมตร

3.7.2 พื้นที่และการใช้ที่ดิน จังหวัดบุรีรัมย์มีเนื้อที่ประมาณ 10,312.885 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6,451,178.125 ไร่ การใช้ที่ดินในจังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกได้ดังนี้ โดยเป็นพื้นที่ถือครองทำการเกษตร 3,873,378 ไร่ พื้นที่ทำนา 3,173,450 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ 456,256 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชผัก 9,624 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น 89,171 ไร่ พื้นที่ปศุสัตว์ 4,199 ไร่ พื้นที่กร้างว่างเปล่า 64,244 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ 331,250 ไร่ พื้นที่อื่นๆ 2,248,268 ไร่ ประชากรร้อยละ 89 ประกอบอาชีพเกษตร โดยมีพื้นที่การเกษตรประมาณ 4,528,833 ไร่ หรือร้อยละ 69.71 ของพื้นที่จังหวัด มีจำนวนครัวเรือนเกษตรกร 232,583 ครัวเรือน การทำนาเป็นอาชีพหลักของคนจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งต้องพึ่งพาน้ำฝนปีละครั้ง พืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ปอ และงาดำ เป็นพืชที่ทำรายได้ให้กับจังหวัดบุรีรัมย์รองจากข้าว และพืชสวน ส่วนไม้ยืนต้นเริ่มมีบทบาทยิ่งขึ้นเมื่อพืชผลที่เกษตรกรลงไปรุ่นแรกๆ เก็บเกี่ยวได้ผลตอบแทนคุ้มค่าพอใจโดยเฉพาะยางพารา นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์อย่างต่อเนื่องซึ่งนอกจากจะเป็นอาชีพหลักแล้วบางรายก็สามารถเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว สำหรับปศุสัตว์ที่สำคัญ เกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์มีการเลี้ยงไก่เนื้อ ไก่พื้นเมืองมากกว่าไก่ไข่ รองลงมาคือโคเนื้อ ส่วนลักษณะการประกอบอาชีพประมงของประชากรในจังหวัดเป็นลักษณะการเพาะเลี้ยง โดยมีเนื้อที่ทำการประมงน้ำจืด 118,987 ไร่ และมีสหกรณ์ประมงจำนวน 1 สหกรณ์

3.7.3 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง พื้นที่ลาดจากทิศใต้ลงไปทิศเหนือ พื้นที่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นน้อยเป็นที่ราบขั้นบันไดช่องเขาเกิดจากภูเขาไฟระเบิดเมื่อประมาณเก้าแสนถึงหนึ่งล้านปีเศษ ทำให้จังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญ คือ พื้นที่สูงและภูเขาทางตอนใต้ พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นตอนกลางของจังหวัด พื้นที่ราบลุ่มตอนเหนือริมฝั่งแม่น้ำมูล ทางตอนใต้มีแนวแบ่งเขตจังหวัดเป็นเทือกเขาสันกำแพง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ต่อจากเทือกเขาดงพญาเย็น

3.7.4 ลักษณะภูมิอากาศ ภูมิอากาศในจังหวัดบุรีรัมย์มีอยู่ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ปลายเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม ฤดูฝน เดือนมิถุนายน-กันยายน เนื่องจากมีเทือกเขาพนมดงรักขวางกั้นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จึงได้รับปริมาณน้ำฝนไม่มากนัก ฤดูหนาวเริ่มประมาณเดือน ตุลาคม-มกราคม มีอากาศหนาวและแห้งแล้ง โดยการได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ปริมาณฝนตกเฉลี่ย 1,200 มิลลิเมตรต่อปี

3.7.5 การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 23 อำเภอ 188 ตำบล 2,546 หมู่บ้าน การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 46 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 160 แห่ง

3.7.6 ประชากร จำนวนประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์มีทั้งสิ้น 1,521,065 คน แบ่งเป็นชายจำนวน 759,385 คน หญิงจำนวน 761,680 คน แรงงานประชากรและกำลังแรงงานจังหวัดบุรีรัมย์มีประชากรที่เป็นผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป 1,273,512 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงานรวม 879,941 คน ผู้มีงานทำ 832,969 คน ผู้ว่างงาน 21,986 คน กำลังแรงงานที่รอฤดูกาล 24,986 คน และผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงานรวม 393,571 คน (ทำงานบ้าน เรียนหนังสือ และอื่นๆ)

3.7.7 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติดินเป็นดินที่มีคุณภาพต่ำ เพราะเป็นดินที่สลายตัวมาจากหินทราย การระบายน้ำดีแต่ไม่อุ้มน้ำ บางแห่งเป็นดินภูเขาไฟเหมาะแก่การปลูกข้าวและผลไม้ มี 3 กลุ่มดิน ได้แก่ กลุ่มดินนา กลุ่มดินไร่ และกลุ่มดินคละ ส่วนมากจะอยู่บริเวณตอนกลาง จังหวัดบุรีรัมย์มีพื้นที่ทั้งหมด 6,451,178 ไร่ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ 22 ป่า วนอุทยาน 1 แห่ง รวมพื้นที่ป่าไม้คงเหลือตามกฎหมายป่าไม้ เนื้อที่ 765,127 ไร่

3.7.8 การคมนาคม สภาพการคมนาคมขนส่งของจังหวัดบุรีรัมย์นับได้ว่าเป็นความพร้อมและมีความสะดวกสบายเพราะมีเส้นทางรถไฟ รถยนต์ และทางอากาศ โดยมีเที่ยวบินบริการ 14 เที่ยวบินต่อสัปดาห์

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ทำการศึกษาใน 7 จังหวัดที่มีแรงงานภาคเกษตรที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี และมีจำนวนมากกว่า 500,000 คน ขึ้นไป ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด อุดรธานี และบุรีรัมย์ จำนวน 400 คน เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงของปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกรและผู้ประกอบการภาคเกษตรตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องจังหวัดละ 12 คน รวม 84 คน รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 484 คน

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ผลการศึกษาหัวข้อที่ 4.1 เป็นส่วนของเกษตรกรหรือแรงงานภาคเกษตร หัวข้อที่ 4.2 และ 4.3 เป็นส่วนของผู้ประกอบการภาคเกษตร (เอกชน) และภาครัฐ ดังแสดงผลการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

4.1 ภาคเกษตร/แรงงานภาคเกษตร

4.1.1 จังหวัดอุบลราชธานี

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดอุบลราชธานีมีจำนวนเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง คือ การประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร อาทิ รับจ้างทำงานทั่วไป ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม หรือรับราชการ มีพื้นที่ทำการเกษตรโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 24 ไร่ ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 34 ปี อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 51 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน รายได้หลักจากการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 101,364 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 58,198 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 101,070 บาทต่อปี มีหนี้สินโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 91,210 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 10,394 บาทต่อปี ดังแสดงในตารางที่ 2 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 2 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่ม	อายุเฉลี่ย ของ เกษตรกร (ปี)	ระยะเวลา เฉลี่ยใน การทำ เกษตร (ปี)	ระดับ การศึกษา สูงสุด	พื้นที่ใน การทำ การเกษตร (ไร่)	จำนวน แรงงาน ใน ครัวเรือน ที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้				
						หลักจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)	รองและ รายได้ เสริมจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)	ค่าใช้จ่าย ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออม ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)
รวม	51	34	ประถมศึกษา ตอนปลาย	24	4	101,364	58,198	101,070	91,210	10,394
กลุ่ม ที่ 1	49	35	ประถมศึกษา ตอนปลาย	10	3	34,375	62,675	88,506	55,125	27,700
กลุ่ม ที่ 2	51	32	ประถมศึกษา ตอนปลาย	24	4	95,555	95,556	78,844	131,133	1,900
กลุ่ม ที่ 3	52	34	ประถมศึกษา ตอนปลาย	26	4	110,700	52,229	105,841	89,711	12,576

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างจะแบ่งเกษตรกรเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำกรเกษตรมีจำนวน 8 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 10 กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในกิจกรรมทางการเกษตรบางกิจกรรมจำนวน 9 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 11.25 และกลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรมาช่วยในการทำกรเกษตรจำนวน 63 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 78.75 (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	หน่วย : คน						
		เพียงพอ			ไม่เพียงพอ			
		ไม่ต้องจ้าง	ต้องจ้าง	จ้าง	จ้างไม่	ไม่ระบุว่า		
อุบลราชธานี	80	8	0	8	1	17	40	6

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่หรือร้อยละ 78.75 ขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานใช้ในการผลิตไม่เพียงพอ โดยต้องจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแต่จ้างไม่ครบทุกขั้นตอนการผลิต การขาดแคลนแรงงานจะขาดแคลนมากในช่วงฤดูการเพาะปลูกและฤดูเก็บเกี่ยว ในการจ้างแรงงานนั้นจะจ้างจากคนในพื้นที่ โดยเสียค่าจ้างตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ในช่วงที่มีความต้องการแรงงานมากผู้จ้างจะต้องจ่ายค่าจ้างในอัตราที่สูงขึ้นและสร้างแรงจูงใจให้กับแรงงานเพื่อมาทำงานให้กับตนเอง อาทิ มีรถรับส่งระหว่างบ้านกับไร่ นา หรือมีอาหารกลางวัน ส่วนการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรนั้นสามารถจ้างจากคนในพื้นที่และมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาคกลางมารับจ้างในฤดูเพาะปลูกและฤดูเก็บเกี่ยว สาเหตุที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากเกษตรกรมีอายุมากขึ้น แรงงานบางส่วนย้ายไปทำงานนอกภาคการเกษตร อีกทั้งมีการอพยพย้ายถิ่นฐาน นอกจากนี้แรงงานที่อยู่ในวัยศึกษายังไม่สามารถช่วยงานได้เต็มที่

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกร ทั้ง 3 กลุ่ม จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปได้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

กลุ่มนี้มีจำนวน 8 คนคิดเป็นร้อยละ 10 มีอายุเฉลี่ยคือ 49 ปี ซึ่งอยู่ในวัยกลางคน มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลายทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 35 ปี มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 10 ไร่ อาชีพหลักคือ การปลูกข้าว อาชีพเสริม คือ การปลูกพืชสวนครัว ทำงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคการเกษตร นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการที่ญาติหรือลูกหลานของตนส่งเงินมาให้ใช้ รายได้หลักจากการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 34,375 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 62,675 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 88,506 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 55,125 บาทต่อปี เงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 27,700 บาทต่อปี

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้น ไม่มีผลกระทบต่อเกษตรกรเนื่องจากใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักหรืออาศัยการช่วยเหลือกัน อาทิ ลงแขกกันระหว่างพี่น้อง ญาติ หรือเพื่อนบ้านแต่อาจจะส่งผลกระทบต่อบ้างในเรื่องของราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ปรับสูงขึ้น ทั้งนี้มีเกษตรกรเพียง 1 รายเท่านั้นที่มีเครื่องจักรกลทางการเกษตรเป็นของตนเอง เกษตรกรส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้ต้องการให้ลูกหลานของตนสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อจากตนเอง

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรในกลุ่มนี้ต้องการจะได้รับจากรัฐบาล คือ ให้ภาครัฐจัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ดูแลเรื่องต้นทุนในการผลิต อาทิ ราคปุ๋ย ราคาน้ำมัน เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์พืช สนับสนุนเงินทุนในการผลิตและลดดอกเบี้ยเงินกู้ อีกทั้งดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกิจกรรม

กลุ่มนี้มีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 11.25 อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 51 ปี ซึ่งจัดเป็นประชากรวัยกลางคน ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปี

เฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 32 ปี มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยรายละ 24 ไร่ อาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่างคือ การปลูกข้าว อาชีพรองส่วนใหญ่ คือ รับจ้างนอกภาคการเกษตร โดยมีรายได้หลัก ภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 95,555 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 95,556 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 78,844 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 131,133 บาทต่อปี เงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 1,900 บาทต่อปี

เกษตรกรในกลุ่มนี้มีแรงงานในครัวเรือนของตนเองเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกิจกรรม อาทิ ช่วงเพาะปลูกหรือช่วงเก็บเกี่ยว สาเหตุที่ทำให้ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนไปทำงานนอกภาคการเกษตร จะกลับมาช่วยทำการเกษตรในช่วงวันหยุด

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้น มีผลกระทบกับเกษตรกรส่วนใหญ่ในด้านของต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรในกลุ่มนี้ไม่มีผลกระทบมากนักหากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเนื่องจากใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองในการทำเกษตรเป็นหลัก อาศัยการจ้างแรงงานหรือใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยบ้างบางฤดูกาล ในส่วนของการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของลูกหลาน เกษตรกรส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้ต้องการให้ลูกหลานของตนสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อจากตนเอง

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการได้รับจากรัฐบาล คือ ให้ภาครัฐจัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ดูแลเรื่องต้นทุนในการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคาน้ำมัน สนับสนุนเมล็ดพันธุ์พืช และเงินทุนในการผลิต อีกทั้งดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่พอเพียงแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำเกษตร

กลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 3 ในกลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุดคือ 63 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 78.75 ส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 52 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ส่วนมากมีการศึกษาในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน กลุ่มตัวอย่างทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ย 34 ปี มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 26 ไร่ อาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่างคือ การปลูกข้าว อาชีพรองคือ รับจ้างทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร อาทิ ประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ นอกจากนี้ มีรายได้เสริมจากเงินบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ลูกหรือญาติส่งเงินมาให้ มีรายได้หลักจากภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 110,700 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 52,229 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 105,841 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 89,711 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,576 บาทต่อปี ซึ่งกลุ่มนี้ต้องอาศัยการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยทั้งกระบวนการผลิต เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนไปทำงานนอกภาคการเกษตรและเกษตรกรมีอายุมาก และมีพื้นที่ในการเพาะปลูกมากจึงต้องการความรวดเร็วในการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต หากเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวช้าผลผลิตจะเสียหาย

ทั้งนี้แรงงานที่จ้างมาจะจ้างจากคนในพื้นที่ โดยจ่ายค่าจ้างตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำสำหรับช่วงเวลาที่มีความต้องการแรงงานมากกว่าปกติ อาทิ ฤดูเพาะปลูกหรือฤดูเก็บเกี่ยว เกษตรกรจะมีการปรับเพิ่มค่าจ้าง

แรงงานและค่าจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร อีกทั้งจัดหาสวัสดิการต่างๆ อาทิ การมีรถรับส่งระหว่างบ้านและไร่นา เป็นต้น มาสร้างแรงจูงใจให้ผู้รับจ้างมาทำงานให้กับตนเอง นอกจากนี้ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวจะมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาคกลางมารับจ้างด้วย

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้น มีผลกระทบกับเกษตรกรบ้างในเรื่องของต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น อาทิ ค่าแรงงานหรือค่าจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น สำหรับเกษตรกรที่ทำการเกษตรเชิงพาณิชย์นั้นไม่มีผลกระทบมากนักเนื่องจากการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพรองรับกระบวนการผลิตแล้ว ส่วนเกษตรกรรายย่อยที่ยังจำเป็นต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยอาจจะจ้างแรงงานในปริมาณที่น้อยลง หรือเปลี่ยนรูปแบบจากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์มาเป็นการทำเกษตรแบบพอเพียง นอกจากนี้อาจจะปรับเปลี่ยนการจ้างแรงงานคนมาเป็นการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรเพื่อลดต้นทุนการผลิต ในส่วนของการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของลูกหลานของเกษตรกร กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกหลานกลับมาทำการเกษตรต่อจากตนเอง แต่บางส่วนไม่ต้องการให้ลูกหลานกลับมาทำการเกษตรต่อเนื่องจากเป็นงานที่หนักและลำบาก อีกทั้งรายได้ไม่แน่นอน นอกจากนี้ลูกหลานมีงานประจำทำนอกภาคการเกษตร อาทิ รับราชการ หรือทำงานต่างประเทศคงจะไม่กลับมาทำการเกษตรต่อ

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจะได้รับจากรัฐบาล คือ ให้ภาครัฐจัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ดูแลเรื่องลดต้นทุนในการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคาน้ำมัน ตลอดจนสนับสนุนเมล็ดพันธุ์พืชหรือปุ๋ยสนับสนุนเงินทุนในการผลิต ลดดอกเบี้ยเงินกู้ อีกทั้งดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร

สรุปผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 80 คนของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรที่มีอาชีพหลักคือการทำนาควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักสวนครัวส่วนใหญ่มีรายได้รองนอกภาคการเกษตรจากการรับจ้างทั้งในและนอกภาคการเกษตร อาทิ ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รับราชการหรือทำงานกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วิสาหกิจหรือ OTOP และมีรายได้เสริมจากเงินบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ลูกหรือญาติส่งเงินมาให้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นประชากรในวัยกลางคน โดยเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพทางการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 37 ปี มีที่ดินในการทำเกษตรเฉลี่ย 23 ไร่ต่อครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือมีแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอต่อการผลิตในภาคการเกษตร ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยแต่ไม่ต้องจ้างทุกขั้นตอนการผลิตมีจำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 50 สำหรับสาเหตุที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนบางส่วนไม่สามารถช่วยทำการเกษตรได้เต็มที่เนื่องจากมีอายุมาก อีกทั้งบางส่วนต้องไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรหรืออพยพไปทำงานต่างถิ่น นอกจากนี้แรงงานในวัยเรียนต้องไปเรียนหนังสือ ทั้งนี้การขาดแคลนแรงงานมีมากในช่วงฤดูเพาะปลูกและฤดูเก็บเกี่ยวซึ่งต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก การจ้างงานจะเป็นการจ่ายค่าจ้างเป็นรายวันในกรณีของแรงงานคน และจ้างเหมาเป็นไร่ในกรณีของการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร ในช่วงเร่งด่วน เช่น ฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวเกษตรกรต้องจ่ายค่าจ้างสูงกว่าค่าจ้างขั้นต่ำและจัดหาสวัสดิการต่างๆ ให้กับแรงงานเพื่อจูงใจให้แรงงานมาทำงานที่พื้นที่ของตน

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นส่งผลกระทบต่อให้กับเกษตรกรโดยตรงในเรื่องของค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้น ราคาของปัจจัยในการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคาน้ำมัน รวมถึงราคาสินค้า

อุปโภคและบริโภคซึ่งปรับราคาสูงขึ้น นอกจากนี้ยังอาจจะส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมเนื่องจากการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ ทั้งนี้เยาวชนมองว่าการทำงานในภาคการเกษตรนั้นเป็นงานที่หนักและลำบาก รายได้ไม่ดี อีกทั้งไม่มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพและความมั่นคงในการดำรงชีวิต ถึงแม้ว่าการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 จะส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับเกษตรกรแต่เกษตรกรก็ยังคงจะทำการเกษตรต่อเนื่องจากเป็นอาชีพหลักอีกทั้งต้องปลูกข้าวไว้บริโภคด้วย อย่างไรก็ตามเกษตรกรก็หาวิธีมารองรับเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการจ้างงานแบบเหมาจ่าย จ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนการจ้างแรงงานคน หรือปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตร อาทิ การทำนาหว่านแทนการปักดำ หรือการทำเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแทนการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้การปรับลดพื้นที่ในการทำการเกษตรยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรนำมาปรับใช้

การสืบทอดอาชีพทางการเกษตรนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการให้ลูกหลานกลับมาสืบทอดอาชีพต่อจากตน อย่างไรก็ตามเยาวชนรุ่นใหม่ไม่มีความต้องการที่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรเนื่องจากไม่มีความชอบและไม่มีความทักษะในการทำการเกษตร รัฐบาลจึงจำเป็นต้องปลุกฝังค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพเกษตรให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ อีกทั้งส่งเสริมให้เยาวชนหันกลับมาทำการเกษตร สำหรับความช่วยเหลือจากภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ การจัดสรรและจัดหาระบบชลประทานให้กับเกษตรกร การดูแลราคาผลผลิตทางการเกษตร ลดต้นทุนของปัจจัยการผลิต จัดหาปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์ และเงินทุนในการทำการเกษตร อีกทั้งลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้และพักชำระหนี้

4.1.2 จังหวัดนครราชสีมา

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดนครราชสีมามีเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 64 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 16 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีอาชีพทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว เป็นการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ คือปลูกข้าวไว้บริโภคและขายเป็นรายได้เสริมอีกทั้งยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ มันสำปะหลังหรือข้าวโพดควบคู่กับการปลูกข้าวด้วย อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 51 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยร้อยละ 29 ปี มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 29 ไร่ ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือระดับประถมศึกษาตอนปลาย แรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน รายได้หลักจากภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 149,841 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 62,183 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือน 101,244 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 84,220 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 9,753 บาทต่อปี (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดนครราชสีมา

กลุ่ม	อายุเฉลี่ย ของ เกษตรกร (ปี)	ระยะเวลา เฉลี่ยใน การทำ เกษตร (ปี)	ระดับ การศึกษา สูงสุด	พื้นที่ใน การทำ การเกษตร (ไร่)	จำนวน แรงงาน ใน ครัวเรือน ที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้		ค่าใช้จ่าย ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออม ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)
						หลักจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)	รองและ รายได้เสริม จากภาค การเกษตร (บาท/ปี)			
รวม	51	29	ประถมศึกษา ตอนปลาย	29	3	149,841	62,183	101,244	84,220	9,753
กลุ่ม ที่ 1	52	31	ประถมศึกษา ตอนปลาย	21	4	161,429	13,429	9,900	10,000	4,286
กลุ่ม ที่ 2	50	29	ประถมศึกษา ตอนปลาย	20	3	118,642	73,314	87,000	44,534	20,557
กลุ่ม ที่ 3	52	29	ประถมศึกษา ตอนปลาย	33	3	158,112	68,588	118,642	107,595	7,126

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีแรงงานในภาคการเกษตรเพียงพอมีจำนวน 7 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 11 กลุ่มที่มีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกระบวนการผลิต มีจำนวน 14 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 21.88 และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มที่มีแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย กลุ่มนี้มีขนาดใหญ่ที่สุด มีจำนวน 43 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 67.19

ตารางที่ 5 ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	หน่วย : คน						
		เพียงพอ			ไม่เพียงพอ			
		ไม่ต้องจ้าง	ต้องจ้าง		จ้าง	จ้างไม่		ไม่ระบุว่า
			จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้างบางช่วง บางขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน	ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน
นครราชสีมา	64	7	2	8	4	22	12	9

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่หรือคิดเป็นร้อยละ 67.19 (ตารางที่ 5) ขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานใช้ในการผลิตไม่เพียงพอโดยต้องจ้างแรงงานคนหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในทุกขั้นตอนการผลิต สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเนื่องจากแรงงานในวัยหนุ่มสาวนิยมไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากกว่าทำในภาคการเกษตร ประกอบกับจังหวัดนครราชสีมามีนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่งตั้งอยู่ จึงส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ลักษณะการทำการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมาเป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์และมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ซึ่งเป็นพืชที่ต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก อีกทั้งที่ดินที่ใช้ในการทำการเกษตรมีเนื้อที่มากกว่าจังหวัดอื่นๆ ในการศึกษาในครั้งนี้ จึงต้องมีการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการผลิต

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกร ทั้ง 3 กลุ่ม จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปได้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

กลุ่มนี้จำนวนเกษตรกรจำนวน 7 คนคิดเป็นร้อยละ 11 มีอายุเฉลี่ยรายละ 52 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน แรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 31 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 21 ไร่ รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 161,429 บาทต่อปี รายได้รอนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 13,429 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายรายเดือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 9,900 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 10,000 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 4,286 บาทต่อปี

สำหรับการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้นไม่มีผลกระทบต่อเกษตรกรในกลุ่มนี้เนื่องจากใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก พื้นที่ในการทำการเกษตรมีขนาดเล็ก ตั้งแต่ 3-15 ไร่ อีกทั้งเกษตรกรทำนาเพียงอย่างเดียวไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่ต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมากในการเพาะปลูกและดูแล ทั้งนี้หากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเกษตรกรทั้งหมดก็จะยังสามารถทำการเกษตรต่อไปได้

อย่างไรก็ตามเกษตรกรส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้ไม่ต้องการให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อจากตนเองเนื่องจากเป็นงานที่หนัก ไม่มีความมั่นคงด้านรายได้ และไม่มีสวัสดิการเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิต สำหรับความช่วยเหลือที่ต้องการได้จากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การลดต้นทุนในการผลิต อาทิ ลดราคาปัจจัยในการผลิต เช่น ราคาปุ๋ย และราคาน้ำมันเชื้อเพลิง ดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตรให้เกษตรกรอยู่ได้ สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ และจัดหาเงินทุนปลอดดอกเบี้ยให้กับเกษตรกร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกิจกรรม

เกษตรกรในกลุ่มนี้มีจำนวน 14 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 22 อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 50 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 29 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ สมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง

15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน มีรายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 118,642 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 73,314 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 87,000 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 44,534 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ย 20,557 บาทต่อปี

เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาเป็นหลักและปลูกพืชสวนครัวหรือเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป มีเพียง 2 คนที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ ข้าวโพด และยูคาลิปตัสควบคู่ไปกับการทำนา เกษตรกรในกลุ่มนี้มีรายได้รองจากการรับจ้างทั่วไปนอกภาคการเกษตร ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม ธุรกิจส่วนตัว และมีรายได้เสริมจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและเงินบำนาญ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 92.86 มีหนี้สิน โดยเป็นหนี้ที่กู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือกองทุนหมู่บ้าน สาเหตุที่ทำให้ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อย อีกทั้งแรงงานบางส่วนต้องออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรด้วย

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้นส่งผลกระทบต่อในเรื่องของต้นทุน เช่น ค่าจ้างแรงงาน ราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคที่เพิ่มขึ้น เกษตรกรอาจจะแก้ปัญหาดังกล่าวโดยจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคน อย่างไรก็ตามหากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเกษตรกรทั้งหมดก็จะทำการเกษตรต่อไป เพราะเป็นอาชีพหลักและต้องปลูกข้าวไว้บริโภค ในส่วนของการสืบทอดอาชีพด้านการเกษตรของลูกหลานนั้น ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกหลานว่าต้องการจะทำการเกษตรต่อหรือไม่ ไม่บังคับ

ความช่วยเหลือจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เกษตรกรอยากจะได้รับ คือ ดูแลต้นทุนทางการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคายาปราบศัตรูพืช หรือ ราคาน้ำมันเชื้อเพลิง สนับสนุนปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์ เครื่องจักรกลทางการเกษตร และเงินทุน ดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร จัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร อีกทั้งจัดสวัสดิการในการดำเนินชีวิตให้กับเกษตรกร

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่พอเพียงแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำการเกษตร

เกษตรกรในกลุ่มนี้มีขนาดใหญ่ที่สุดคือมีจำนวน 43 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 67.19 มีอายุเฉลี่ย 52 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยครัวเรือนละ 29 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือประถมศึกษาตอนปลาย พื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 33 ไร่ สมาชิกที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน มีรายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 158,112 บาทต่อปี และเป็นรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 68,588 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายรายปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 118,642 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 107,595 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 7,126 บาทต่อปี อาชีพหลักคือ การทำนาควบคู่กับการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ปาล์มน้ำมัน ยูคาลิปตัส พืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ ส่วนอาชีพรอง คือ รับจ้างทั่วไปนอกภาคการเกษตร ค่าขาย ทอผ้า รับราชการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รายได้เสริมมาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและเงินบำนาญ

สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างต้องจ้างแรงงานคนหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีจำนวนน้อย แรงงานบางส่วนต้องไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรหรือมีการย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกภูมิภาคและส่งเงินมาเป็นค่าจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร นอกจากนี้แรงงานในครัวเรือนส่วนใหญ่มีอายุมาก เป็นประชากรในวัย

กลางคน ทำให้มีกำลังกายในการทำงานได้น้อยลง ทำให้ต้องจ้างแรงงานมาช่วย อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานคือเกษตรกรมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ควบคู่กับการปลูกข้าว ซึ่งต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมากในการเพาะปลูก ดูแล และเก็บเกี่ยว อีกทั้งเกษตรกรมีพื้นที่ทำการเกษตรขนาดใหญ่ เป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ ผนวกกับฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากมาช่วยเนื่องจากถ้าเพาะปลูกข้าวหรือเก็บเกี่ยวข้าวจะทำให้ผลผลิตเสียหาย เกษตรกรจึงต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลมาช่วย

การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 เนื่องจากต้นทุนทางการผลิต ด้านค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น อีกทั้งราคาปัจจัยการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ยหรือน้ำมันเชื้อเพลิงมีราคาสูงขึ้น นอกจากนี้สินค้าอุปโภคและบริโภคยังปรับราคาสูงขึ้นอีกด้วย เกษตรกรอาจจะแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการจ้างแรงงานคน หรือใช้วิธีการจ้างเหมาแรงงานแทนการจ้างเป็นไร่หรือจ้างเป็นรายวัน ทั้งนี้หลังจากการเปิดเสรีประชาคมอาเซียน หากมีแรงงานต่างด้าวที่มีค่าจ้างถูกกว่าแรงงานชาวไทย เกษตรกรบางส่วนอาจจะหันไปจ้างแรงงานต่างด้าวแทนแรงงานไทย อย่างไรก็ตามหากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เกษตรกรก็จะทำการเกษตรต่อไปเนื่องจากเป็นอาชีพหลักและต้องปลูกข้าวไว้บริโภค

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจะได้รับจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การจัดสรรระบบการชลประทานเพื่อการเกษตร ดูแลราคาขายของผลผลิตที่ผลิตได้ ลดต้นทุนการผลิต อาทิ ราคาน้ำมันราคาปุ๋ย ราคายาปราบศัตรูพืช สนับสนุนเมล็ดพันธุ์และปุ๋ย อีกทั้งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ จัดโครงการพักชำระหนี้ ดูแลและป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ

สรุปผลการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมา พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครราชสีมา คือ กลุ่มที่มีการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรตลอดทั้งกระบวนการผลิต เนื่องจากเกษตรกรมีการทำเกษตรเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ มีการใช้พื้นที่ขนาดกลางและขนาดใหญ่ในการทำการเกษตร อีกทั้งมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ปาล์มน้ำมัน ยูคาลิปตัส ควบคู่ไปกับการทำนาข้าว ซึ่งพืชดังกล่าวต้องใช้แรงงานในการเพาะปลูก ดูแลและเก็บเกี่ยวเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้แรงงานในครัวเรือนบางส่วนยังต้องออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรด้วย ปัจจัยเรื่องอายุของเกษตรกรก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานเนื่องจากเกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมาอายุอยู่ในช่วงวัยกลางคน ทำให้ไม่สามารถทำงานได้เท่ากับแรงงานในวัยแรงงาน

ในส่วนของการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์นั้น เป็นสิ่งที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญเนื่องจากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเพื่ออำนวยความสะดวกในฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ในการเพาะปลูกจำนวนมาก อีกทั้งมีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ต้องใช้แรงงานคนเป็นจำนวนมาก เครื่องจักรกลทางการเกษตรจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่รัฐบาลควรให้ความสำคัญและจัดสรรให้กับเกษตรกรเพื่อสืบทอดอาชีพทางการเกษตรให้กับเกษตรกร อีกทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาวิธีหนึ่งหากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรและการอพยพแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมอันเป็นผลมาจากการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556

นอกจากนี้การสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของเยาวชนรุ่นใหม่ยังเป็นอีกปัจจัยที่รัฐบาลควรคำนึงถึงเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้ลูกหลานของตนประกอบอาชีพทางการเกษตร เนื่องจากเป็นงานที่หนัก ลำบาก ไม่มีความมั่นคงทางด้านรายได้และการดำเนินชีวิต รัฐบาลจำเป็นต้องปลูกฝังและปรับเปลี่ยนทัศนคติในการทำการเกษตรให้กับเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดอาชีพเกษตรกรให้กับประชาชนชาวไทย

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรอยากจะได้รับจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ การควบคุมราคาขายของผลผลิตที่ผลิตได้ให้ได้รับความยุติธรรมจากพ่อค้าคนกลางและดูแลกลไกทางการตลาด การลดต้นทุนการผลิต อาทิ ราคาวัสดุในการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ยาปราบศัตรูพืช และค่าจ้างแรงงานในภาคการเกษตร นอกจากนี้แล้วราคาของสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ปรับตัวสูงขึ้นยังเป็นสิ่งที่รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญ โดยควรมีการจัดสรรระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการดูแลจากรัฐบาลเนื่องจากเกษตรกรในเขตจังหวัดนครราชสีมามีการทำนาปรัง อีกทั้งมีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนตลอดทั้งปี นอกจากนี้การได้รับการสนับสนุนเรื่องปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์ องค์ความรู้ในการทำการเกษตร เครื่องจักรกลทางการเกษตร และเงินทุนในการประกอบอาชีพยังเป็นสิ่งที่เกษตรกรต้องการจะได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.1.3 จังหวัดขอนแก่น

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดขอนแก่นมีเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 63 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ผักสวนครัว แปรรูปสินค้าเกษตรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP เช่น ผลิตภัณฑ์จากใยบัว ข้าวแต่น มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 30 ปี อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 50 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนที่อายุ 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน มีรายได้หลักจากการเกษตรเฉลี่ย 141,913 บาทต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคเกษตรเฉลี่ย 82,983 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 90,413 บาทต่อปี โดยมีหนี้สินครัวเรือนเฉลี่ย 49,613 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 8,301 บาทต่อปี ทั้งนี้ครัวเรือนที่มีหนี้สินจะกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารพาณิชย์ กองทุนหรือสหกรณ์หมู่บ้าน (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดขอนแก่น

กลุ่ม	อายุเฉลี่ย ของ เกษตรกร (ปี)	ระยะเวลา เฉลี่ยใน การทำ เกษตร (ปี)	ระดับ การศึกษา สูงสุด	พื้นที่ใน การทำ การเกษตร (ไร่)	จำนวน แรงงาน ใน ครัวเรือน ที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้		ค่าใช้จ่าย ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออม ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)
						หลักจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)	รองและ รายได้ เสริมจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)			
รวม	50	30	ประถมศึกษา ตอนปลาย	20	3	141,913	82,983	90,413	49,613	8,301
กลุ่ม ที่ 1	41	20	ประถมศึกษา ตอนปลาย	15	4	40,714	68,464	54,285	7,571	11,314
กลุ่ม ที่ 2	53	34	ประถมศึกษา ตอนปลาย	16	3	55,292	51,292	69,000	117,500	5,570
กลุ่ม ที่ 3	51	30	ประถมศึกษา ตอนปลาย	22	3	183,103	93,936	102,000	37,786	8,566

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดขอนแก่นสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยมีจำนวน 7 คนคิดเป็นร้อยละ 11.11 กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในกิจกรรมทางการเกษตรบางกิจกรรมจำนวน 12 คนหรือร้อยละ 19.04 และกลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย หรือจ้างทั้งแรงงานและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยตลอดกระบวนการผลิตทางการเกษตรมีจำนวน 44 คนหรือร้อยละ 69.84 (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดขอนแก่น

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	หน่วย : คน						
		เพียงพอ			ไม่เพียงพอ			
		ไม่ต้องจ้าง	จ้างครบ ทุกขั้นตอน	ต้องจ้าง จ้างบางช่วง บางขั้นตอน	จ้าง ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน
ขอนแก่น	63	7	1	11	0	15	22	7

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่หรือร้อยละ 69.84 ขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานใช้ในการผลิตไม่เพียงพอ โดยต้องจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรในทุกขั้นตอนการผลิต สำหรับการขาดแคลนแรงงานนั้นจะมีการขาดแคลนเป็นจำนวนมากในช่วงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว การจ้างแรงงานจะจ้างจากคนภายในพื้นที่ โดยเสียค่าจ้างตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ในช่วงที่มีความต้องการแรงงานมาก ค่าจ้างที่จ่ายจริงจะมีการปรับตัวสูงขึ้น อีกทั้งต้องสร้างแรงจูงใจ อาทิ การมีอาหารกลางวันและมีรถรับส่งแรงงานจากบ้านมาสู่ไร่นาเพื่อสร้างแรงจูงใจให้แรงงานมาทำงานให้กับตน ส่วนการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยงานนั้นจะจ้างจากคนในพื้นที่และมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาคกลางมารับจ้างในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว สาเหตุที่แรงงานไม่พอเพียงเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อย แรงงานบางคนต้องไปโรงเรียนและแรงงานในวัยหนุ่มสาวนิยมไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจบริการ อีกทั้งในปัจจุบันพื้นที่ในจังหวัดขอนแก่นไม่มีการช่วยเหลือด้านแรงงานหรือการลงแขกแล้ว

สำหรับการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นส่งผลกระทบต่อเกษตรกร เนื่องจากต้นทุนเรื่องค่าแรงจะสูงขึ้น อีกทั้งราคาปัจจัยการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช น้ำมันเชื้อเพลิง และราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคก็มีการปรับตัวสูงขึ้น หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรเกษตรกรก็จะทำการเกษตรต่อเนื่องจากเป็นอาชีพหลักและต้องปลูกข้าวไว้บริโภค จะทำการเกษตรต่อไปจนกว่าจะทำไม่ไหว หลังจากนั้นก็จะให้ลูกหลานของตนสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อ หากลูกหลานของตนไม่ต้องการทำการเกษตรตนเองก็จะให้คนเช่าที่ดินเพาะปลูกและใช้วิธีแบ่งผลผลิตที่ได้ระหว่างผู้เช่าที่ดินและผู้ให้เช่า

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ ของเกษตรกร

3 กลุ่ม

จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปได้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

กลุ่มนี้มีจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 11 อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 41 ปี จัดอยู่ในวัยทำงาน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ย 20 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สถานะในภาพในครัวเรือนส่วนใหญ่สมรส มีแรงงานในช่วงอายุ 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน มีที่ดินในการถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ไร่ และมีอาชีพหลัก ทำนา ทำไร่ย่อย ปลูกผักสวนครัว มีรายได้หลักจากการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนปีละ 40,714 บาท ต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 68,464 บาทต่อปี รายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,285 บาทต่อปี สำหรับหนี้สินเฉลี่ยมีครัวเรือนละ 7,571 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 11,314 บาทต่อปี

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างในปี พ.ศ. 2556 นั้นไม่มีผลกระทบกับเกษตรกรในกลุ่มนี้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองในการทำการเกษตรและทำการเกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรก็ยังคงทำการเกษตรต่อไป แต่อาจจะทำการเกษตรน้อยลงเนื่องจากมีอายุมากขึ้น สำหรับการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของลูกหลานนั้นเกษตรกรต้องการให้ลูกหลานเรียนด้านการเกษตรและกลับมาช่วยทำการเกษตรต่อ ส่วนความช่วยเหลือที่ต้องการได้รับจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การลดดอกเบี้ยเงินกู้ ลดต้นทุนการผลิต อาทิ ราคาเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช

น้ำมันเชื้อเพลิง ดูแลราคาผลผลิตทางการเกษตร และจัดตั้งธนาคารข้าว รวมถึงศูนย์กระจายผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งแก้ปัญหาภัยแล้ง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอในการผลิต โดยมีการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรด้วยแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน

กลุ่มนี้มีจำนวน 12 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 19 อายุเฉลี่ยของเกษตรกรในกลุ่มนี้คือ 53 ปีซึ่งเป็นประชากรในวัยกลางคน ระยะเวลาทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 34 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างคือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีที่ดินถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 16 ไร่ มีจำนวนแรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 55,292 บาทต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 51,292 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 69,000 บาทต่อปี มีหนี้สินในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 117,500 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 5,570 บาทต่อปี

สำหรับเกษตรกรในกลุ่มนี้มีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอต่อการทำงานในภาคการเกษตรแต่อาศัยการจ้างแรงงานคนหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการผลิต สาเหตุที่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนบางส่วนต้องไปทำงานนอกภาคการเกษตร และในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวจำเป็นต้องใช้ความรวดเร็วในการทำงาน สำหรับแรงงานคนนั้นจะจ้างแรงงานคนในพื้นที่มาช่วย ในส่วนของเครื่องจักรกลทางการเกษตรจะจ้างจากคนในพื้นที่หรือบางฤดูกาลจะมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาคกลางมารับจ้างด้วย

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปีพ.ศ. 2556 นั้นอาจจะแสดงผลกระทบกับกลุ่มเกษตรกรค่อนข้างมากในเรื่องของต้นทุนการผลิต อาทิ ค่าจ้างแรงงาน หรือราคาปัจจัยการผลิตที่ปรับตัวสูงขึ้น ความช่วยเหลือที่กลุ่มเกษตรกรอยากจะได้รับจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ จัดหาเงินทุน และสนับสนุนปัจจัยการผลิต อาทิ ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ยาปราบศัตรูพืช ดูแลต้นทุนในการผลิต ปรับลดค่าครองชีพ สนับสนุนและจัดหาเทคโนโลยีในการทำการเกษตรให้กับเกษตรกร อีกทั้งจัดสรรระบบชลประทานเพื่อการเกษตรให้กับเกษตรกร

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอในการผลิต และต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาใช้ในการทำการเกษตร

กลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด คือ 44 รายหรือคิดเป็นร้อยละ 70 อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง คือ 51 ปี ซึ่งจัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยครัวเรือนละ 30 ปี ระดับการศึกษาสูงสุดส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีที่ดินถือครองในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 22 ไร่ มีแรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 183,103 บาทต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 93,936 บาทต่อปี มีรายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 102,000 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 37,786 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ย 8,566 บาทต่อปี ในกลุ่มนี้มีแรงงานไม่เพียงพอต่อการผลิตในภาคการเกษตรต้องอาศัยการจ้างแรงงานคนหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย สาเหตุเนื่องมาจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อย มีที่ดินในการทำการเกษตรค่อนข้างมาก มีเกษตรกรเพียง 5 รายหรือร้อยละ 11 ที่มีที่ดินในการทำการเกษตรน้อยกว่า 10 ไร่ เกษตรกรที่เหลือมีที่ดินในการทำการเกษตรมากกว่าหรือเท่ากับ 10 ไร่ นอกจากนี้ ส่วนใหญ่ยังมีการปลูกพืชอื่นควบคู่กับการปลูกข้าว อาทิ ทำไร่อ้อย ทำไร่มันสำปะหลัง ซึ่งต้องใช้แรงงาน

เป็นจำนวนมาก นอกจากปัจจัยดังกล่าวแล้วแรงงานบางส่วนยังต้องไปทำงานนอกภาคการเกษตรด้วย เหล่านี้จึงเป็นสาเหตุที่เกษตรกรจะต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย

ในการจ้างแรงงานคนนั้นเกษตรกรจะจ้างแรงงานจากคนในพื้นที่ ในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวต้องการความรวดเร็วและต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างแรงจูงใจให้กับแรงงานมาทำงาน เช่น จ่ายค่าจ้างที่สูงกว่าปกติ และต้องเลี้ยงอาหารหรือมีรถรับส่งแรงงานจากที่พักมายังไร่นาอีกด้วย หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรกลุ่มตัวอย่างก็จะทำการเกษตรต่อไปเนื่องจากเป็นอาชีพหลัก แต่อาจจะปรับลดพื้นที่ในการทำการเกษตรลง และจะทำการเกษตรต่อจนกว่าจะทำไม่ไหว เกษตรกรต้องการให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพต่อจากตนเอง หากลูกหลานไม่สนใจที่จะสืบทอดก็จะให้เช่าและเก็บค่าเช่าหรือใช้วิธีแบ่งผลผลิตในกรณีและผู้เช่าปลูกข้าว ความช่วยเหลือที่ต้องการจะได้รับจากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนเงินลงทุนในการผลิตแบบไม่มีดอกเบี้ย การดูแลหรือหาทางลดต้นทุนในการผลิต การดูแลราคาขายของผลผลิต สนับสนุนและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการเกษตรให้กับเกษตรกร จัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การดูแลค่าครองชีพในการดำรงชีวิต รวมทั้งสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตรให้กลุ่มหรือชุมชน

สรุปผลการเก็บข้อมูลในจังหวัดขอนแก่น เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดแคลนแรงงานในการผลิตทางการเกษตร มีจำนวน 44 คนหรือร้อยละ 70 ที่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการผลิต ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรต้องจ้างแรงงานคนหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ในการทำการเกษตรค่อนข้างมาก อีกทั้งมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรหลากหลาย อาทิ การทำไร่อ้อย การปลูกมันสำปะหลังควบคู่ไปกับการทำนา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวต้องใช้แรงงานค่อนข้างมาก เกษตรกรมีอายุค่อนข้างมาก อีกทั้งแรงงานบางคนในครัวเรือนออกไปทำงานนอกภาคการเกษตร จึงทำให้ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย นอกจากนี้ความรวดเร็วในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร สำหรับการจ้างแรงงานคนนั้นค่าจ้างประมาณ 250 บาทต่อคนต่อวัน แต่ในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวอัตราค่าจ้างจะปรับสูงขึ้น ประมาณ 300-350 บาทต่อคนต่อวันรวมถึงเลี้ยงอาหารกลางวันหรือเย็นอีก 1 มื้อ และมีรถรับส่งระหว่างบ้านพักและไร่นา สำหรับการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรในการไถเตรียมดิน ค่าจ้างประมาณ 250-300 บาทต่อไร่ และ 600-700 บาทสำหรับการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรในการเก็บเกี่ยวและนวดข้าว อย่างไรก็ตามในฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวค่าจ้างจะมีการปรับราคาสูงขึ้นตามอุปสงค์ของตลาด

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดขอนแก่นเป็นประชากรในวัยกลางคน มีอายุเฉลี่ย 51 ปีมีอาชีพหลักคือทำการเกษตรและมีอาชีพรอง คือ การรับจ้างทั้งในและนอกภาคการเกษตร แปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ในรูปของกลุ่มวิสาหกิจหรือ OTOP และมีลูกหรือญาติส่งเงินมาให้ การศึกษาส่วนใหญ่ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ย 30 ปี มีพื้นที่ในการทำการเกษตรค่อนข้างมากเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่

ในเรื่องการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในเรื่องของต้นทุนการผลิต เช่น ค่าจ้างแรงงาน และปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้น ซึ่งหากพิจารณาถึงรายได้และรายจ่ายของเกษตรกร เกษตรกรในจังหวัดขอนแก่นจะมีผลกระทบไม่มากในเรื่องของต้นทุนการผลิต แต่จะมีผลกระทบมากหากมีการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เนื่องจากการทำการเกษตรในจังหวัดขอนแก่นจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานทักษะกับ

อาชีพบางอาชีพ อาทิ การปลูกและการกรีดยางพาราซึ่งต้องใช้ทักษะและความชำนาญ ดังนั้นการเตรียมการวางแผนรองรับการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และหากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเกษตรกรก็ยังคงจะทำการเกษตรต่อแต่อาจจะลดพื้นที่ในการทำการเกษตรลง อีกทั้งใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเพิ่มมากขึ้น สำหรับความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจะได้รับจากภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การควบคุมต้นทุนในการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย น้ำมันเชื้อเพลิง ยาปราบศัตรูพืช สนับสนุนปัจจัยในการผลิต อาทิ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ดูแลราคาขายผลผลิตทางการเกษตร ช่วยเหลือด้านเงินทุนในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ดูแลและจัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร สนับสนุนการศึกษาทั้งในภาคบังคับและนอกภาคบังคับ อีกทั้งส่งเสริมความรู้และการเรียนด้านการเกษตรให้กับเยาวชน จัดสร้างเส้นทางคมนาคมให้กับเกษตรกร

4.1.4 จังหวัดศรีสะเกษ

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดศรีสะเกษมีจำนวนเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 54 ราย มีอาชีพหลัก คือการทำนาปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา และพืชผักสวนครัว อาชีพรองได้แก่ รับจ้างทั้งในและนอกภาคการเกษตร ประกอบธุรกิจส่วนตัว ทำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือ OTOP และมีรายได้เสริมจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เงินบำนาญและเงินที่ลูกหรือญาติส่งมาให้ อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 51 ปี ซึ่งเป็นประชากรวัยกลางคน มีการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คนทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 35 ปี มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 18 ไร่ มีรายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 82,580 บาทต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 63,112 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน 67,322 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ย 8,513 บาทต่อปี โดยมีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 62,585 บาทต่อปี โดยกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารพาณิชย์ หรือกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่ม	อายุเฉลี่ย ของ เกษตรกร (ปี)	ระยะเวลา เฉลี่ยใน การทำ เกษตร (ปี)	ระดับ การศึกษา สูงสุด	พื้นที่ใน การทำ การเกษตร (ไร่)	จำนวน แรงงาน ใน ครัวเรือน ที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้		ค่าใช้จ่าย ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออมใน ครัวเรือน (บาท/ปี)
						หลักจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)	รองและ รายได้เสริม จากภาค การเกษตร (บาท/ปี)			
รวม	51	35	ประถมศึกษา ตอนปลาย	18	4	82,580	63,112	67,322	62,585	8,513
กลุ่ม ที่ 1	50	34	ประถมศึกษา ตอนปลาย	12	4	61,194	34,070	53,682	55,635	17,012
กลุ่ม ที่ 2	45	25	มัธยมศึกษา ตอนต้น	25	4	103,889	44,400	102,778	92,467	3,973
กลุ่ม ที่ 3	54	39	ประถมศึกษา ตอนปลาย	39	3	88,714	87,059	64,207	57,200	4,811

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยงาน มีจำนวน 17 คนคิดเป็นร้อยละ 31.48 กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกิจกรรม มีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 และกลุ่มที่กล่าวว่าร้งงานไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย มีจำนวน 28 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 51.85 (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 ความพอเพียงของแรงงานของจังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	หน่วย : คน						
		เพียงพอ				ไม่เพียงพอ		
		ไม่ต้อง จ้าง	จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้างบางช่วง บางขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้าง ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน
ศรีสะเกษ	54	17	2	6	1	6	15	7

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่จำนวน 28 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 51.85 มีแรงงานไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการผลิตภาคการเกษตรตลอดกระบวนการผลิต สาเหตุที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 มีผลกระทบต่อเกษตรกรในเรื่องของต้นทุนและค่าแรงสูงขึ้น อย่างไรก็ตามหากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เกษตรกรก็ยังคงจะทำการเกษตรต่อไปจนกว่าจะทำไม่ไหว

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ ของเกษตรกร

3 กลุ่ม

จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มสามารถสรุปได้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

เกษตรกรในกลุ่มนี้มีจำนวน 17 คนคิดเป็นร้อยละ 31.48 ประกอบอาชีพหลักคือการทำนาข้าวและปลูกพืชผลทางการเกษตรควบคู่กันไป มีอายุเฉลี่ยรายละ 50 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 34 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีที่ดินในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 12 ไร่ มีแรงงานที่มีอายุ 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน มีรายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 61,194 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 34,070 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 53,682 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 55,635 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 17,012 บาทต่อปี

สาเหตุที่เกษตรกรในกลุ่มนี้ไม่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากมีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอ อีกทั้งมีพื้นที่ในการทำเกษตรไม่มาก ทั้งนี้หากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เกษตรกรในกลุ่มนี้ก็จะยังจะทำการเกษตรต่อไป สำหรับการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นไม่มีผลกระทบต่อเกษตรกรในกลุ่มนี้ สำหรับการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรลูกหลานของเกษตรกรบางส่วนไม่ต้องการกลับมาทำการเกษตรเนื่องจากเป็นงานหนักและไม่มีความมั่นคงในอาชีพ ลูกหลานเกษตรกรบางคนก็ไปประกอบอาชีพอื่นนอกภาคการเกษตรไม่ได้กลับมาช่วยงานด้านการเกษตร แต่ก็มีบางคนก็มาช่วยทำการเกษตรในช่วงวันหยุด ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการได้รับจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร จัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตรและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอในการผลิต โดยมีการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรด้วยแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน

เกษตรกรในกลุ่มนี้มีจำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 16.67 โดยกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ยรายละ 45 ปี จัดเป็นประชากรในวัยแรงงาน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 25 ปี โดยกลุ่มนี้มีระดับการศึกษาที่แตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างทั้งจังหวัดคือส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีที่ดินในการทำเกษตรเฉลี่ยแล้วครัวเรือนละ 25 ไร่ สมาชิกในครัวเรือนที่อายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน มีรายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยปีละ 103,889 บาทต่อปี สำหรับรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 44,400 บาทต่อปี

มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 102,778 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 92,467 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 3,973 บาทต่อปี

เกษตรกรในกลุ่มนี้กล่าวว่าแรงงานในครัวเรือนเพียงพอแต่อาจจะต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกระบวนการผลิต สาเหตุที่ทำให้ต้องจ้างเนื่องจากเกษตรกรมีที่ดินในการทำเกษตรค่อนข้างมาก อีกทั้งทำการเกษตรหลายชนิดควบคู่กับการปลูกข้าว นอกจากนี้เกษตรกรยังต้องการความรวดเร็วในฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว สำหรับการจ้างแรงงานคนนั้นจะจ้างจากคนในพื้นที่ เช่นเดียวกันกับการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร แต่ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวจะมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาคกลางมารับจ้างด้วย ทั้งนี้อัตราจ้างแรงงานคนจะเท่ากับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ในช่วงที่ต้องการแรงงานมากค่าจ้างจะสูงขึ้น อีกทั้งเกษตรกรจะต้องสร้างแรงจูงใจให้กับแรงงานเพื่อมาทำงานกับตนเอง อาทิ การมีรถรับส่งไปกลับบ้านและอาหารกลางวัน การจ้างงานจะเป็นการจ้างรายวัน สำหรับการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรนั้นจ้างงานกันเป็นไร่ ค่าจ้างในฤดูกาลเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวก็จะปรับตัวสูงขึ้นเนื่องจากเกษตรกรเพิ่มค่าจ้างเพื่อจูงใจให้แรงงานที่มีเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาทำงานให้กับตนเอง ทั้งนี้หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเกษตรกรก็ยังสามารถทำการเกษตรต่อเนื่องจากเป็นอาชีพหลักและต้องปลูกข้าวไว้บริโภค โดยเกษตรกรอาจจะเปลี่ยนไปจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยแทนแรงงานคน

ในส่วนของการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นเกษตรกรในกลุ่มนี้อาจจะมีผลกระทบบ้างในเรื่องของค่าจ้างแรงงานคนที่ปรับสูงขึ้น แต่จากรายได้หลักและรายได้รองของกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวมาแล้วไม่น่าจะมีผลกระทบกับเกษตรกรในกลุ่มนี้มากนัก

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอในการผลิต และต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาใช้ในการทำการเกษตร

เกษตรกรในกลุ่มนี้มีจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 51.85 โดยเป็นเกษตรกรที่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยทุกขั้นตอนการผลิตจำนวน 6 คนคิดเป็นร้อยละ 21.43 และเกษตรกรอีก 15 คนหรือร้อยละ 53.57 จ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรบางขั้นตอน ที่เหลืออีก 7 คนไม่ระบุว่าจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย เกษตรกรในกลุ่มนี้มีอายุเฉลี่ยรายละ 54 ปีซึ่งจัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 39 ปี มีการศึกษาส่วนใหญ่ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย มีที่ดินในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 39 ไร่ จำนวนแรงงานในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน มีรายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 88,714 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 87,059 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายครัวเรือนเฉลี่ย 64,207 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 57,200 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 4,811 บาทต่อปี

สาเหตุที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากเกษตรกรในกลุ่มนี้มีพื้นที่ในการทำเกษตรมากและแรงงานในครัวเรือนของตนมีจำนวนน้อย เนื่องจากเกษตรกรมีอายุมากและแรงงานในครัวเรือนบางส่วนต้องไปทำงานนอกภาคการเกษตร นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ กระเทียม อ้อย มันสำปะหลัง ควบคู่กับการทำนาข้าว ซึ่งพืชดังกล่าวต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมากในขั้นตอนการ

ผลิต อีกทั้งยังมีพื้นที่ในการทำการเกษตรค่อนข้างมาก จากปัจจัยดังกล่าวทำให้เกษตรกรต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย ทั้งนี้การจ้างแรงงานคนจะจ้างเป็นรายวันตามอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ในฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ค่าจ้างจะมีการปรับสูงขึ้นเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรต้องการความรวดเร็วในการเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว เกษตรกรจึงต้องจ้างแรงงานคนด้วยค่าจ้างที่สูงขึ้นเพื่อจูงใจให้แรงงานมาทำงานเช่นเดียวกันกับการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร ผู้รับจ้างจะคิดค่าจ้างเป็นไร่ ในบางครั้งเกษตรกรต้องออกค่าน้ำมันเชื้อเพลิงให้กับผู้รับจ้างด้วย ทั้งนี้แรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรจะจ้างมาจากคนในพื้นที่ มีบางฤดูกาล อาทิ ฤดูกาลเก็บเกี่ยวที่จะมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาคกลางมารับจ้าง

หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เกษตรกรอาจจะเปลี่ยนการจ้างแรงงานคนเป็นการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร ทั้งนี้การทำการเกษตรในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ หากได้รับการสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตรจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะทำให้ต้นทุนด้านแรงงานของเกษตรกรลดลง อีกทั้งเป็นการสนับสนุนการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ ความช่วยเหลือทางการเกษตรที่เกษตรกรต้องการได้จากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือการจัดสรรและจัดหาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร และสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตร สนับสนุนด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช อีกทั้งเงินทุนเพื่อการผลิตในภาคการเกษตร

สรุปผลการศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนี้มีอาชีพหลักคืออาชีพทางการเกษตร โดยมีการปลูกข้าวควบคู่กับพืชเศรษฐกิจ อาทิ กระเทียม อ้อย มันสำปะหลัง อาชีพรองคือ การรับจ้างทั้งในและนอกภาคการเกษตร ประกอบอาชีพอิสระ อาทิ ค้าขาย ทำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือ OTOP แปรรูปผลผลิตทางการเกษตรหรือทอผ้า ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร อาทิ ทำงานโรงงานหรือรับราชการ รูปแบบของการทำการเกษตรในจังหวัดศรีสะเกษจะเป็นการทำการเกษตรในเชิงพาณิชย์ ไม่มีการช่วยเหลือด้านแรงงาน/ลงแขกกันในพื้นที่อีกแล้ว มีพื้นที่ในการเพาะปลูกเฉลี่ยครัวเรือนละ 18 ไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานในครัวเรือนของตนไม่เพียงพอต่ออาศัยการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือจ้างทั้งสองประเภท แต่เป็นการจ้างไม่ทุกขั้นตอนการผลิต สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างในปี พ.ศ. 2556 นั้นน่าจะส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในเรื่องของค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ต้นทุนการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ น้ำมันเชื้อเพลิง สูงขึ้นด้วย รวมทั้งราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ปรับตัวสูงขึ้น ทั้งนี้หากราคาสินค้าผลผลิตที่เกษตรกรขายได้มีความสมดุลกับต้นทุนในการผลิตและค่าครองชีพจะทำให้ความรุนแรงของปัญหาลดลง

สำหรับความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจะได้รับจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือการจัดหาและจัดสรรระบบชลประทานเพื่อการเกษตร สนับสนุนด้านเครื่องจักรกลทางการเกษตร เนื่องจากลักษณะการทำการเกษตรในจังหวัดศรีสะเกษมีรูปแบบเป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ

4.1.5 ร้อยเอ็ด

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดร้อยเอ็ดมีจำนวนเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 48 ราย ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ การทำนา อาชีพรองคือการค้าปลีกสินค้าเกษตรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP เช่น ทำถั่วลิสงคั่วทราย ทอผ้า ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร และมีรายได้เสริมจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือญาติพี่น้องส่งเงินมาให้ กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย

รายละเอียด 54 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละเอียด 36 ปี มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 22 ไร่ มีรายได้หลักจากการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 109,792 บาทต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 58,902 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 81,154 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ย 100,217 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 18,787 บาทต่อปี (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่ม	อายุเฉลี่ยของเกษตรกร (ปี)	ระยะเวลาเฉลี่ยในการทำการเกษตร (ปี)	ระดับการศึกษาสูงสุด	พื้นที่ในการทำการเกษตร (ไร่)	จำนวนแรงงานในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้				
						หลักจากภาคเกษตร (บาท/ปี)	รองและรายได้เสริมจากภาคเกษตร (บาท/ปี)	ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินในครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออมในครัวเรือน (บาท/ปี)
รวม	54	36	ประถมศึกษาตอนปลาย	22	3	109,792	58,902	81,154	100,217	18,787
กลุ่มที่ 1	56	48	ประถมศึกษาตอนปลาย	12	3	33,000	35,467	52,000	40,000	47,600
กลุ่มที่ 2	55	40	ประถมศึกษาตอนปลาย	13	3	56,667	49,500	64,000	78,333	9,860
กลุ่มที่ 3	54	34	ประถมศึกษาตอนปลาย	24	3	123,872	62,151	86,036	108,215	17,944

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำการเกษตรจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6.25 กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอแต่อาศัยการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือแรงงานคนมาช่วยในการทำการเกษตรบางกิจกรรมจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 และกลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอ ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำการเกษตร จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 81.25 (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดร้อยเอ็ด

หน่วย : คน

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	เพียงพอ				ไม่เพียงพอ		
		ไม่ต้องจ้าง	ต้องจ้าง			จ้าง ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน
			จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้างบางช่วง บางขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน			
ร้อยเอ็ด	48	3	2	4	0	15	13	11

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรจำนวน 39 รายหรือร้อยละ 81.25 ขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานใช้ในการผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอ โดยต้องจ้างแรงงานหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรครบทุกขั้นตอนในการผลิตมีมากที่สุดจำนวน 15 รายหรือคิดเป็นร้อยละ 31.25 (ตารางที่ 11) สาเหตุที่ทำให้ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อย อีกทั้งมีที่ดินในการทำเกษตรเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เกษตรกรในจังหวัดร้อยเอ็ดก็เป็นผู้สูงอายุทำให้ความสามารถในการทำงานลดลง

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ ของเกษตรกร

3 กลุ่ม

จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปได้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

กลุ่มนี้มีจำนวน 3 คนคิดเป็นร้อยละ 6.25 อายุเฉลี่ยร้อยละ 56 ปี ทำการเกษตรมาแล้วโดยเฉลี่ยร้อยละ 48 ปี จัดเป็นประชากรวัยกลางคน ใช้พื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 12 ไร่ มีสมาชิกในครัวเรือนมีอายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน การศึกษาส่วนใหญ่คือระดับประถมศึกษาตอนปลาย รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ย 33,000 บาทต่อปี มีรายได้รองนอกภาคเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 35,467 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 52,000 บาทต่อปี และมีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 40,000 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 47,600 บาทต่อปี มีอาชีพหลัก ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประกอบอาชีพรอง เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตร สำหรับการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้นจะมีผลกระทบในรูปของราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคที่มีราคาสูงขึ้น อีกทั้งทำให้ต้นทุนของปัจจัยทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น อาทิ ราคาปุ๋ย เมล็ดพันธุ์

สำหรับการสืบทอดอาชีพทางการเกษตร กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1 คนอยากให้ลูกหลานของตนกลับมาสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อ อีก 1 คนไม่ต้องการเนื่องจากอาชีพเกษตรเป็นงานหนักและไม่มีความมั่นคงด้านรายได้และไม่มีความมั่นคงในชีวิต ส่วนกลุ่มตัวอย่างอีก 1 คนไม่ระบุว่าต้องการให้ลูกหลานกลับมาสืบทอดอาชีพต่อจากตนเองหรือไม่ หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเกษตรกรก็ยังคงจะทำการเกษตรต่อไป สำหรับความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจะได้รับการจากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การจัดการระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การดูแลราคาผลผลิตทางการเกษตร การดูแลภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการพัฒนาที่ดิน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอในการผลิต โดยมีการจ้างแรงงานหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรด้วยแต่ไม่ครบทุกขั้นตอนในการผลิต

กลุ่มนี้มีจำนวน 6 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 12.50 อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง คือ 55 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยร้อยละ 40 ปี มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 13 ไร่ ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย อาชีพหลักในภาคเกษตรคือ การทำนาและเลี้ยงสัตว์ อาชีพรองนอกภาคการเกษตรคือ รับจ้างทั่วไปทั้งในและนอกภาคการเกษตร รายได้หลักจากการเกษตรเฉลี่ย 56,667 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 49,500 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายรายเฉลี่ยปีละ 64,000 บาท มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 78,333 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 9,860 บาทต่อปี สาเหตุที่ต้องจ้างแรงงานหรือจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำเกษตรเนื่องจากแรงงานในวัยเรียนบางคนต้องไปเรียน และแรงงานบางส่วนไปทำงานนอกภาคเกษตร นอกจากนี้การจ้างงานที่เกิดขึ้นยังเป็นการจ้างแรงงานตามฤดูกาลเพาะปลูกที่เร่งด่วน อาทิ ฤดูเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว สำหรับการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 อาจส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเนื่องจากต้องจ่ายค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น สำหรับการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของลูกหลานนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกหลานกลับมาสืบทอดอาชีพต่อจากตนเอง

ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจะได้รับจากภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ ระบบชลประทานเพื่อการเพาะปลูกในภาคการเกษตร ลดต้นทุนการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคาเมล็ดพันธุ์พืช ดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร อีกทั้งสนับสนุนแหล่งเงินทุนและจัดสร้างเส้นทางคมนาคมให้กับเกษตรกร

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอในการผลิตและต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาใช้ในการทำการเกษตร

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดร้อยเอ็ดมีจำนวน 39 รายคิดเป็นร้อยละ 81.25 มีอายุเฉลี่ยร้อยละ 54 ปีจัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยร้อยละ 34 ปี มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 24 ไร่ รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 123,872 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 62,151 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 86,036 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 108,215 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 17,944 บาทต่อปี อาชีพหลักในภาคเกษตรคือ การทำนา การเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักสวนครัว และทำสวนผลไม้ โดยปลูกผักและทำสวนผลไม้ควบคู่ไปกับการทำนา และมีการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร อาทิ รับจ้าง รับราชการกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบธุรกิจส่วนตัว ทำผลิตภัณฑ์ OTOP นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนยังมีรายได้เสริมจากการรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เงินบำนาญหรือลูกหลานส่งเงินมาให้

สาเหตุที่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรมาช่วยในการทำเกษตร เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อย เกษตรกรมีที่ดินในการทำเกษตรจำนวนมาก อีกทั้งถ้าเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิตช้าจะทำให้ผลผลิตเสียหาย สำหรับผลกระทบของการปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี 2556 นั้นเกษตรกรจำนวน 18 รายหรือร้อยละ 46.15 ได้รับผลกระทบจากต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น หากเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรในอนาคต

เกษตรกรเกือบทั้งหมด ก็ยังจะทำการเกษตรต่อไปแต่อาจจะปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง หรือเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตร อาทิ เปลี่ยนจากการทำนาดำเป็นการทำนาหว่านหรือนาข้าวโยน ปรับลดพื้นที่ในการทำการเกษตร และใช้วิธีการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการจ้างแรงงานคน สำหรับการสืบทอดอาชีพให้กับลูกหลานของตนนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกหลานกลับมาสืบทอดการทำการเกษตรต่อจากตนเอง

ในเรื่องความช่วยเหลือที่กลุ่มตัวอย่างต้องการจะได้รับการจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การลดต้นทุนการผลิต การดูแลราคาของผลผลิตทางการเกษตรและตลาดให้กับเกษตรกร จัดหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ ลดดอกเบี้ยเงินกู้ พักชำระหนี้และปลดหนี้ อีกทั้งสนับสนุนองค์ความรู้ในการทำการเกษตร สนับสนุนด้านวัสดุในการทำการเกษตร อาทิ ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์

สรุปผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 48 คนของจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพหลักคือการทำนาควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก และทำไร่ข้าวโพด มีอาชีพรองเป็นการรับจ้างนอกภาคการเกษตร อาทิ ขับรถรับจ้าง หรือรับเหมาก่อสร้าง การประกอบกลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนหรือ OTOP ทำธุรกิจส่วนตัว และมีรายได้เสริมจากเงินบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ลูกหรือญาติให้เงินใช้ กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนี้มีอายุเฉลี่ย 54 ปี ซึ่งเป็นประชากรวัยกลางคน มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คนโดยเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีจำนวน 4 คน ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนี้ทำการเกษตรเฉลี่ยรายละ 37 ไร่ โดยมีพื้นที่ในการทำการเกษตรครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ 18 ไร่

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างของจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ขาดแคลนแรงงานในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยขาดแคลนแรงงานร้อยละ 74.07 หรือคิดเป็นเกษตรกรจำนวน 40 คน สาเหตุที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีน้อย อีกทั้งแรงงานในครัวเรือนบางส่วนออกไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร และเกษตรกรมีอายุมากมีกำลังในการทำงานน้อยลง ในส่วนของที่ดินที่เกษตรกรใช้ในการทำการเกษตรก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนี้มีพื้นที่ในการทำการเกษตรค่อนข้างมากเฉลี่ยครัวเรือนละ 18 ไร่ นอกจากนี้ฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำการเกษตรเพื่อความรวดเร็วในกระบวนการผลิต

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าจังหวัดร้อยเอ็ดไม่มีการช่วยเหลือด้านแรงงาน เช่น การลงแขก มีเพียงบางครัวเรือนแรงงานที่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรแล้วใช้วิธีจ้างมาเพื่อช่วยครอบครัวทำการเกษตร

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นส่งผลกระทบต่อให้กับเกษตรกรโดยตรงในแง่ของค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้น ราคาต้นทุนปัจจัยในการผลิต อาทิ ราคาน้ำมันเชื้อเพลิง ราคาปุ๋ย รวมถึงราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ปรับตัวสูงขึ้น

ความช่วยเหลือจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดร้อยเอ็ดอยากได้รับ คือ ระบบชลประทานเพื่อการเกษตร การลดต้นทุนปัจจัยการผลิตทางการเกษตร อาทิ ราคาปุ๋ย ราคายาปราบศัตรูพืชน้ำมันเชื้อเพลิง การดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตได้ รวมถึงจัดหาตลาดรองรับสินค้าทางการเกษตร จัดหาแหล่งเงินทุน เงินทุนดอกเบี้ยต่ำ ลดอัตราดอกเบี้ย พักชำระหนี้หรือปลดหนี้สิน ส่งเสริมการทำเกษตร พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการเกษตรให้กับเกษตรกร อีกทั้งจัดหาเมล็ดพันธุ์และปุ๋ยที่มีคุณภาพ

ให้กับเกษตรกร แก้ไขปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ อาทิ ภัยแล้ง หรือน้ำท่วม และส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมให้กับเกษตรกร

4.1.6 จังหวัดอุดรธานี

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดอุดรธานีมีจำนวนเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 46 คน กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ยรายละ 53 ปี จัดเป็นประชากรวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 35 ปี มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ มีแรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน ส่วนใหญ่ปลูกพืชไร่ เช่น ทำนากันสำปะหลัง อ้อย และยางพารา เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรองนอกภาคการเกษตร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP เช่น แปรรูปถั่วลิสง ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป ค้าขาย และมีรายได้เสริมจากเงินบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ บุตรหรือญาติส่งเงินมาให้ ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย รายได้หลักจากภาคการเกษตรปีละ 117,293 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยปีละ 57,741 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 75,522 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 48,513 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,548 บาทต่อปี (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดอุดรธานี

กลุ่ม	อายุเฉลี่ยของเกษตรกร (ปี)	ระยะเวลาเฉลี่ยในการทำเกษตร (ปี)	ระดับการศึกษาสูงสุด	พื้นที่ในการทำเกษตร (ไร่)	จำนวนแรงงานในครัวเรือนที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้				
						หลักจากภาคการเกษตร (บาท/ปี)	รองและรายได้เสริมจากภาคการเกษตร (บาท/ปี)	ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินในครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออมในครัวเรือน (บาท/ปี)
รวม	53	35	ประถมศึกษาตอนปลาย	20	4	117,293	57,741	75,522	48,513	12,548
กลุ่มที่ 1	49	24	ประถมศึกษาตอนปลาย	6	3	47,786	71,321	84,343	12,371	25,714
กลุ่มที่ 2	58	34	ประถมศึกษาตอนปลาย	21	4	260,300	47,845	56,400	56,600	9,304
กลุ่มที่ 3	53	37	ประถมศึกษาตอนปลาย	23	4	84,759	57,876	79,986	54,448	10,581

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีแรงงานเกษตรเพียงพอไม่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 15.22 กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยบางกระบวนการผลิตมีจำนวน 10 คนคิดเป็นร้อยละ 27.73 และ

กลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอมีจำนวน 29 ราย คิดเป็นร้อยละ 63.04 ซึ่งการจ้างงานดังกล่าวเป็นการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยว (ตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดอุดรธานี

หน่วย : คน

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	เพียงพอ			ไม่เพียงพอ			
		ไม่ต้องจ้าง	ต้องจ้าง		จ้าง ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน	
			จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้างบางช่วง บางขั้นตอน				
อุดรธานี	46	7	2	7	1	9	11	9

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่ 29 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 63.04 ขาดแคลนแรงงานใช้ในการผลิต ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในทุกขั้นตอนการผลิต สาเหตุการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากเกษตรกรในจังหวัดอุดรธานีใช้พื้นที่ในการทำการเกษตรค่อนข้างมาก และรูปแบบการทำการเกษตรในจังหวัดอุดรธานีเป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ มีการปลูกข้าวควบคู่กับการปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ อ้อย หรือ มันสำปะหลัง ซึ่งพืชดังกล่าวต้องการแรงงานในการเพาะปลูกและดูแลเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ฤดูกาลเพาะปลูกและฤดูการเก็บเกี่ยวก็ยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจ้างงานขึ้นเนื่องจากเกษตรกรต้องการความรวดเร็วในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

จากการเก็บข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปได้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

กลุ่มนี้มีจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 15.22 มีอายุเฉลี่ย 49 ปี จัดเป็นประชากรวัยกลางคนทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยร้อยละ 24 ปี มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 6 ไร่ มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาประถมศึกษาตอนปลาย อาชีพหลัก คือ ทำนา ปลูกยางพารา ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อยโรงงาน อาชีพรองนอกภาคการเกษตร คือ ผลิตสินค้า OTOP อาทิ แปรรูปถั่วลิสง ทำงานโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป และค้าขาย รายได้หลักจากภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 47,786 บาทต่อปี รายได้รองจากนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 71,321 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 84,343 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,371 บาทต่อปี และเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 25,714 บาทต่อปี

การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 ไม่มีผลกระทบต่อเกษตรกรกลุ่มนี้ เนื่องจากใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก และอาศัยญาติพี่น้องมาช่วยเหลือหรืออาศัยการลงแขกกับเพื่อนบ้าน แต่จะส่งผลกระทบต่อทางอ้อมคือทำให้สินค้าอุปโภคและบริโภคปรับราคาสูงขึ้น หากในอนาคตเกิดขาดแคลนแรงงาน เกษตรกรกลุ่มนี้ก็ยังคงทำการเกษตรต่อไปเพราะเป็นอาชีพหลัก

กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการให้ลูกหลานมาทำการเกษตรสืบทอดต่อเนื่องจากเป็นอาชีพของบรรพบุรุษ อีกทั้งยังมีที่ดินเป็นของตนเอง ความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สนับสนุนเงินทุนในการทำการเกษตรดอกเบี้ยต่ำ ควบคุมราคาปัจจัยการผลิต และจัดหาระบบชลประทาน เพื่อการเกษตร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงแต่อาศัยการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร มาช่วยในบางกิจกรรม

กลุ่มนี้มีจำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 22 มีอายุเฉลี่ย 58 ปี ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 34 ปี มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 21 ไร่ มีสมาชิกในครัวเรือนในวัยแรงงานอายุเฉลี่ย 15-64 ปีเฉลี่ย ครัวเรือนละ 4 คน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย มีรายได้หลักจากภาคการเกษตรเฉลี่ยปีละ 260,300 บาท และรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 47,845 บาทต่อปี โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 56,400 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 56,600 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 9,304 บาทต่อปี กลุ่มนี้มีแรงงานในครัวเรือนของตนเองเพียงพอต่อการผลิตในภาคการเกษตร แต่อาศัยการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกระบวนการผลิตหรือบางฤดูกาล อาทิ ช่วงฤดูกาลเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว สาเหตุที่ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยเนื่องจากมีขนาดพื้นที่ในการทำการเกษตรค่อนข้างมาก ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากในการทำการเกษตร นอกจากนี้ความรวดเร็วในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรต้องอาศัยการจ้างแรงงานเข้ามาช่วย หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เกษตรกรในกลุ่มนี้ก็ยังคงทำการเกษตรต่อไปเนื่องจากเป็นอาชีพหลัก อีกทั้งทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ ดังนั้น เกษตรกรในกลุ่มนี้อาจจะเปลี่ยนจากการจ้างแรงงานคนมาเป็นการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเต็มรูปแบบ ในกระบวนการที่เครื่องจักรกลทางการเกษตรสามารถทดแทนแรงงานคนได้

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่พอเพียงแต่อาศัยการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำการเกษตร

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่มตัวอย่าง คือ มีจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 63.04 มีอายุเฉลี่ย 53 ปี ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 37 ปี มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 23 ไร่ มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือชั้นประถมศึกษาตอนปลาย รายได้หลักจากภาคการเกษตรเฉลี่ย 84,759 บาทต่อปี และมีรายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 57,876 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 79,986 บาทต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,448 บาทต่อปี และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 10,581 บาทต่อปี ปัจจัยที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากเกษตรกรในกลุ่มนี้มีอายุค่อนข้างมาก จัดเป็นประชากรวัยกลางคน อีกทั้งแรงงานในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีมีเฉลี่ย

ครัวเรือนละ 4 คน ในขณะที่สัดส่วนของเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างนี้มีพื้นที่ในการทำการเกษตรมากกว่า 20 ไร่ ซึ่งลักษณะการทำการเกษตรของกลุ่มที่เป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยแรงงานคนเป็นจำนวนมากหรืออาศัยเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย นอกจากนี้ความรวดเร็วในการเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยวยังเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย

สรุปผลการศึกษาในจังหวัดอุดรธานี กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ กลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอ ต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร หรือต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตร มาช่วย ทั้งนี้ลักษณะของการทำการเกษตรในจังหวัดอุดรธานี เป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เนื่องจากเกษตรกรทำอาชีพทางการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ชาวที่ผลิตได้จะไว้บริโภคในครอบครัวถ้าเหลือก็จะขายเป็นรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว เกษตรกรบางคนไม่มีอาชีพรอง พื้นที่ในการทำการเกษตรมีขนาดปานกลางถึงขนาดใหญ่ เฉลี่ย 23 ไร่ต่อราย อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่ทำการเกษตรส่วนมากเป็นประชากรในวัยกลางคน ซึ่งความสามารถกำลังในการทำงานลดลงเมื่อเทียบกับแรงงานในหนุ่มสาว

สำหรับปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรนั้น หากเกิดปัญหาดังกล่าวเกษตรกรก็จะทำการเกษตรต่อไป เนื่องจากการทำการเกษตรในจังหวัดอุดรธานีเป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบ แต่อาศัยการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำการเกษตรจากการใช้แรงงานคนมาเป็นการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในกระบวนการผลิต ทั้งนี้การขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในจังหวัดอุดรธานีอย่างแน่นอน ทั้งในเรื่องอัตราค่าจ้างที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งการปรับตัวขึ้นของราคาสินค้าอุปโภค สินค้าบริโภค และวัสดุต้นทุนในการผลิต ในส่วนของความช่วยเหลือที่เกษตรกรอยากจะได้รับจากรัฐบาล คือ การควบคุมต้นทุนการผลิต ช่วยเหลือด้านระบบการชลประทานเพื่อทำการเกษตร และการช่วยเหลือด้านเงินทุนในการประกอบอาชีพทางการเกษตร

4.1.7 จังหวัดบุรีรัมย์

1) สภาพทั่วไป

จังหวัดบุรีรัมย์มีจำนวนเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 45 คน คิดเป็นร้อยละ 11 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือ 49 ปี จัดเป็นประชากรวัยกลางคน มีสมาชิกในครัวเรือนเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน โดยส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนปลายและมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 28 ไร่ต่อครัวเรือน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 31 ปี ส่วนใหญ่มีรายได้จากอาชีพหลักคือทำนา รองลงมาคือการทำไร่มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา รายได้รองคือการรับจ้างทั่วไปทั้งในและนอกภาคการเกษตร มีรายได้เสริมจากเงินเดือนหรือค่าตอบแทนจากการทำงานบริษัท ลูกหรือญาติส่งเงินมาให้ รวมทั้งจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและเงินบำนาญ รายได้หลักจากการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 177,766 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือน 95,033 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 128,711 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 143,711 บาทต่อปี มีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,741 บาทต่อปี ส่วนใหญ่ออมกับกองทุนออมทรัพย์หมู่บ้าน สำหรับหนี้สินส่วนใหญ่กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ตารางที่ 14)

ตารางที่ 14 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจังหวัดบุรีรัมย์

กลุ่ม	อายุเฉลี่ย ของ เกษตรกร (ปี)	ระยะเวลา เฉลี่ยใน การทำ เกษตร (ปี)	ระดับ การศึกษา สูงสุด	พื้นที่ใน การทำ การเกษตร (ไร่)	จำนวน แรงงาน ใน ครัวเรือน ที่มีอายุ 15-64 ปี	รายได้		ค่าใช้จ่าย ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	หนี้สินใน ครัวเรือน (บาท/ปี)	เงินออม ใน ครัวเรือน (บาท/ปี)
						หลักจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)	รองและ รายได้ เสริมจาก ภาค การเกษตร (บาท/ปี)			
รวม	49	31	ประถมศึกษา ตอนปลาย	28	3	177,766	95,033	128,711	143,711	12,741
กลุ่ม ที่ 1	62	51	ประถมศึกษา ตอนต้น	50	4	100,000	180,000	120,000	250,000	7,800
กลุ่ม ที่ 2	47	27	ประถมศึกษา ตอนปลาย	24	3	214,854	104,309	112,545	100,909	21,734
กลุ่ม ที่ 3	49	30	ประถมศึกษา ตอนปลาย	30	3	167,761	89,367	95,091	155,030	9,892

ที่มา: จากการสำรวจ

กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดบุรีรัมย์แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยมีจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.23 กลุ่มที่มีแรงงานเพียงพอแต่อาศัยการจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในกิจกรรมบางกิจกรรมมีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 24.44 และกลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการทำเกษตรมีจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 73.33 (ตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 ความพอเพียงของแรงงานจังหวัดบุรีรัมย์

หน่วย : คน

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	เพียงพอ			ไม่เพียงพอ			
		ไม่ต้องจ้าง	ต้องจ้าง		จ้าง	จ้างไม่	ไม่ระบุว่า	
			จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้างบางส่วน บางขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน	ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน
บุรีรัมย์	45	1	1	8	2	14	18	1

ที่มา: จากการสำรวจ

2) ความพอเพียงของแรงงาน

เกษตรกรส่วนใหญ่หรือร้อยละ 73.33 ขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานใช้ในการผลิตไม่เพียงพอ ทั้งนี้เป็นการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในการผลิต แต่เป็นการจ้างงานไม่ครบทุกขั้นตอนในการผลิตมากที่สุด สาเหตุที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานมาช่วย คือ ปัจจัยด้านฤดูกาล คือ ฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เป็นฤดูกาลที่เกษตรกรต้องการแรงงานจำนวนมากมาช่วยในการผลิต สำหรับการเพิ่มขึ้นของค่าแรงขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้น ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร เนื่องจากต้นทุนในการผลิตปรับสูงขึ้น ในขณะที่ราคาผลผลิตไม่ได้เพิ่มขึ้นตาม อย่างไรก็ตามเกษตรกรมีความต้องการที่จะทำการเกษตรต่อไปเพราะเป็นอาชีพที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และจะทำต่อไปจนกว่าจะทำได้ไม่ไหว

3) สภาพปัญหาการขาดแคลนแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ ของเกษตรกร

3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีแรงงานพอเพียงและไม่ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

กลุ่มนี้มี 1 คนคิดเป็นร้อยละ 2.22 ของกลุ่มตัวอย่าง มีอายุ 62 ปี จัดเป็นประชากรในวัยสูงอายุ ทำการเกษตรมาแล้ว 51 ปี มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีจำนวน 4 คน ระดับการศึกษาคือชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีพื้นที่ในการทำเกษตร 50 ไร่ รายได้หลักจากภาคการเกษตรปีละประมาณ 100,000 บาท รายได้รองนอกภาคการเกษตรปีละประมาณ 180,000 บาท มีค่าใช้จ่ายปีละประมาณ 120,000 บาท มีหนี้สินปีละประมาณ 250,000 บาท มีเงินออมปีละประมาณ 7,800 บาท

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำวันละ 300 บาทในปี พ.ศ. 2556 นั้น ไม่มีผลกระทบ เพราะว่ามีแรงงานเพียงพอและมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรในครัวเรือน อาทิ รถไถเดินตามเป็นของตนเองการสืบทอดอาชีพทางการเกษตรของลูกหลานนั้นเกษตรกรอยากให้ลูกหลานของตนสืบทอดการทำเกษตรต่อ ความช่วยเหลือที่ต้องการจะได้รับจากรัฐบาลคือ ควบคุมราคาขายของผลผลิตที่ผลิตได้ และจัดหาระบบการชลประทานเพื่อการผลิตในภาคเกษตร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีแรงงานใช้เพียงพอในการผลิต โดยมีการจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรด้วยแต่ไม่ครบทุกขั้นตอน

กลุ่มนี้มีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 24.44 ส่วนใหญ่อยู่ใน มีอายุเฉลี่ยรายละ 47 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 27 ปี มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี เฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 24 ไร่ ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบประถมศึกษาตอนปลาย อาชีพหลักในภาคเกษตรคือ ทำนา อาชีพรองนอกภาคการเกษตร คือ รับจ้างทั่วไป มีรายได้เสริมจากเงินเดือนหรือค่าตอบแทนจากบริษัทและหน่วยงานราชการ ลูกหรือญาติส่งเงินมาให้ รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 214,854 บาทต่อปี รายได้รองนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 104,309 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 112,545 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 100,909 บาทต่อปี เงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 21,734 บาทต่อปี ลักษณะการจ้างงานนั้นจะจ้างจากแรงงานคนในชุมชนและเป็นการจ้างงานแบบจ้างเหมาเป็นไร่ นอกจากนี้ยังมีการลงแขกในชุมชน บางครั้งจะจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยในบางกิจกรรม สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นไม่ส่งผลกระทบมากนักเนื่องจากการจ้างงานเป็นการจ้างงานแบบเหมา และการ

จ้างงานเป็นการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วย สำหรับสาเหตุที่ทำให้ต้องการจ้างแรงงาน เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนบางส่วนออกไปทำงานนอกภาคการเกษตร จะกลับมาช่วยงานได้ในช่วงวันหยุด

สำหรับความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกษตรกรอยากให้มีการอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมในด้านการผลิตในภาคการเกษตรและการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง ช่วยเหลือเรื่องภัยพิบัติต่างๆ อาทิ ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคพืชและการระบาดของแมลงศัตรูพืช จัดหาระบบไฟฟ้าเพื่อการเกษตร สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ และต้องการให้รัฐช่วยเหลือต้นทุนในการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคายาปราบศัตรูพืช น้ำมันเชื้อเพลิง และดูแลให้ราคาผลผลิตสูงขึ้น ได้ราคาที่เป็นธรรม รวมทั้งเรื่องระบบชลประทานเพื่อการผลิตในภาคการเกษตรและเพื่อการบริโภค

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่มีแรงงานไม่เพียงพอในการผลิต และต้องจ้างแรงงานคนหรือเครื่องจักรมาใช้ในการทำการเกษตร

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มเกษตรกรจำนวน 33 คน เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดของจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 73.33 มีอายุเฉลี่ย 49 ปี จัดเป็นประชากรในวัยกลางคน ทำการเกษตรมาแล้วเฉลี่ยรายละ 30 ปี มีสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปีเฉลี่ยครัวเรือนละ 3 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีพื้นที่ในการทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 30 ไร่ อาชีพหลักคือ ทำนา รองลงมาคือไร่มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา รายได้หลักภาคการเกษตรเฉลี่ย 167,761 บาทต่อปี โดยมีรายได้รองเฉลี่ยครัวเรือนละ 89,367 บาทต่อปี รายได้รอง คือรับจ้างทั่วไป เงินเดือนหรือค่าตอบแทนจากบริษัทและหน่วยงานราชการ และมีรายได้เสริมจากเงินที่ลูกหรือญาติส่งมาให้ รวมถึงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุหรือเงินบำนาญ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 95,091 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 155,030 บาทต่อปี เงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 9,892 บาทต่อปี สาเหตุที่ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร เนื่องจากเกษตรกรมีอายุมาก ไม่สามารถทำงานได้เท่ากับแรงงานในวัยหนุ่มสาว นอกจากนี้แรงงานบางส่วนออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรและไปโรงเรียน จะกลับมาช่วยงานในภาคการเกษตรได้ในวันหยุด

ทั้งนี้การจ้างแรงงานมีทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตร ส่วนใหญ่จะจ้างคนในชุมชนมาช่วย ทั้งนี้ยังมีการช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนบ้านในการทำการเกษตร อาทิ ช่วยกันหว่านข้าว เป็นต้น สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำวัน 300 บาทในปี พ.ศ. 2556 นั้น มีผลกระทบโดยตรงเนื่องจากต้นทุนการผลิตและค่าจ้างแรงงานมีการปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น หากในอนาคตเกิดการขาดแคลนแรงงาน เกษตรกรส่วนใหญ่อาจปรับลดพื้นที่ในการทำการเกษตร โดยเกษตรกรบางส่วนอาจจะใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการจ้างแรงงานคน ในส่วนของอนาคตของลูกหลานในครอบครัวนั้นส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกหลานมาทำการเกษตรต่อจากตน บางส่วนอาจจะทำการเกษตรเป็นอาชีพเสริมในกรณีที่ประกอบอาชีพหลักเป็นอาชีพอื่นนอกภาคการเกษตร

ความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการ คือ ให้รัฐบาลสนับสนุนเรื่องการเกษตรทั้งทางด้านองค์ความรู้ ราคา การบริหารจัดการการผลิตและการตลาด พัฒนาคุณภาพผลผลิตของผลผลิตที่ผลิตได้ ลดต้นทุนการผลิต อาทิ ราคาปุ๋ย ราคาเมล็ดพันธุ์ น้ำมันเชื้อเพลิง และราคายาปราบศัตรูพืช การป้องกันเรื่องโรคระบาดและแมลงศัตรูพืช ดูแลราคาขายของพืชผลทางการเกษตร บริหารจัดการด้านการตลาดให้มีประสิทธิภาพ จัดหาระบบ

ชลประทานเพื่อการผลิตทางการเกษตร จัดหาไฟฟ้าและหาแหล่งเงินทุนทำการเกษตรดอกเบี้ยต่ำ การส่งเสริมให้ความรู้ด้านการทำการเกษตร ช่วยเหลือหาอาชีพเสริมรองรับหลังจากการปลูกข้าว

สรุปผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 45 คนของจังหวัดบุรีรัมย์พบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก รองลงมาเป็นการทำไร่มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา อาชีพเสริมเป็นการรับจ้างทั่วไปทั้งในและนอกภาคการเกษตร กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดคือกลุ่มที่มีแรงงานในครัวเรือนไม่พอเพียง ต้องจ้างแรงงานหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร แต่เป็นการจ้างในบางขั้นตอนการผลิตเท่านั้น สาเหตุของการขาดแคลนแรงงานเนื่องมาจากเกษตรกรมีอายุค่อนข้างมาก แรงงานในครัวเรือนบางส่วนออกไปทำงานนอกภาคการเกษตร จะกลับมาช่วยทำการเกษตรได้ในวันหยุดเท่านั้น นอกจากนี้พืชที่ปลูก อาทิ มันสำปะหลังหรืออ้อย ยังเป็นพืชที่ต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมากในการผลิต

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในปี พ.ศ. 2556 นั้นจะส่งผลต่อเกษตรกรในแง่ของต้นทุนด้านค่าแรงที่สูงขึ้น ราคาสินค้าอุปโภคและบริโภค รวมถึงปัจจัยในการผลิตมีการปรับราคาสูงขึ้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรก็ยังจะทำการเกษตรต่อไป แต่อาจจะลดพื้นที่ในการทำเกษตรลง หรือใช้วิธีการจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการจ้างแรงงาน ถ้าหากเกษตรกรยังจ้างแรงงานอยู่ก็อาจจะปรับเปลี่ยนวิธีการจ้างรายวันมาเป็นการจ้างเหมาเป็นไร่นา ทางด้านการสืบทอดอาชีพของลูกหลานนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่อยากให้ลูกหลานของตนสืบทอดอาชีพทางการเกษตรต่อจากตนเอง แต่ส่วนมากลูกหลานไม่อยากจะทำเนื่องจากอาชีพเกษตรกรไม่มีความมั่นคงด้านรายได้ ไม่มีสวัสดิการ อีกทั้งเป็นงานที่หนัก ลำบาก และสกปรก

ในส่วนของความช่วยเหลือที่เกษตรกรอยากจะได้รับจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การดูแลด้านราคาขายและด้านการตลาดของผลผลิตทางการเกษตร ลดต้นทุนปัจจัยในการผลิตและจัดหาเงินทุนดอกเบี้ยต่ำหรือปราศจากดอกเบี้ยมาใช้ในการผลิต สนับสนุนและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร รวมถึงจัดสรรระบบชลประทานเพื่อการผลิตในภาคการเกษตร

สรุปผลการศึกษาทั้ง 7 จังหวัด พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานทั้งในครัวเรือนไม่เพียงพอต้องจ้างทั้งแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตรจำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 69.75 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ซึ่งเป็นการจ้างแบบไม่ครบทุกขั้นตอนมากที่สุด คือ 131 คน คิดเป็นร้อยละ 46.95 ส่วนมากจะเป็นการจ้างงานในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวเนื่องจากฤดูกาลดังกล่าวเกษตรกรมีความต้องการใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก อีกทั้งต้องการความรวดเร็วในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว สำหรับแรงงานในครัวเรือนที่เหลืออยู่แม้ว่าจะเป็นวัยกลางคนหรือมีอายุ 50 ปีขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังคงทำงานในภาคเกษตรที่ไม่ใช้กำลังแรงงานมากนักได้ สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ต้องจ้างทั้งแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมีจำนวน 50 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 12.50 เนื่องจากมีพื้นที่การเพาะปลูกน้อย ไม่ได้ทำการเพาะปลูกผลผลิตที่หลากหลายและมีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอ อีกทั้งเกษตรกรบางคนก็ทำการเกษตรแบบพอเพียงใช้เพียงแรงงานในครัวเรือนเท่านั้น ดังแสดงในตารางที่ 16 นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือด้านแรงงานทั้งในครัวเรือนเกษตรและเพื่อนบ้านอยู่บ้างในบางพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาพบว่ามีเกษตรกรที่ต้องจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมีจำนวน 98 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ในขณะที่เกษตรกรที่มีแรงงานพอเพียงไม่ต้องจ้างแรงงานและเครื่องจักรกลทางการเกษตรเป็นกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุดในการศึกษาครั้งนี้ ทำให้คาดการณ์ได้ว่าปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

ในภาคเกษตรจะทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากบุตรหลานเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ยอมทำงานในภาคเกษตร เนื่องจากเป็นงานหนัก ลำบาก และมีรายได้ไม่แน่นอน ไม่มีเงินออม ขาดแรงจูงใจในการชักจูงให้คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตร ขาดการส่งเสริมด้านปัจจัยการผลิตและโครงสร้างพื้นฐานการผลิต โดยเฉพาะระบบการชลประทานเพื่อการผลิต ในภาคการเกษตร ดังแสดงในตารางที่ 17 สาเหตุที่แรงงานไม่เพียงพอ และตารางที่ 18 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ ซึ่งเกษตรกรมีความต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือในเรื่องราคาขายของผลผลิตทางการเกษตร และระบบการตลาด ลดต้นทุนปัจจัยการผลิต และจัดสรรระบบชลประทานเพื่อการผลิตในภาคการเกษตร

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำส่งผลให้ต้นทุนการผลิตในแง่ของค่าจ้างแรงงานและปัจจัยการผลิต/ต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น ราคาสินค้าอุปโภคและสินค้าบริโภคมีการปรับตัวสูงขึ้น อีกทั้งส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ ดังแสดงในตารางที่ 19 หากยังไม่มีมาตรการควบคุมราคาปัจจัยการผลิต สินค้าอุปโภคและบริโภคดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัจจัยเหล่านี้จะทำให้ภาคเกษตรเหลือแต่เกษตรกรที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคน และเข้าสู่วัยผู้สูงอายุมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะส่งผลต่อผลิตภาพการผลิตและผลิตภาพแรงงานได้ ถ้าไม่มีแรงงานรุ่นใหม่มาทดแทน หรือทำงานในภาคเกษตรสืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ โดยเกษตรกรที่ไม่ได้รับผลกระทบจากการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำนั้นเป็นเพราะมีการจ้างเหมาเครื่องจักรกลทางการเกษตรและการจ้างแรงงานแบบเหมาจ่ายเป็นไร่ หรือจ้างแรงงานคนในอัตราที่สูงกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ดังแสดงในตารางที่ 20

ตารางที่ 16 ความพอเพียงของแรงงานภาคเกษตรของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 7 จังหวัด

หน่วย : คน

จังหวัด	จำนวน ตัวอย่าง	เพียงพอ			ไม่เพียงพอ			
		ไม่ต้อง จ้าง	ต้องจ้าง		จ้าง ครบทุก ขั้นตอน	จ้างไม่ ครบทุก ขั้นตอน	ไม่ระบุว่า จ้างครบ ทุกขั้นตอน	
			จ้างครบ ทุกขั้นตอน	จ้างบางช่วง บางขั้นตอน				
อุบลราชธานี	80	8	0	8	1	17	40	6
นครราชสีมา	64	7	2	8	4	22	12	9
ขอนแก่น	63	7	1	11	0	15	22	7
ศรีสะเกษ	54	17	2	6	1	6	15	7
ร้อยเอ็ด	48	3	2	4	0	15	13	11
อุดรธานี	46	7	2	7	1	9	11	9
บุรีรัมย์	45	1	1	8	2	14	18	1
รวม	400	50	10	52	9	98	131	50

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 17 สาเหตุที่แรงงานไม่เพียงพอ

สาเหตุที่แรงงานไม่เพียงพอ	ร้อยละ
1. แรงงานในครัวเรือนมีน้อย (แรงงานบางส่วนไปเรียนหรือไปทำงานนอกภาคการเกษตร ทำงานนอกพื้นที่ หรือมีการอพยพย้ายถิ่น)	76.40
2. สมาชิกในครัวเรือนมีอายุน้อยหรืออยู่ในวันเด็ก/อายุมากหรือมากกว่า 60 ปี ไม่สามารถทำงานหนักได้	5.99
3. มีที่ดินในการทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก หรือทำการเกษตรเชิงพาณิชย์	4.58
4. ปัจจัยเรื่องฤดูกาลเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว หากเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวซ้ำผลผลิตจะเสียหาย	2.82
5. มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรหลายอย่างควบคู่กับการทำนา	1.41
6. ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรควบคู่ไปกับการทำการเกษตร ทำให้ไม่มีเวลาทำการเกษตรเต็มที่	0.7
7. ไม่ระบุ	8.1
รวม	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 18 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ

ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ	ร้อยละ
1. ดูแลราคาขายของผลผลิตทางการเกษตรและหาตลาดรองรับสินค้าทางการเกษตร บริหารจัดการด้านการตลาดให้มีประสิทธิภาพ	22.78
2. ช่วยลดต้นทุนการผลิต อาทิ ค่าจ้างแรงงาน ราคาปุ๋ย ราคายาปราบศัตรูพืช ราคา น้ำมันให้มีราคาลดลง	20.25
3. จัดหาระบบชลประทานเพื่อการผลิตในการเกษตร มีการบริหารจัดการเป็นกลุ่มผู้ใช้ น้ำเพื่อการเกษตรสร้างอ่างเก็บน้ำ คลองหรือฝาย ขุดบ่อบาดาล บ่อเก็บน้ำเพื่อไว้ใช้ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการทำเกษตร	17.47
4. สนับสนุนและจัดหาเงินทุนในการประกอบอาชีพทางการเกษตร อาทิ เงินทุน ดอกเบี้ยต่ำหรือ ปลอดดอกเบี้ย จัดโครงการพักชำระหนี้	15.95

ตารางที่ 18 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ (ต่อ)

ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ	ร้อยละ
5. สนับสนุน ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่มีคุณภาพ	9.37
6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งกรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมการพัฒนาชุมชน กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ องค์การปกครองท้องถิ่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การเกษตร เข้าไปอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรให้แก่เกษตรกรเพิ่มเติม	3.54
7. สนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตรให้กับเกษตรกรในพื้นที่	2.53
8. ช่วยเหลือในเรื่องการหางานรองรับหลังหมดฤดูกาลเพาะปลูก/เก็บเกี่ยว เช่น ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมให้แก่เกษตรกร เพิ่มรายได้ เพิ่มอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ เพิ่มค่าครองชีพและเพิ่มสวัสดิการในการทำงาน	1.77
9. ช่วยเหลือเรื่องภัยพิบัติหรือภัยธรรมชาติทางการเกษตร เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคพืช หรือการระบาดของแมลงศัตรูพืช	1.52
10. ช่วยเหลือเรื่องระบบสาธารณูปโภค อาทิ ไฟฟ้าหรือเส้นทางคมนาคมให้กับเกษตรกร	1.27
11. จัดสรรที่ดินทำกินให้กับเกษตรกร	1.27
12. สนับสนุนด้านการศึกษาภาคบังคับและนอกภาคบังคับด้านการเรียนด้านการเกษตรให้กับเยาวชนและเกษตรกรทุกวัย และสนับสนุนให้มีการสืบทอดอาชีพการทำเกษตร	0.76
13. ลดค่าครองชีพ	0.51
14. ปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นการทำเกษตรแบบพอเพียง	0.25
15. จัดหาแรงงานต่างด้าวเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตร	0.25
16. ไม่ระบุ	0.51
รวม	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 19 ผลกระทบของการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ

มีผลกระทบ/สาเหตุ	ร้อยละ
1. ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จากค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น อาทิ ค่าจ้างแรงงาน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตร ทำให้รายได้ลดลง	68.34
2. ราคาสินค้าอุปโภค บริโภค ปรับตัวสูงขึ้น	3.52
3. เกิดการอพยพของแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมหรือธุรกิจบริการ เนื่องจากมีอัตราค่าจ้างเท่ากันแต่งานสบายกว่า มีสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงานมากกว่า	2.51
4. ไม่ระบุ	25.63
รวม	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 20 สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไม่ได้รับผลกระทบจากการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ

ไม่มีผลกระทบ/สาเหตุ	ร้อยละ
1. จ้างเหมาเครื่องจักรและมีผู้ควบคุมเครื่องจักร	21.9
2. จ้างแรงงานแบบเหมาจ่ายเป็นไร่	21.17
3. จ้างแรงงานคนมาช่วยงานโดยจ่ายค่าจ้างมากกว่าหรือเท่ากับ 300 บาทต่อคนต่อวัน	11.68
4. มีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอหรือมีการช่วยเหลือกันด้านแรงงานระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน	10.95
5. มีที่ดินทำกินไม่มาก/ลดขนาดพื้นที่ในการทำกรเกษตรทำการเกษตรเท่าที่แรงงานใช้ในการผลิตได้พอเพียง	1.46
6. มีเครื่องจักรกลทางการเกษตรเป็นของตนเอง	0.73
7. เปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นการทำกรเกษตรพอเพียง	0.73
8. ไม่ระบุ	31.38
รวม	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ

4.2 ภาคเอกชน

4.2.1 อุปสงค์และอุปทานของแรงงานในตลาดแรงงานภาคเกษตร

ปัจจุบันอุปสงค์แรงงานหรือความต้องการแรงงานจะมีมากกว่าอุปทานแรงงานหรือจำนวนแรงงานที่มีอยู่ เพราะในปัจจุบันมีความต้องการสินค้าเกษตรเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นและผลจากภาวะโลกร้อนทำให้เกิดการขาดแคลนอาหาร จึงทำให้มีความพยายามเพิ่มปริมาณผลผลิตให้ได้มากที่สุดเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการจ้างแรงงานในภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นด้วย ในขณะที่อุปทานเริ่มลดลงเนื่องจากแรงงานภาคเกษตรเคลื่อนย้ายเข้าสู่ระบบการผลิตอื่นๆ เพราะได้ผลตอบแทนดีกว่า ความต้องการแรงงานในภาคเกษตรมีสูงแต่ปริมาณของแรงงานภาคเกษตรมีน้อย ทั้งนี้อัตราค่าจ้างและช่วงเวลาตามฤดูกาลผลิตเป็นตัวกำหนดอุปสงค์และอุปทานด้วย อย่างไรก็ตามยังคงมีการขาดแคลนแรงงานในภาคการผลิต เพราะส่วนใหญ่ยังคงจ้างแรงงานแบบรายวันและเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่

4.2.2 ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

แรงงานที่ใช้ในโรงงานเป็นแรงงานกึ่งฝีมือและมีฝีมือ โดยได้รับการฝึกอบรมจากโรงงาน การเข้า-ออกงาน (Turnover) ของพนักงานจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลผลิตและการเก็บเกี่ยว พนักงานที่มีทักษะจะทำงานค่อนข้างถาวร โดยใช้วิธีลางานในช่วงฤดูเพาะปลูก ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนมากในช่วงนี้ ภาคเกษตรจะขาดแคลนแรงงานที่มีอายุ 20-45 ปี เพราะคนในวัยนี้จะเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในแถบชุมชนเมือง เนื่องจากแรงงานต้องการงานประจำ สามารถทำงานได้ตลอดทั้งปี

4.2.3 ปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

พนักงานรุ่นใหม่จะมีการเข้าออกงานหรือ Turnover ค่อนข้างสูง ส่วนพนักงานทักษะรวมทั้งแรงงานที่ทำงานมานานและมีอายุมากแล้วจะไม่ค่อยออกจากงาน ใช้การลางานในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกแล้วกลับมาทำงานต่อ การจ้างแรงงานในภาคเกษตรไม่ได้จ้างต่อเนื่องตลอดทั้งปี จ้างคราวละ 2-3 เดือน ประเภทแรงงานที่มีการขาดแคลนคือ แรงงานมีฝีมือ อาทิ สัตวแพทย์ และแรงงานระดับล่าง เช่น คนงานเลี้ยงหมู เพราะคนไทยส่วนใหญ่เลิกงานไม่ทำงานหนักแต่ต้องการได้ค่าจ้างสูง ส่วนแรงงานต่างด้าวแม้จะขยันแต่ต้องควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด

4.2.4 ปัจจัยฤดูกาลที่มีผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงาน

ปัจจัยฤดูกาลมีผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงานในภาคเกษตร ดังนี้

1) ผลกระทบต่อการจ้างงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการจ้างแรงงานตามฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวของพืชแต่ละชนิด เมื่อหมดฤดูกาลก็ไม่จ้างต่อไปทำให้แรงงานภาคเกษตรมีรายได้ไม่ต่อเนื่อง

2) ผลกระทบต่อการผลิตทางการเกษตร คือ ในฤดูกาลผลิตและเก็บเกี่ยวจะมีแรงงานออกจากงาน เช่น พนักงานฝ่ายผลิต คนงานทั่วไป เพื่อไปทำนา หลังฤดูเก็บเกี่ยวแรงงานจะเคลื่อนย้ายไปหางานต่างถิ่นมีผลทำให้กำลังการผลิตลดลง ส่งผลกระทบต่อการผลิตและส่งออก รวมทั้งการจ้างงานของสถานประกอบการในท้องถิ่น

3) ผลกระทบต่อการตัดสินใจเพาะปลูกของเกษตรกร จากการทำการเกษตรในปัจจุบันยังต้องพึ่งพาแหล่งน้ำธรรมชาติ ยังไม่มีระบบชลประทานที่ดี ฤดูกาลจึงส่งผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงานภาคเกษตรด้วย โดยในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวจะมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากเนื่องจากผลผลิต

ที่ออกมาพร้อมๆ กัน จึงต้องมีการจ้างแรงงานประเภทรายวันเพิ่มมากขึ้น ถ้ามีการวางแผนการทำงานล่วงหน้าก็จะไม่มีปัญหา เช่น จัดสรรเวลาให้พนักงานสลับกันหยุด เป็นต้น

สำหรับอุตสาหกรรมเกษตร ผู้ประกอบการเกษตรที่เป็นโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตร จะขาดแคลนแรงงานมากในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน เนื่องจากช่วงนั้นสินค้าเกษตรออกพร้อมกันหลายชนิด เช่น ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย แรงงานที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมลางานหรือลาออกไปเก็บเกี่ยวผลผลิตของตนเอง แรงงานในโรงงานต้องทำงานล่วงเวลาเพิ่มขึ้นเพื่อรักษากำลังการผลิตให้เป็นไปตามแผน โดยให้แรงงานเคลื่อนย้ายไปทำกิจการเกษตรของตนเองและรับจ้างด้วย ซึ่งต้องทำในไร่นาของตัวเองให้เสร็จก่อนถึงจะมาทำงานโรงงาน จึงมีการใช้แรงงานแบบหมุนเวียนตลอด เนื่องจากโรงงานเปิดตลอดทั้งปีทำให้มีการจ้างงานเต็มเวลาไม่มีช่วงปิดโรงงาน แต่ช่วง Low Season แรงงานอาจได้รับค่าล่วงเวลาน้อยลง

4.2.5 ผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตร

1) การเพิ่มอัตราค่าจ้างขั้นต่ำก็มีผลกระทบทำให้แรงงานภาคเกษตรขาดแคลนเพราะเกษตรกรมีรายได้น้อยไม่สามารถจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นได้

2) ทำให้แรงงานย้ายจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเพราะเห็นว่าได้ค่าจ้างแรงงานสูงกว่าและเป็นงานประจำ ทำให้มีความต้องการแรงงานในภาคการเกษตรสูงขึ้น

3) ผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ผู้ประกอบการมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น มีการปรับต้นทุนราคาสินค้า อาจขาดสภาพคล่องในการบริหารงานและมีการเลิกจ้างในที่สุด สำหรับผลกระทบต่อเกษตรกร แม้รายได้จะเพิ่มมากขึ้น แต่สินค้าอุปโภคและบริโภค รวมทั้งปัจจัยการผลิตก็ปรับราคาเพิ่มขึ้นด้วย ทำให้การเพิ่มค่าจ้างแรงงานไม่ได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม

4) แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ ลาว พม่า และกัมพูชาเรียกร้องค่าจ้างเพิ่ม ผู้ประกอบการไม่สามารถขยายผลิตภณฑ์ได้สูงขึ้น เพราะมีคู่แข่งจากประเทศในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประเทศจีนที่มีค่าแรงถูกกว่าแย่งตลาดไป ทั้งนี้ภาคเอกชนมีการเตรียมการในการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าแรงขั้นต่ำโดยการเตรียมการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนในแผนกที่สามารถทดแทนได้ โดยพนักงานที่มีทักษะจะได้รับการปรับค่าจ้างขั้นต่ำโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทักษะและประสบการณ์ในการทำงาน

5) ผู้ประกอบการเกษตรอาจต้องมีการปลดคนงานเนื่องจากต้นทุนการผลิตสูงขึ้นหรืออาจต้องปิดกิจการในที่สุด เนื่องจากหาแรงงานมาทำงานได้ยากเพราะไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมที่สบายกว่า

4.2.6 ความต้องการแรงงานในภาคเกษตร

ความต้องการแรงงานในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นแต่คงไม่มากเนื่องจากมีการลงทุนเพื่อใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนเพิ่มขึ้น ลดการใช้แรงงานที่ไม่มีฝีมือและหันมาใช้แรงงานมีทักษะมากขึ้นโดยเฉพาะช่างวิชาชีพ (ปวช./ปวส.) หรือยกระดับฝีมือให้มีศักยภาพให้สูงขึ้น จึงคาดว่าคงไม่มีการขาดแคลนแรงงานด้านนี้ อาจจะขาดแคลนแรงงานบ้างในบางฤดูกาลเท่านั้น และความต้องการแรงงานยังขึ้นอยู่กับราคาสินค้าทางการเกษตรด้วย เนื่องจากแรงงานไทยไม่ต้องการทำงานหนักและต้องการค่าแรงสูง แต่งานในภาคเกษตรต้องทำงานในที่โล่งแจ้งเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีการนำเครื่องจักรมาใช้เพิ่มขึ้น แต่ก็ยังขาดแคลนแรงงานคนเพราะเครื่องจักรกลการเกษตรมีน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด

4.2.7 การเตรียมการสำหรับให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ผู้ประกอบการในภาคเกษตรที่ขาดแคลนแรงงาน

1) รัฐบาลไทยควรมีการพัฒนาแรงงานไทยจากแรงงานไม่มีฝีมือ และกึ่งมีฝีมือให้เป็นแรงงานมีฝีมือหรือมีทักษะ

2) นำเข้าแรงงานไม่มีฝีมือจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อทดแทนแรงงานระดับล่างที่ขาดแคลนและเข้าออกจางานบ่อย เฉพาะในส่วนที่ขาดนั้นควรมีการปรับปรุงกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติของการนำเข้าแรงงานต่างด้าวของรัฐบาลไทยให้มีความสะดวก ลดขั้นตอนและค่าใช้จ่าย ซึ่งทุกภาคส่วนต้องร่วมกันพัฒนาฝีมือแรงงานให้เป็นแรงงานที่มีฝีมือจะได้ใช้เครื่องทุ่นแรงและเครื่องจักรเป็น เพื่อลดการใช้แรงงานคนและสร้างผลผลิตได้มากขึ้น

3) ควรมีนโยบายในการลดการใช้แรงงาน เช่น การส่งเสริมให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ทดแทนแรงงาน การพัฒนาเครื่องจักรกลทางการเกษตรให้มีราคาถูก การปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการพื้นที่ในการทำเกษตรและผลผลิตต่อไร่ให้เพิ่มขึ้น การให้ความรู้ในการพัฒนาที่ดินให้มีความสมบูรณ์ การปรับค่าจ้างแรงงานให้สูงขึ้นและรับสมัครแรงงานใหม่อยู่เรื่อยๆ

4.2.8 การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกร ผู้ประกอบการในภาคเกษตร

1) ควรมีการประสานงานกันระหว่างภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการปลูกจิตสำนึกและสร้างบุคลากรภาคเกษตร การบริหารจัดการแรงงานรวมถึงการย้ายถิ่นฐานของเกษตรกร ปัจจุบันยังไม่มีบูรณาการร่วมกันเท่าที่ควร

2) ควรใช้วิธีการลดการใช้พื้นที่ทำการเกษตร ปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกให้ใช้แรงงานลดลงและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้ามาช่วย

3) จัดสวัสดิการ การเพิ่มค่าจ้างแรงงานตามอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำเพื่อจูงใจแรงงานให้ทำงานในภาคเกษตร

4) ฝึกอบรมแรงงานทั้งแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าวให้มีฝีมือมากขึ้น

5) การให้แรงงานที่มีอยู่ทำงานล่วงเวลาเพิ่มขึ้น การปรับวิธีการว่าจ้างจากรายวันเป็นรายชั่วโมง รวมทั้งยืดหยุ่นเรื่องระเบียบวินัยลงบ้างไม่ให้ขัดกับนโยบายคุณภาพ เช่น การใช้แรงงานสัมพันธ์ในการพูดคุย และทำความเข้าใจกับพนักงานถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

4.2.9 การแก้ไขปัญหาเข้าออกของแรงงาน

เพิ่มค่าจ้างและสวัสดิการ เพิ่มแรงจูงใจ เช่น มีวันหยุดโดยจ่ายค่าจ้าง สร้างความมั่นใจให้กับแรงงาน ให้ความช่วยเหลือในยามคับขัน สนับสนุนในด้านสภาพแวดล้อมต่างๆ ในการทำงานให้แก่พนักงาน อาทิ ปรับสภาพแวดล้อมการทำงาน มีระบบการสอนงาน ปฐมนิเทศ และระบบการให้คำแนะนำปรึกษาในการทำงาน

4.2.10 การจูงใจให้แรงงานทำงานในภาคเกษตร

ภาครัฐต้องส่งเสริมการเพิ่มราคาผลผลิตเพื่อจูงใจให้คนทำงานในภาคเกษตรและให้เกษตรกรอยู่ได้ จัดหาเครื่องจักรกลทางการเกษตรให้แรงงานทำงานง่ายและสะดวกสบายขึ้น การจัดสวัสดิการอื่นๆ ควบคู่ไปกับการปรับค่าแรงให้มีความเหมาะสมกับค่าครองชีพ เพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นคง มีเกียรติในสังคม และส่งเสริมให้เกษตรกรมีเครื่องจักรกลทางการเกษตรเป็นของตนเอง

4.2.11 การปฏิรูปการศึกษาระดับอาชีวศึกษา

ระบบการศึกษาในปัจจุบันไม่ได้สร้างแรงจูงใจให้คนมาทำเกษตร จึงควรมีกองทุนให้สำหรับผู้จบทางการเกษตร โดยสนับสนุนให้ผู้เรียนประกอบอาชีพ “นักรูกรกิจการเกษตร” โดยการให้เยาวชนเรียนรู้อย่างลึกซึ้งถึงการเป็นเกษตรกรสมัยใหม่ ใช้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและการเกษตรแผนใหม่ควบคู่กันไป มีการจัดการเรียนการสอนเพื่อทำการเกษตรระบบใหม่โดยการปรับปรุงระบบการผลิต การสนับสนุนให้มีการประกอบอาชีพการเกษตรที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตและแนวคิดของนักศึกษา รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณใช้ในการพัฒนาทักษะด้านเกษตรอย่างเพียงพอก่อนทำอาชีพการเกษตร

ระบบการศึกษาต้องมีการวางแผนการทำการเกษตรตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนเพื่อจบออกมาทำการเกษตรได้ มีระบบการเรียนการสอนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและให้ความรู้ในการเพิ่มผลผลิตที่มีคุณภาพและผลผลิตเพิ่มขึ้น ถ้ามีการปฏิรูปการศึกษาโดยเฉพาะระบบอาชีวศึกษาและการเกษตร ควรปฏิรูปการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ ซึ่งจะต้องวัดประสิทธิภาพการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ เน้นการเรียนโดยการลงมือปฏิบัติจริง เพราะบริษัทเอกชนขนาดใหญ่มีการลงทุนด้านเกษตร เกษตรอุตสาหกรรมมากขึ้น และมีความต้องการแรงงานอาชีวศึกษามากขึ้น

4.2.12 การใช้เทคโนโลยี เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคนในภาคเกษตร

การนำเข้าเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาทดแทนการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรปัจจุบันรัฐบาลจะให้ความสำคัญเฉพาะกับเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่ใช้ในภาคอุตสาหกรรมเท่านั้น จึงควรให้ความสำคัญกับเครื่องจักรกลทางการเกษตรขนาดเล็กที่ใช้ในธุรกิจภาคการเกษตร เพื่อแก้ไขการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในภาคเกษตร โดยรัฐบาลควรให้การสนับสนุนการนำเข้าเครื่องจักรกลทางการเกษตรขนาดเล็กเพื่อใช้ในการเกษตรด้วย ปัจจุบันการใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนในภาคการเกษตร สามารถที่จะดำเนินการในบางพื้นที่และบางกิจกรรมเท่านั้น

นอกจากนี้ ควรอบรมให้ความรู้ในการทำงานด้านการเกษตรโดยใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคน เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถใช้เทคโนโลยีได้เพราะไม่มีเงินทุน ขาดความรู้ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ และสามารถใช้ได้ในพื้นที่ การใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนไม่เหมาะสมกับเกษตรกรที่มีที่นาต่ำกว่า 15 ไร่ ขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีไร่นาขนาดเล็กน้อยกว่า 10 ไร่จึงยังคงต้องใช้แรงงานคนอยู่

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่มีราคาไม่แพง ผลิตได้ภายในประเทศ ซ่อมแซมได้ง่ายและเหมาะสมกับพืชชนิดต่างๆ ควรมีการสนับสนุนงานพัฒนาวิจัยทางการเกษตรแต่ในช่วงเริ่มต้นของการวิจัยมักมีปัญหา 2 เรื่อง คือ การขาดต้นแบบงานวิจัยสู่การปฏิบัติจริง และ ต้นทุนระยะเริ่มต้นสูง รัฐจึงควรสนับสนุนด้านต้นทุนในการวิจัยและการผลิตเครื่องจักรกลทางการเกษตร

4.2.13 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร

1) ควรมีการส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น โดยการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มผลผลิต ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า เพราะจะทำให้คนที่ทำงานภาคอุตสาหกรรมกลับมาทำการเกษตรเพิ่มขึ้น

- 2) ควรมีการปลูกฝังค่านิยมของเกษตรกรให้รักบ้านเกิด รักการเกษตร ให้อยู่อย่างพอเพียง
- 3) การเพิ่มสวัสดิการ ปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ทั้งนี้รัฐบาลควรที่จะสอบถามข้อมูลกับภาคเอกชนในการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำโดยพิจารณาถึงค่าครองชีพของประชาชนเป็นหลัก
- 4) ฝึกทักษะคนให้สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อให้แรงงานมีค่าตอบแทนเพิ่มขึ้น
- 5) การลดหย่อนภาษีให้แก่ผู้ประกอบการที่ต้องรับภาระค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น
- 6) ภาครัฐให้การสนับสนุนการลงทุนของเกษตรกรให้หันมาใช้เครื่องจักรกลการเกษตรมากขึ้น

4.2.14 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

- 1) ขอความร่วมมือจากภาครัฐในการพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อหาความถนัด ส่งเสริมให้แรงงานค้นหาความสามารถของตนเองอย่างชัดเจน การเข้าออกก็จะน้อยลง
- 2) การสนับสนุนระบบให้ความรู้ ปรับทัศนคติทั้งนายจ้าง ลูกจ้างในด้านการช่วยเหลือการปรับตัวของพนักงานใหม่ เช่น Generation Gap Mentoring การ Coaching ที่ดี
- 3) มีสวัสดิการในโรงงาน เช่น ที่พักฟรี มีรถรับส่ง อาหารกลางวัน เป็นต้น
- 4) มีการนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคน ซึ่งเป็นการยกระดับแรงงานสู่แรงงานฝีมือ

4.3 ภาครัฐ

4.3.1 อุปสงค์และอุปทานของแรงงานในตลาดแรงงานภาคเกษตร

อุปสงค์แรงงานภาคเกษตร อุปสงค์แรงงานในภาคเกษตรมีลักษณะเป็นบวก คือ เมื่ออัตราค่าจ้างหรือรายได้จากการทำการเกษตรหรือราคาสินค้าเกษตรเพิ่มมากขึ้นก็จะมีความต้องการแรงงานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันสินค้าเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ข้าวหอมมะลิ อ้อยโรงงาน ยางพารา มันสำปะหลัง และปาล์มน้ำมัน มีแนวโน้มที่ราคาดีขึ้น ทำให้ประชาชนหันมาสนใจประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจด้านการเกษตรเพิ่มมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็กหรือธุรกิจครอบครัวทำให้มีแรงงานใช้ในการผลิตไม่เพียงพอ ผู้ประกอบการในภาคเกษตร เช่น โรงสีข้าว โรงงานรับซื้อมันสำปะหลัง จึงมีความต้องการแรงงานมากขึ้น นอกจากนี้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานยังขึ้นอยู่กับปัจจัยฤดูกาล เช่น ในฤดูกาลเพาะปลูก และเก็บเกี่ยวจะมีความต้องการแรงงานมากทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร

อุปทานแรงงานภาคเกษตร จำนวนแรงงานที่พร้อมทำงานภาคเกษตรกรรม ในปัจจุบันมีจำนวนลดลงมากจนเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากประชากรรุ่นใหม่มีการศึกษามากขึ้น มีค่านิยมไม่ยอมทำงานภาคเกษตรเพราะเป็นงานที่หนัก สกปรก และลำบาก ประกอบกับนโยบายการปรับค่าจ้าง 300 บาทของรัฐบาลชุดปัจจุบัน ทำให้แรงงานที่มีอายุ 35-50 ปีซึ่งอยู่ในภาคเกษตรส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น อีกทั้งการลดลงของอุปทานแรงงานจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยที่เข้าสู่ผู้สูงอายุมากขึ้น ทำให้แรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนซึ่งมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ส่งผลให้อุปสงค์แรงงานในภาคเกษตรมีมาก ในขณะที่อุปทานแรงงานมีน้อยไม่พอกับความต้องการแรงงานทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร จึงต้องใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้ามาทดแทนส่งผลให้เกษตรกรต้องลงทุนสูงขึ้น แต่มีข้อสังเกตที่สำคัญ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงหาแรงงานไทยทั้งในพื้นที่และ

ต่างพื้นที่มารับจ้างทำงานได้ มีการใช้แรงงานต่างด้าวน้อยมากเพราะคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ซึ่งมีอายุอยู่ในวัยกลางคนไม่ต้องการทิ้งถิ่นฐานไปขายแรงงานต่างถิ่น

สรุปข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอุปสงค์และอุปทานแรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ว่าจะมีอุปสงค์มากกว่าอุปทานแรงงาน แต่ก็เป็นบางช่วงคือ จะขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรจะมีความต้องการแรงงานมาก โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มักจะใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักและใช้แรงงานในพื้นที่ด้วย แต่ถ้าหาแรงงานในพื้นที่ไม่ได้ก็ต้องจ้างแรงงานจากต่างพื้นที่ นอกจากนี้งานในภาคเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนเป็นหลัก ปัจจุบันสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ฝนทิ้งช่วง สภาพดินมีความแห้งแล้ง จึงทำให้แรงงานอพยพไปทำงานต่างพื้นที่

4.3.2 ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

1) สาเหตุปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

1.1) เป็นการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาล สาเหตุที่ขาดแคลนเนื่องจากภาคเกษตรมีความต้องการแรงงานมากในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เช่น การเก็บเกี่ยวจะทำพร้อมๆ กันทำให้แรงงานที่มีในภาคเกษตรมีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการ

1.2) มีการขาดแคลนแรงงานในภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมเกษตรโดยเฉพาะแรงงานไร้ฝีมือ อาทิ พนักงานฝ่ายผลิต คนงานทั่วไป และกรรมกร สาเหตุที่ขาดแคลนเพราะมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนแรงงานภาคเกษตรความต้องการแรงงานจะขยายตัวตามการเพิ่มของการบริโภคสินค้าเกษตรที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงาน

1.3) ความไม่สอดคล้องในเรื่องของทักษะและประสบการณ์ของแรงงานไม่ตรงกับความต้องการของตลาด โดยเฉพาะแรงงานช่างระดับอาชีวศึกษา ในขณะที่คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่นิยมศึกษาในระดับอุดมศึกษา คนวัยทำงานที่เป็นหนุ่มสาว (อายุ 18-35 ปี) ส่วนใหญ่อยู่ในโรงงานภาคอุตสาหกรรมหรือไปทำงานในเมืองใหญ่ รวมทั้งไปทำงานต่างประเทศ ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในพื้นที่ เนื่องจากการจ้างงานในภาคเกษตรเป็นแบบระยะสั้นตามฤดูกาล

2) แนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ควรมีการสร้างแรงจูงใจในการทำการเกษตร อาทิ เพิ่มค่าแรง ดูแลราคาผลผลิตทางการเกษตรให้มีราคาสูงขึ้น นอกจากนี้หากเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 คาดว่าแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านจะเข้ามาทดแทนการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรของไทยในอนาคต เพราะได้ค่าแรงที่สูงกว่าประเทศเพื่อนบ้าน

สรุปได้ว่า ภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต ไม่ได้มีการขาดแคลนตลอดทั้งปี เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายแรงงานภาคเกษตรเข้าสู่เมืองใหญ่ๆ ตลอดจนค่านิยมของสังคมต้องการให้บุตรหลานเรียนในระดับอุดมศึกษาแล้วทำงานราชการหรือบริษัทเอกชน ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานประเภทใช้ทักษะ กึ่งฝีมือ และไร้ฝีมือ เช่น แรงงานกรีดยางพารา ทั้งนี้ภาคเกษตรมีความต้องการแรงงานชายและหญิงในช่วงอายุ 18-30 ปีสูง แต่ขาดแคลนแรงงานในช่วงอายุดังกล่าว เพราะมีการอพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีค่าจ้างและสวัสดิการที่ดีกว่าการทำงานในภาคการเกษตร อีกทั้งยังมีการขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร เช่น โรงสีข้าว โรงงานแปรรูปมันสำปะหลัง เป็นต้น

4.3.3 ปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

1) สาเหตุของปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

ในภาคเกษตร อาทิ กิจการอุตสาหกรรมเกษตร เช่น แปรรูปมันสำปะหลัง ยางพารา ฯลฯ จะมีปัญหาการเข้าออกแรงงาน โดยเฉพาะในช่วงที่รัฐมีการสนับสนุนราคาสินค้าเกษตร เช่น การประกันราคาพืชผลทางการเกษตร การรับจำนำข้าว เป็นต้น ส่งผลให้สินค้าเกษตรมีราคาสูงขึ้น แรงงานส่วนหนึ่งจะย้ายงานออกจากภาคการผลิตอื่นๆ เข้าสู่ภาคการเกษตร หากราคาสินค้าเกษตรตกต่ำก็จะมีกรย้ายแรงงานกลับเข้าสู่ภาคการผลิตอื่นๆ เกิดการขาดแคลนแรงงานเป็นช่วงๆ โดยพบว่าอัตราการเข้าออกของแรงงานในระดับล่างจะมีมากกว่าแรงงานฝีมือ ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่อยู่ในสถานประกอบการกิจการขนาดเล็ก และมีลักษณะงานที่เป็นงานหนัก รายได้น้อย หากค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นผู้ประกอบการเกษตรก็จะลดการจ้างแรงงานลง แต่หากผู้ประกอบการเกษตรมีคุณธรรม มีน้ำใจในการจัดสวัสดิการต่างๆ ที่ตรงตามความต้องการของแรงงาน มีการเพิ่มอัตราค่าจ้างตามประสบการณ์และทักษะของแรงงานตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ก็จะสามารถลดปัญหาการเข้าออกงานลงได้ระดับหนึ่ง

สำหรับแรงงานภาคเกษตรที่เกษตรกรจ้างจะเป็นการจ้างงานระยะสั้น ไม่มีปัญหาเรื่องเข้าออกงาน การเข้าออกของแรงงานภาคการเกษตรจะอยู่ในช่วงฤดูการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนมิถุนายน-ตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ เช่น การทำนา การปลูกมันสำปะหลัง การทำไร่ข้าวโพด การทำสวนผัก เป็นต้น การทำการเกษตรในรูปแบบนี้จะไม่มีปัญหาการเข้าออกของแรงงาน ส่วนการทำการเกษตรที่ต้องใช้ระยะเวลานาน เช่น การทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน การทำสวนผลไม้ต่างๆ นั้นแรงงานในภาคการเกษตรส่วนนี้จะมีการเข้าออกบ้างขึ้นอยู่กับสภาพการจ้างงานของนายจ้างและสภาพการทำงาน ซึ่งการเข้าออกของแรงงานในส่วนนี้จะทำให้เกิดปัญหาการหาแรงงานมาทดแทนได้ยาก เพราะเป็นแรงงานที่มีความรู้ มีทักษะและความเข้าใจงานที่ทำซึ่งเป็นแรงงานมีฝีมือในการทำงาน เมื่อถึงฤดูกาลทำนาจะพบว่าแรงงานที่ไปทำงานในเมืองใหญ่จะกลับมาช่วยครอบครัวที่อยู่ในชนบททำนา

สรุปได้ว่า ปัญหาการเข้าออกงานของแรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมมีปัญหาน้อย เนื่องจากเป็นการเข้าออกตามฤดูกาล อาทิ ฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ในช่วงเวลาดังกล่าวพนักงานในภาคอุตสาหกรรมจะมีการลาออกเป็นจำนวนมากเพื่อไปทำงานในภาคการเกษตร หากผู้ประกอบการไม่อนุญาตให้พนักงานลาออกได้ก็จะลาออกจากงาน แต่หลังจากหมดฤดูกาลการผลิตในภาคการเกษตรแล้วพนักงานก็จะกลับเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้เกิดการเข้าออกของแรงงานทั้งด้านเกษตรและอุตสาหกรรม ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวจะมีการเข้าออกของแรงงานจากภาคอุตสาหกรรมสู่ภาคการเกษตร เนื่องจากภาคการเกษตรให้ค่าจ้างที่สูงกว่า (300-350 บาทต่อวันต่อคน และอาหารกลางวันหนึ่งมื้อ) ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

2) แนวทางแก้ไขปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรนั้น ผู้ประกอบการและเกษตรกรจะอาศัยการนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้ามาใช้ในภาคการผลิต นอกจากนี้จะใช้การจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านมาช่วยในการผลิต ดังนั้นหากมีการสร้างแรงจูงใจในการทำการเกษตร อาทิ ค่าแรง หรือราคาผลผลิตมีราคาสูงขึ้น แรงงานก็จะเคลื่อนย้าย

จากภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการกลับมาสู่ภาคการเกษตรมากขึ้น สำหรับผู้ประกอบการจะหาวิธีการจัดการกำลังคนในช่วงเวลาดังกล่าวให้สอดคล้องกับกำลังการผลิต เช่น สลับกันลาไปทำการเกษตร

4.3.4 ปัจจัยฤดูกาลที่กระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงาน

ความไม่สมดุลของอุปสงค์และอุปทานแรงงานส่งผลกระทบต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการเกษตร ดังนี้

1) ขาดแคลนแรงงานในด้านการผลิต อุปสงค์จะมากกว่าอุปทานแรงงาน เนื่องจากช่วงฤดูหลังการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวแรงงานภาคเกษตรจะเคลื่อนย้ายจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรม แต่ในช่วงเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก จึงมีการจ้างแรงงานจากจังหวัดอื่นหรือต่างพื้นที่รวมทั้งแรงงานต่างด้าวมารับเหมาเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต จากความต้องการแรงงานที่มีมากในบางช่วงนั้นทำให้แรงงานขึ้นค่าจ้างแรงงานและทำให้มีการแย่งแรงงานกัน เกษตรกรต่างก็เสนอค่าแรงที่สูงกว่าในการจ้างแรงงานมาใช้ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตของตน เพราะหากเก็บเกี่ยวช้าผลผลิตจะเสียหาย

2) การว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับในช่วงนอกฤดูกาลทำนา อุปสงค์จะน้อยกว่าอุปทาน หรืออุปทานแรงงานจะมากกว่าอุปสงค์ ทำให้มีผู้ว่างงานและรอฤดูกาลหลังเวลาการทำนา นอกจากนี้ภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ทำให้แรงงานในภาคเกษตรขาดรายได้ มีผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงาน เนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการที่แรงงานภาคเกษตรมีความถนัดน้อยกว่าการทำงานในภาคเกษตรซึ่งเป็นการทำงานต่ำกว่าระดับความรู้ความสามารถของแรงงานภาคเกษตร ส่วนแรงงานภาคเกษตรที่อยู่ในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่เคลื่อนย้ายออกปทางานทำนอกภาคเกษตรไม่ได้ก็จะว่างงาน

3) กำลังการผลิตลดลงในงานภาคเกษตร โดยลดลงเป็นช่วงๆ ถ้าฤดูแล้งก็เข้าไปทำงานทำในเมืองหรือกรุงเทพฯ พอถึงฤดูฝนก็จะกลับมาทำงานในภาคเกษตร สภาพพื้นที่ทั่วไปของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ประชาชนประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา เป็นต้น โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติและน้ำฝนจากธรรมชาติ ทำให้บางปีผลิตได้น้อย ส่งผลให้มีการอพยพแรงงานไปทำงานที่ต่างจังหวัดตามฤดูกาล โดยเฉพาะช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ซึ่งแรงงานภาคเกษตรจะเคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างตัดอ้อย ทำงานโรงงาน พอถึงฤดูทำนาก็จะกลับมาทำนา

4) ต้นทุนการประกอบอาชีพเพิ่มสูงขึ้น ฤดูกาลมีผลกระทบเพราะหากเกิดภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้งหรือน้ำท่วมก็จะทำให้ความต้องการแรงงานลดลงเนื่องจากผู้ประกอบการเกษตรจะได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหาย จึงลดการจ้างแรงงานลง

ฤดูกาลจึงมีผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงาน โดยหากเป็นฤดูกาลผลิตความต้องการแรงงานจะมาก (อุปสงค์มากกว่าอุปทาน) แต่ถ้าไม่ใช่ฤดูกาลเพาะปลูกความต้องการแรงงานจะน้อยลง ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานไปภาคการผลิตอื่น ฤดูกาลมีจึงผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทาน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลอาจจะทำให้อุปสงค์ของแรงงานลดลง ซึ่งจะมีผลกระทบต่ออุปทานของแรงงาน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการเข้าออกงานจากภาคเกษตรไหลเข้าไปสู่ภาคการผลิตอื่นๆ เนื่องจากแรงงานที่อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ทำงานทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรม เมื่อถึงฤดูกาลก็จะมีงานเข้าออกงานมาก โดยเฉพาะแรงงานในระดับล่าง นอกจากนี้ ปัจจัยฤดูกาลและปริมาณน้ำฝนที่พอเหมาะแก่การเกษตร หากฝนฟ้าตกตามฤดูกาล อุปสงค์จะมีมากขึ้น เพราะสามารถทำการ

เพาะปลูกได้มากขึ้น ส่วนอุปทานนั้นฤดูกาลก็มีผลกระทบเช่นกัน เช่น กรณีฝนแล้ง ก็ไม่มีความต้องการแรงงานเพิ่ม โดยนอกช่วงฤดูฝนอุปสงค์และอุปทานแรงงานภาคการเกษตรจะเปลี่ยนไปในพื้นที่ที่ทำการเกษตรที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ ส่วนในพื้นที่ที่ไม่อาศัยน้ำจากธรรมชาติอาจมีพื้นที่ที่มีการชลประทานที่ดีในพื้นที่ดังกล่าวฤดูกาลจะไม่มีผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงานภาคการเกษตร

สรุปได้ว่า ปัจจัยฤดูกาลมีผลกระทบในการทำการเกษตรที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ระบบการชลประทานยังมีไม่ทั่วถึง โดยเกษตรกรจะเริ่มดำเนินการผลิตเมื่อฝนตกหรือมีน้ำเพียงพอ ซึ่งเป็นช่วงที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก แรงงานส่วนมากจะออกจากงานในช่วงฤดูฝนเพื่อกลับไปทำนา ทำให้นายจ้าง/สถานประกอบการขาดแคลนแรงงานไร้ฝีมือหรือแรงงานฝ่ายผลิตในช่วงนั้น โดยมีระยะเวลาประมาณ 2-3 เดือน แต่ในทางกลับกันหากฝนไม่ตกตามฤดูกาล แรงงานก็ไม่เคลื่อนย้ายออกจากงาน แต่ก็มีบางส่วนเคลื่อนย้ายกลับสู่ภาคเกษตรถือเป็นการพักผ่อนจากการทำงานในระบบหรือในภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานภาคอุตสาหกรรมในฤดูทำนา

4.3.5 ผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่มีต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตร

การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำมีผลกระทบต่อเกษตรกรและผู้ประกอบในภาคเกษตร ดังนี้

1) ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นจากปัจจัยการผลิต คือ มีค่าใช้จ่ายด้านแรงงานเพิ่มสูงขึ้น เช่น ค่าจ้างดำนา ค่าจ้างเก็บเกี่ยว และค่าจ้างอื่นๆ ในขณะที่จำหน่ายผลผลิตได้ราคาเดิมหรือลดลง ยกเว้นข้าวที่รัฐบาลมีการรับจำนำ

2) ขาดแคลนแรงงานทำการเกษตรในท้องถิ่น เพราะแรงงานภาคเกษตรบางคนเคลื่อนย้ายไปทำงานภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการต่างๆ ซึ่งมีอัตราค่าจ้างที่เท่ากันหรือมากกว่า แต่ทำงานสบายกว่า จึงทำให้มีแรงงานรับจ้างทำงานในภาคเกษตรน้อยลง กำลังการผลิตลดลง ขาดแคลนแรงงานในบางกิจการที่ยังไม่สามารถนำเครื่องจักรมาทดแทนแรงงานได้

3) ผู้ทำการเกษตรลดลง เพราะแรงงานหายากและคนมีเงินมากจ่ายค่าแรงให้แรงงานได้มากกว่า แรงงานก็จะไปทำให้อีกก่อน คนมีเงินน้อยก็ต้องรองจนกว่าคนอื่นจะใช้แรงงานเสร็จ ทำให้ผลผลิตเสียหาย ต้นทุนเพิ่มขึ้น บางรายต้องลดพื้นที่ทำการเกษตร รวมทั้งแรงงานภาคเกษตรที่ยังคงทำงานในภาคเกษตรอยู่ จะเรียกร้องสวัสดิการเพิ่ม อาทิ อาหารและน้ำดื่ม ทำให้มีผู้ทำการเกษตรลดลงเพราะไม่มีเงินจัดหาสวัสดิการต่างๆ ให้แก่แรงงานภาคเกษตร

4) เกษตรกรต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเนื่องจากราคาสินค้าอุปโภคและบริโภคสินค้ามีการปรับตัวสูงขึ้น

5) วิสาหกิจชุมชนด้านการเกษตร แปรรูปกิจการเกษตร OTOP และผู้ประกอบการในภาคเกษตรมีต้นทุนเพิ่มขึ้นทำให้ต้องเลิกกิจการเพราะประสบภาวะขาดทุน

6) ผู้ประกอบการมีการใช้แรงงานต่างด้าว (พม่า ลาว กัมพูชา) และประเทศในอาเซียน เช่น เวียดนาม หรืออินโดนีเซีย เข้ามาทำงานแทนแรงงานไทยและทำให้เกษตรกรบางส่วนต้องใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงาน

สำหรับเกษตรกรที่ไม่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ใช้วิธีการจ้างแรงงานแบบจ้างเหมาเป็นไร่ การขึ้นค่าแรงขั้นต่ำจึงมีผลกระทบแต่ไม่มากนักในเกษตรกรกลุ่มนี้ โดยแนวทางแก้ไขปัญหามาจากผลกระทบดังกล่าวนี้ เกษตรกร

ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการลดพื้นที่การผลิตการเกษตรลง ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต เช่น การทำการเกษตรที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก ส่วนผู้ประกอบการเกษตรใช้วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพแรงงานภาคเกษตร และใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคน

4.3.6 ความต้องการแรงงานในภาคเกษตร

ปัจจุบันความต้องการแรงงานในภาคเกษตรมีเพิ่มขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของภาคเกษตรจากการที่ราคาสินค้าเกษตรหลายชนิดดีขึ้นและมีระบบการจำหน่ายผลผลิตของภาครัฐ ซึ่งความต้องการแรงงานจะเพิ่มขึ้นตามฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวของแต่ละประเภทสินค้า เช่น ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง อ้อย ฯลฯ ประกอบกับแรงงานในภาคเกษตรลดลงเพราะไปทำงานต่างถิ่น ต่างประเทศ สำหรับแนวโน้มความต้องการแรงงานในอนาคตคาดว่าจะคงที่เนื่องจากการนำเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น เช่น การเปลี่ยนวิธีการทำนาแบบปักดำเป็นการทำนาหว่านหรือนาโยนซึ่งใช้แรงงานคนน้อยลง การจัดหาเครื่องจักรเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ทดแทนแรงงานคนมากขึ้น แต่แรงงานที่ใช้เฉพาะทางหรือแรงงานที่มีทักษะยังมีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการ อาทิ แรงงานกรีดยางซึ่งแรงงานเหล่านี้ต้องมีการฝึกอบรมหรือฝึกทักษะเป็นพิเศษ อีกทั้งแรงงานไทยไม่นิยมทำงานต่ำกว่าระดับการศึกษาหรืองานที่ใช้แรงงาน ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงาน ประกอบกับแรงงานในภาคการเกษตรมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นทำงานหนักไม่ไหว ซึ่งความต้องการแรงงานในภาคเกษตรขึ้นอยู่กับ การปลูกพืชแต่ละชนิด โดยพืชบางชนิดใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคนไม่ได้ เช่น ยางพารา พริก หอม กระเทียม ความต้องการแรงงานยังคงมีมาก มีการจ้างแรงงานโดยให้ค่าจ้างสูง ส่วนการปลูกข้าวซึ่งใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคนได้ก็จะเป็นความต้องการแรงงานมีแนวโน้มลดลง

สรุปแนวโน้มความต้องการแรงงานภาคการเกษตร แบ่งเป็นความต้องการใน 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 แรงงานในภาคการเกษตรที่มีความรู้ มีทักษะและความเข้าใจในการทำการเกษตรอย่างแท้จริง มีความรู้และความสามารถในการจัดการและการบริหาร สามารถปรับปรุงและบำรุงพื้นที่ที่ใช้ในการทำการเกษตรเพื่อนำไปสู่การผลิตสินค้าทางการเกษตรที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ซึ่งแรงงานในส่วนนี้มีแนวโน้มลดลงและคาดว่าจะขาดแคลนแรงงานในลักษณะนี้มากขึ้น

ส่วนที่ 2 แรงงานในภาคการเกษตรที่เป็นแรงงานจ้างทั่วไปนั้น มีแนวโน้มไม่ลดลงและคาดว่าแรงงานในส่วนนี้ยังสามารถหาแรงงานรับจ้างได้ทั่วไป การเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 หากมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนก็อาจจะแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรในส่วนหนึ่งของแรงงานไร้ฝีมือได้ระดับหนึ่ง

4.3.7 การเตรียมการสำหรับให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ผู้ประกอบการในภาคเกษตรที่ขาดแคลนแรงงาน

วิธีการเตรียมการให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ผู้ประกอบการในภาคการเกษตรที่ขาดแคลนแรงงาน คือ

- 1) การส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตเพื่อลดการใช้แรงงานคน
- 2) การแนะนำให้ผู้ประกอบการในภาคเกษตรจ้างตำแหน่งงานและเข้าร่วมรับสมัครในงานนัดพบแรงงาน ประชาสัมพันธ์ตำแหน่งงาน ณ สำนักงานจัดหางาน และผ่านสื่อต่างๆ
- 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความช่วยเหลือให้เกษตรกรให้มีรายได้ตลอดปีหลังจากทำนาปีหรือทำไร่ โดยการสนับสนุนการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อเกิดการสร้างงานตลอดปี

4) สนับสนุนโครงการเกษตรกรรมรุ่นใหม่และยุวเกษตรกรเพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกรักภาคการเกษตร โดยให้ความรู้ด้านการทำการเกษตรที่ยั่งยืนกับเกษตรกร การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเด็กนักเรียนทุกระดับให้มีความรู้สึกว่าการทำการเกษตรเป็นอาชีพที่มีเกียรติ รวมทั้งให้การยกย่องเชิดชูเกษตรกรที่มีความรู้และประสบความสำเร็จในการทำการเกษตรเพื่อให้เป็นตัวอย่างและแรงจูงใจแก่ผู้ทำการเกษตร

5) ส่งเสริมการเปลี่ยนค่านิยมการทำงานจากภาคอุตสาหกรรมมาทำงานในภาคเกษตรและใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

6) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลแรงงานของจังหวัด รวมทั้งความต้องการของผู้ใช้แรงงานในลักษณะคลังข้อมูลของจังหวัดด้วย

4.3.8 การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกร ผู้ประกอบการในภาคเกษตร

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เกษตรอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านควรสนับสนุนให้มีการใช้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว เน้นการพึ่งพาตนเองและญาติ

2) ควรมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบของการประกอบอาชีพด้านการเกษตรด้วยการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาทดแทนแรงงานคนมากขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมดินไปจนถึงเก็บเกี่ยว และนำผลผลิตไปแปรรูปอย่างครบวงจร

3) การปรับลดพื้นที่ในการทำการเกษตร การปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาจากปักดำเป็นใช้การหว่าน ซึ่งจะดูแลเฉพาะในระยะแรกจึงไม่ต้องพึ่งพาแรงงานมาก

4) ควรมีการปรับขึ้นค่าจ้างแรงงานและเพิ่มสวัสดิการให้กับครอบครัว บุตรของแรงงานเพื่อเป็นการจูงใจ เช่น เลี้ยงอาหารกลางวัน มีรถรับส่ง เป็นต้น

5) ส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้งเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้ต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทำให้แรงงานในภาคการเกษตรไม่ต้องอพยพไปสู่ภาคการผลิตอื่น แต่ปัจจุบันประสบกับปัญหาแหล่งน้ำที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร ทำให้พื้นที่ที่สามารถปลูกพืชฤดูแล้งได้จำกัดเขตเฉพาะพื้นที่ในเขตชลประทานหรือพื้นที่ที่เกษตรกรมีการกักเก็บน้ำไว้ในปริมาณมากเท่านั้น

6) เพิ่มราคาผลผลิตทางการเกษตรและมีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะดึงแรงงานในภาคอุตสาหกรรมให้กลับมาทำงานในภาคการเกษตรได้

7) การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีใจรักในการทำการเกษตรก็เป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาวที่รัฐบาลควรดำเนินการและจำเป็นต้องปรับโครงสร้างในการทำการเกษตรให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต รวมทั้งการจัดสรรเงินทุนให้ผู้ที่มีสมัครใจเรียนด้านการเกษตรในสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่มีทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพในภาคเกษตรต่อไป

4.3.9 การแก้ไขปัญหาการเข้าออกงานของแรงงาน โดยเกษตรกรผู้ประกอบการในภาคเกษตร

ปัจจุบันการเข้าออกของแรงงานภาคเกษตรไม่ชัดเจน เพราะเป็นการจ้างระยะสั้น ผู้ประกอบการต้องการให้แรงงานทำงานอย่างต่อเนื่องไม่เข้าออกงานบ่อยๆ ก็ต้องจ่ายค่าจ้างสูงขึ้น มีสวัสดิการเพิ่มขึ้น นอกจากนี้

อาจปรับตัวโดยการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิต การปรับทัศนคติ การพัฒนาฝีมือแรงงานที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถทดแทนแรงงานที่มีการเข้าออก การส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายของกลุ่มแรงงาน

4.3.10 การจูงใจให้แรงงานทำงานในภาคเกษตร

1) ควรมีการรณรงค์ให้ประชากรวัยแรงงานปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ สร้างจิตสำนึกและปลูกฝังความรู้ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการประกอบอาชีพภาคเกษตร ปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อการผลิตภาคเกษตรแก่เยาวชนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนค่านิยมในการทำงานภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีความไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจของโลกกลับมาเป็นกำลังผลิตในภาคเกษตรเพื่อเป็นแหล่งอาหารของโลก

2) การทำการเกษตรระบบฟาร์มควบคุมได้ไม่ต้องรอธรรมชาติ ส่งเสริมการผลิตที่เน้นด้านคุณภาพและมีมาตรฐานเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น

3) การส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณในการให้ความรู้ในด้านวิชาการเกี่ยวกับการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรมากขึ้น เช่น ส่งเสริมการปลูกพืชฤดูแล้งที่ใช้น้ำในปริมาณน้อย และส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรอย่างจริงจัง และได้มาตรฐาน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ที่ต่อเนื่องตลอดทั้งปี

4) ในเชิงนโยบายจำเป็นต้องหามาตรการอุดหนุนให้ภาคเกษตรให้มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ การเกษตรและแข่งขันได้กับภาคการผลิตอื่น โดยต้องมีนโยบายการประกันราคาผลผลิตทางการเกษตรที่แน่นอน การอุดหนุนสินค้าเกษตรจากรัฐบาล เพิ่มราคาผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น ส่งเสริมให้เกษตรกรทำปุ๋ยชีวภาพ เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิตจะทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการขาดผลผลิตเพิ่มขึ้น

5) การมีที่ดินทำการเกษตร ก็เป็นแรงจูงใจให้คนทำงานในภาคเกษตรมากขึ้น การทำโซนนิ่ง (Zoning) ประเทศ แต่ละพื้นที่ที่จะปลูกพืชที่ภาครัฐส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้มีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นและเป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร

6) สนับสนุนแหล่งเงินทุนให้แรงงานภาคเกษตร หรือการให้เงินทุนในการทำการเกษตร

7) ควรมีการจัดสวัสดิการให้แก่แรงงานในภาคเกษตรตามความเหมาะสม

8) จัดสรรระบบชลประทานเพื่อการทำการเกษตรให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน

4.3.11 การปฏิรูปการศึกษาระดับอาชีวศึกษา

1) ควรมีการปฏิรูปการศึกษาในเรื่องทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษา และการปลูกฝังทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานใหม่ว่าทุกตำแหน่งล้วนแต่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีและมีรายได้ที่มั่นคง ไปพร้อมๆ กับการปฏิรูปองค์ความรู้ในการทำการเกษตรให้เหมาะสมกับภูมิภาค

2) การพัฒนาและสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา สถาบันการฝึกอบรม และสถานประกอบการต่างๆ ให้มีการวางแผนกำลังคน รวมทั้งการพัฒนามาตรฐานฝีมือแรงงาน เพื่อยกระดับค่าจ้างให้สูงขึ้น โดยสถานศึกษาอื่นๆ นอกจากสถาบันอาชีวศึกษาควรมีการเปิดหลักสูตรการเกษตรเพิ่มขึ้นโดยใช้บุคคลากรทางด้านการเกษตรโดยตรงในการอบรมและสอนให้เกิดความรู้ มีศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตรทั้งระบบ

3) ควรส่งเสริมการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) รวมทั้งต้องมีการปฏิรูปการศึกษาภาคบังคับ และศึกษาแบบครบวงจรเพื่อจูงใจให้แรงงานกลับเข้ามาทำงานในบ้านเกิด และให้ส่วนราชการ

ที่เกี่ยวข้องเข้าไปให้ความรู้ เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษาไปสอนในพื้นที่ ควรใช้หลักสูตรการเรียนรู้อาชีพการควบคุมกับการปฏิบัติจริง และสนับสนุนให้ผู้มีความสามารถดำเนินธุรกิจเป็นของตนเองได้

4) สร้างเกษตรกรหรือแรงงานด้านการเกษตรให้มีความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างถูกต้องเหมาะสม มุ่งเน้นการทำเกษตรที่ยั่งยืน การส่งเสริมการทำเกษตรเพื่อชีวิตหรือเกษตรเพื่อการทำมาหากิน โดยควรมีการสนับสนุนกิจกรรมการเกษตรให้ครบวงจร

4.3.12 การใช้เทคโนโลยี เครื่องจักรแทนแรงงานคนในภาคเกษตร

ในปัจจุบันการใช้เทคโนโลยีทดแทนแรงงานคนได้เฉพาะบางสาขาเกษตรเท่านั้น เช่น การปลูกข้าว การตัดอ้อย การปลูกมันสำปะหลัง สามารถใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ ต่างกันกับการกรีดยางที่ไม่สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ได้ เพราะต้องใช้แรงงานคนกรีดยางที่มีทักษะเฉพาะในการกรีดยาง

การใช้เทคโนโลยีจึงช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ในระดับหนึ่งและใช้ในพื้นที่ที่สามารถใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรหรือเทคโนโลยีได้ แต่จะก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานของแรงงานภาคเกษตร และทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าการจ้างแรงงานคน เนื่องจากการทำเกษตรในประเทศไทยจะทำในลักษณะครอบครัวใช้พื้นที่น้อย ไม่สามารถทำการเกษตรขนาดใหญ่เช่นในต่างประเทศที่เกษตรกรมีพื้นที่หลายร้อยไร่ ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีไม่ได้ลดปัญหาแรงงานภาคเกษตรได้ทั้งหมด เนื่องจากการใช้เครื่องจักรอุปกรณ์ที่ทันสมัยยังต้องใช้แรงงานคนที่มีทักษะในการควบคุมซึ่งยังมีจำนวนน้อย การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรจึงไม่สามารถทำให้ลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ทั้งหมด

โดยในการทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่หรือมากกว่า 20 ไร่ขึ้นไปนั้น การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะทำให้สามารถใช้ทดแทนแรงงานคนและเพิ่มผลผลิตได้คุ้มกับต้นทุนการผลิต ซึ่งเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุนทางการเกษตร เนื่องจากเครื่องจักรทางการเกษตรลงทุนครั้งเดียวมีอายุการใช้งานยาวนานและมีค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าแรงงานคน เช่น เครื่องเกี่ยวข้าว สามารถทดแทนแรงงานได้ 10-20 คนต่อวัน แต่การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรในนาข้าว รถไถ หว่าน เกี่ยวต้องลงทุนสูง อีกทั้งการใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนจึงใช้ได้ในบางประเภทเท่านั้น สำหรับงานเกษตรบางประเภท เช่น เก็บผลไม้ เก็บหอม กระทบยี่ม เก็บพริก ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีแทนได้ก็ยังคงต้องใช้แรงงานคนเช่นเดิม โดยจุดอ่อนของเทคโนโลยี คือ องค์กรความรู้ในการใช้เทคโนโลยี เหมาะสมกับวัยหนุ่มสาวมากกว่าผู้สูงอายุ และเรื่องราคาเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่มีราคาค่อนข้างสูง

สรุปข้อดีและข้อเสียของการใช้เทคโนโลยี เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคน คือ

ข้อดี มีความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา สามารถลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรในฤดูที่มีความต้องการแรงงานจำนวนมาก ลดการสูญเสียของผลผลิตด้านการเกษตรในฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งในปัจจุบันมีการนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้ามาใช้ทดแทนแรงงานในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นในบางพื้นที่ เช่น จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งแรงงานในภาคเกษตรสามารถศึกษา หาความรู้ในเรื่องต่างๆ นำมาปรับใช้กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ แต่จะต้องมีวิธีการเตรียมการผลิต โดยการให้องค์ความรู้ในการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทำการผลิตให้ได้ปริมาณงานมากกว่าแรงงานคน อีกทั้งมีการปรับเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับการนำเครื่องจักรมาใช้

ข้อเสีย การใช้เทคโนโลยีแทนกำลังคนทำให้ต้องเพิ่มรายจ่ายเป็นผลให้ต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น อีกทั้งการใช้เทคโนโลยีมีราคาแพง เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าถึงยาก จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ การเกษตร เพื่อจัดซื้อและร่วมกันใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร

4.3.13 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร

1) ควรกำหนดกรอบนโยบายในมิติต่างๆ เพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้เกิดระบบค่าจ้างและผลตอบแทนที่เป็นธรรม พัฒนาระบบสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงานที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน และความมั่นคงของมนุษย์

2) กำหนดนโยบายและแนวทางการจัดการแรงงานที่เหมาะสม เพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและสังคมผู้สูงอายุ

3) ควรมีการปรับปรุงเรื่องระบบการผลิต การชลประทาน การรวมกลุ่ม สร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม การควบคุมคุณภาพของผลผลิต รวมถึงระบบการจำหน่ายผลผลิต และการพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีทางการเกษตรเพื่อพัฒนาการทำเกษตรในประเทศไทย

4) ควรมีการปลูกจิตสำนึกในการรักษากฎหมายและการประกอบอาชีพการเกษตร โดยการปรับแนวคิดทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษา การประกอบอาชีพของเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยมุ่งการศึกษาเพื่อการทำงานเป็นหลัก ควรมีการระดมแนวคิดของบุคคลทุกกลุ่มอาชีพ ศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการเกษตรจากประเทศคู่แข่งเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันกับต่างประเทศ

5) ควรมีการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชน เช่น การผลิตสินค้า OTOP เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้าน ชุมชน จะได้มีอาชีพเสริมนอกฤดูกาลทำการเกษตร และไม่ต้องเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานที่อื่น

6) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตภาคการเกษตร โดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการเกษตร พัฒนาเทคโนโลยีการผลิต จัดฝึกอบรมทักษะในการใช้เทคโนโลยีให้แก่เกษตรกร

7) ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตลาดแรงงานให้ประชาชนได้รับรู้ เช่น รายได้ของแต่ละอาชีพ อัตราการว่างงานของผู้เรียนจบระดับการศึกษาต่างๆ

ข้อเสนอแนะดังกล่าวจะมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ จะต้องมีการศึกษาโครงสร้างตลาดแรงงาน ระบบการจ้างงาน โครงสร้างค่าจ้างซึ่งมีความแตกต่างกันในสาขาเดียวกันหรือต่างสาขา ทั้งแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบ สถานการณ์แนวโน้มอุปสงค์ อุปทานของตลาดแรงงานรายสาขา และควรมีการประชาสัมพันธ์ ตำแหน่งงานว่างในพื้นที่ชุมชนอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่

4.3.14 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

1) นายจ้างหรือเจ้าของสถานประกอบการควรมีการปรับปรุงเกี่ยวกับสวัสดิการ รวมถึงโอกาสและความเจริญก้าวหน้าให้สอดคล้องกับความต้องการของแรงงาน

2) ควรมีการแนะแนวอาชีพในสถานศึกษา มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการศึกษา ขณะเดียวกันต้องสร้างความมั่นคง สร้างวินัย ให้กับแรงงานที่อยู่ในสถานประกอบการให้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่และต่อองค์กร

3) ส่งเสริมให้แรงงานภาคเกษตรมีอาชีพที่มั่นคงต่อเนื่องไม่ให้เกิดปัญหาแรงงานภาคเกษตรไหลเข้าสู่แรงงานภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งส่งเสริมให้มีการจ้างแรงงานอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการพัฒนาอาชีพในครัวเรือน เกษตร การมีศูนย์เรียนรู้ฝึกอาชีพ สื่อที่ให้ความรู้ สนับสนุนเครื่องมือ และเทคโนโลยี

4) ด้านความเชื่อมั่นในการผลิตและการทำงาน ควรมีการส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิและกฎหมายของเกษตรกรหรือลูกจ้าง ในการกำหนดสัญญา การจ้าง และการถูกเลิกจ้างให้เข้มงวด

จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาคเอกชนและรัฐ ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรจังหวัด เกษตรอำเภอ สำนักงานแรงงานจังหวัด สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสถิติจังหวัด ผู้ประกอบการในกิจการเกษตร ที่สำคัญ หอการค้าจังหวัด จำนวนจังหวัดละ 12 คน 7 จังหวัด รวม 84 คน เกี่ยวกับความคิดเห็นในเรื่องปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเด็นสำคัญ สรุปได้ ดังนี้

อุปสงค์และอุปทานแรงงาน ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เห็นว่าอุปสงค์แรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แต่เป็นการเพิ่มตามความต้องการแรงงานตามฤดูกาลเพียงบางช่วงเวลา และตามราคาสินค้า เกษตร รวมทั้งอัตราค่าจ้างเป็นสำคัญ ในขณะที่อุปทานแรงงานเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทย เข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคน และการใช้แรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็นในอนาคต เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนหรือมีอายุ 50 ปีขึ้นไปมีกำลังทำงานลดลง และบุตรหลานเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจทำงานในภาคเกษตร เนื่องจากมีการศึกษามากขึ้น ต้องการงานที่ได้รับเงินเดือนและสวัสดิการ ตลอดจนมีความมั่นคงในการทำงานมากกว่างานในภาคเกษตร

ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นการขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ทั้งภาคอุตสาหกรรมเกษตรและเกษตรกร เนื่องจากมีผลผลิตออกมาพร้อมกันกับการเดินเครื่องแปรรูปผลผลิตของโรงงาน โดยแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเกษตรจะเคลื่อนย้ายไปทำงานเกษตรในไร่นาตัวเอง ญาติพี่น้องหรือพ่อแม่ ในช่วงเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวซึ่งจะมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่เมื่อหมดฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวแรงงานวัยหนุ่มสาวก็จะกลับเข้าทำงานในโรงงานตามเดิม โดยแรงงานวัยกลางคนและผู้สูงอายุทำงานในภาคเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีอาชีพรองนอกช่วงฤดูกาลเพาะปลูกอยู่บ้าง แต่รายได้จากทั้งอาชีพหลักและอาชีพรองไม่แน่นอน

ปัญหาการเข้าออกงาน เป็นปัญหาของภาคอุตสาหกรรมเกษตรในพื้นที่นี้ เนื่องจากใช้แรงงานในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแรงงานจะเคลื่อนย้ายกลับไปทำงานในภาคเกษตรในช่วงฤดูกาลผลิต แล้วย้ายกลับเข้าสู่โรงงานหรือภาคอุตสาหกรรมเกษตรอีกครั้งนอกช่วงฤดูกาลผลิต ทั้งนี้การเข้าออกงาน นอกจากขึ้นอยู่กับฤดูกาลผลิตแล้วยังขึ้นอยู่กับภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืชระบาด ฯลฯ ก็จะมีการเข้าออกงานน้อย ซึ่งผู้ประกอบการพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการให้แรงงานที่เหลือทำงานล่วงเวลา หากมีการเข้าออกงานน้อยในบางปีเนื่องจากภัยธรรมชาติก็จะไม่มีการทำงานล่วงเวลา

ผลกระทบของการขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แม้ว่าจะทำให้ต้นทุนและปัจจัยการผลิตของเกษตรกรและผู้ประกอบการเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งค่าครองชีพเพิ่มขึ้นจากราคาสินค้าอุปโภคบริโภคในครัวเรือนเพิ่มขึ้นในขณะที่ราคาผลผลิตไม่แน่นอน แต่เกษตรกรที่ใช้วิธีการจ้างเหมาเพียงบางช่วงฤดูกาลผลิตจะมีผลกระทบไม่มากนัก ส่วน

ภาคอุตสาหกรรมจะประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานและการเข้าออกงาน โดยแรงงานวัยหนุ่มสาวจะเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคบริการ ซึ่งมีสภาพการทำงานที่ดีกว่า ทำให้ผู้ประกอบการฯ จูงใจให้แรงงานทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยการมีโบนัส มีค่าล่วงเวลา มีการฝึกอบรม มีการให้ความก้าวหน้าในสายงานอาชีพ เป็นต้น

ความต้องการแรงงานในภาคเกษตร จากการศึกษาภาคเกษตรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมากขึ้น ความต้องการแรงงานระดับล่างในวัยหนุ่มสาวและการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคนจะมีมากขึ้น เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรที่เข้าสู่วัยสูงอายุจะมีกำลังหรือศักยภาพในการผลิตลดลง ในขณะที่ความต้องการสินค้าเกษตรมีเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลก

การแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในส่วนของเกษตรกรนั้น ส่วนใหญ่แก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานโดยการจ้างแรงงานรับจ้างและจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรในบางขั้นตอน และครบทุกขั้นตอน นอกจากนี้ยังใช้วิธีปรับเปลี่ยนระบบการเพาะปลูก เช่น เปลี่ยนจากนาดำเป็นนาหว่านที่ใช้แรงงานคนน้อยลง บางรายก็ลดพื้นที่การผลิตหรือทำการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้แรงงานเท่าที่มีอยู่ในครัวเรือน โดยภาครัฐให้ข้อเสนอแนะว่าควรมีการใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนมากขึ้น รวมทั้งการฟื้นฟูวัฒนธรรมลงแขก เป็นต้น

การจูงใจให้แรงงานทำงานในภาคเกษตร โดยการปรับปรุงระบบการศึกษาระดับอาชีวศึกษา การให้เงินทุน ที่ดิน ปัจจัยการผลิต ระบบการชลประทาน และการเพิ่มการฝึกปฏิบัติจริง การเพิ่มอัตราค่าจ้างและสวัสดิการต่างๆ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยมในการทำงาน ให้งานภาคเกษตรเป็นงานที่มีเกียรติและมีศักดิ์ศรี

การใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคนในภาคเกษตร ควรเป็นเทคโนโลยีที่ใช้ในท้องถิ่นได้ รวมทั้งมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์จัดซื้อเครื่องจักรกลทางการเกษตรให้แก่สมาชิกได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

สรุปผลการศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าครัวเรือนเกษตรเกือบร้อยละ 70 ขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ ต้องจ้างทั้งแรงงานคนและเครื่องจักรกลทางการเกษตร เนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนเคลื่อนย้ายไปทำงานในเมืองหรือศึกษาต่อ และสมาชิกในครัวเรือนที่เหลืออยู่เป็นผู้สูงอายุในวัยกลางคนและผู้สูงอายุ อีกทั้งมีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นจำนวนมากหรือทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นเหตุผลสำคัญ จากปัจจัยดังกล่าวทำให้เกิดการขาดแคลนกำลังแรงงานที่จะใช้ในการผลิต หรือทำให้อุปสงค์มากกว่าอุปทานแรงงาน อย่างไรก็ตามยังมีครัวเรือนร้อยละ 12.5 ที่มีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอเพราะมีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอและมีพื้นที่เพาะปลูกน้อย ซึ่งเป็นข้อค้นพบสำคัญที่แตกต่างจากภาคอื่น เพราะภาคอื่นจะมีการขาดแคลนแรงงานหรือมีแรงงานไม่เพียงพอและต้องจ้างแรงงานต่างด้าว นอกจากนี้ในบางจังหวัดที่ทำการศึกษายังคงมีการช่วยเหลือเรื่องแรงงานหรือลงแขก ซึ่งบางจังหวัดที่ทำการศึกษาและจังหวัดอื่นๆ ไม่มีการลงแขกแล้ว แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่แม้จะอยู่ในวัยกลางคนแต่ก็มีความตั้งใจที่จะทำการเกษตรต่อไปแม้ว่าจะเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงาน โดยใช้วิธีการลดพื้นที่เพาะปลูกลง หรือปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตที่ใช้แรงงานน้อยลง แสดงให้เห็นว่า แรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแรงงานที่มีอายุมากกว่า 50 ปีไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคการผลิตอื่นได้เพราะอายุมากจึงต้องทำงานในภาคการเกษตรต่อไป

เกษตรกรส่วนใหญ่ ที่ขาดแคลนแรงงานยังคงหาแรงงานทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่มาใช้ในการผลิตได้ และยังไม่พบว่า มีการจ้างแรงงานต่างด้าวเหมือนภาคอื่น อีกทั้งยังมีการจ้างเหมาตามฤดูกาลและการเข้าออกงานระหว่าง ภาคอุตสาหกรรมเกษตรและภาคเกษตร ทำให้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีน้อย เนื่องจากเกษตรกรและผู้ประกอบการยังคงสามารถแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วได้ ซึ่งปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่พบในการศึกษาครั้งนี้เป็นการขาดแคลนแรงงานเพียงบางช่วงฤดูกาล คือ ฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวเท่านั้น ไม่ได้ขาดแคลนแรงงานตลอดทั้งปีจนต้องจ้างแรงงานต่างด้าวแบบประจำเหมือนภาคอื่นๆ ของประเทศไทย

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการศึกษาข้อเท็จจริงของปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตรใน 7 จังหวัดที่มีแรงงานภาคเกษตรมากที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด อุดรธานี และบุรีรัมย์ โดยสัมภาษณ์แรงงานภาคเกษตรด้วยแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจำนวน 400 คน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน สำนักงานแรงงานจังหวัด สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสถิติจังหวัด หอการค้าจังหวัด และผู้ประกอบการในกิจการเกษตรที่สำคัญ จังหวัดละ 12 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 484 คน เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงของปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกรและผู้ประกอบการภาคเกษตร โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์สภาพปัญหา โดยสรุปผลข้อเท็จจริงและข้อเสนอแนะจากการศึกษา ดังนี้

5.1 สรุป

5.1.1 กลุ่มเกษตรกร สรุปผลการศึกษาทั้ง 7 จังหวัด พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอต้องจ้างทั้งแรงงานรับจ้างหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรจำนวน 279 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 69.75 ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ซึ่งเป็นการจ้างแบบไม่ครบทุกขั้นตอนมากที่สุด คือ 131 คน คิดเป็นร้อยละ 32.75 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด สำหรับเกษตรกรที่มีแรงงานพอเพียงทั้งแบบไม่ต้องจ้างแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตร และแบบที่ต้องจ้างครบทุกขั้นตอน จ้างบางช่วงบางขั้นตอนและไม่ระบุว่าจ้างครบทุกขั้นตอนหรือไม่จำนวน 121 คนคิดเป็นร้อยละ 30.25 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ต้องจ้างทั้งแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมีจำนวน 50 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 12.5 เนื่องจากมีพื้นที่การเพาะปลูกน้อย ไม่ได้ทำการเพาะปลูกผลผลิตที่หลากหลาย และมีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอ

ผลการศึกษาทั้ง 7 จังหวัด สรุปได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานไม่เพียงพอหรือมีการขาดแคลนแรงงาน แต่เป็นการขาดแคลนแรงงานเฉพาะช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว โดยเกษตรกรใช้วิธีการจ้างแรงงานรับจ้างและจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรมาช่วยแต่ไม่ครบทุกขั้นตอนมีจำนวนมากที่สุด และสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะการทำเกษตรมีความต้องการจ้างแรงงานเพียงบางช่วงฤดูกาลผลิตเท่านั้น นอกจากนี้แรงงานในครัวเรือนที่เหลืออยู่แม้ว่าจะเป็นวัยกลางคนหรือมีอายุ 50 ปีขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่แต่ก็ยังคงทำงานในภาคเกษตรที่ไม่ใช้กำลังแรงงานมากนักได้ อีกทั้งยังมีการช่วยเหลือด้านแรงงานทั้งในครัวเรือนเกษตรและเพื่อนบ้านอยู่บ้างในบางพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาที่พบว่ามีเกษตรกรที่ต้องจ้างแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตรมีจำนวน 98 คนคิดเป็นร้อยละ 24.5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ในขณะที่เกษตรกรที่มีแรงงานพอเพียงไม่ต้องจ้างแรงงานรับจ้างและเครื่องจักรกลทางการเกษตร

เป็นกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุดในการศึกษาครั้งนี้ ทำให้คาดการณ์ได้ว่าปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร จะทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากลูกหลานของเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ยอมทำงานในภาคเกษตร เนื่องจากเป็นงานหนัก ลำบาก มีรายได้ไม่แน่นอน และไม่มีสวัสดิการ ทำให้เกิดการขาดแรงจูงใจในการให้คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตร ขาดการส่งเสริมด้านปัจจัยการผลิตและโครงสร้างพื้นฐานการผลิต โดยเฉพาะการชลประทาน ซึ่งเกษตรกรมีความต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือในเรื่องปัจจัยการผลิต การลดต้นทุนการผลิต และระบบชลประทาน เพื่อการผลิตในภาคการเกษตรมากที่สุด

สำหรับการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ที่ทำให้ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรเพิ่มสูงขึ้นและส่งผลกระทบต่อให้การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ เนื่องจากได้รับค่าจ้างแรงงานเท่ากันหรือมากกว่า แต่มีสภาพการทำงานและสวัสดิการต่างๆ ที่ดีกว่ามาก หากยังไม่มีการควบคุมราคาปัจจัยการผลิต สินค้าอุปโภคและบริโภคดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัจจัยเหล่านี้จะทำให้ภาคเกษตรเหลือแต่เกษตรกรที่มีอายุอยู่ในวัยกลางคนและเข้าสู่วัยผู้สูงอายุมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะส่งผลต่อผลิตภาพการผลิตและผลิตภาพแรงงานได้ถ้าไม่มีแรงงานรุ่นใหม่มาทดแทนหรือทำงานในภาคเกษตรสืบต่ออาชีพของบรรพบุรุษ

5.1.2 กลุ่มภาครัฐ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาครัฐ ได้แก่ เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน สำนักงานแรงงานจังหวัด สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานสถิติจังหวัด พบว่า มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันในประเด็นที่สำคัญ สรุปได้ ดังนี้

อุปสงค์แรงงานภาคเกษตร อุปสงค์แรงงานในภาคเกษตรหรือความต้องการแรงงานในภาคเกษตร ขึ้นอยู่กับราคาสินค้าและความต้องการของตลาด เนื่องจากอุปสงค์ของแรงงานเป็นอุปสงค์สืบเนื่อง ดังนั้น หากมีความต้องการสินค้าเกษตรเพิ่มมากขึ้นก็มีความต้องการแรงงานมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการขยายตัวของ การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่เคยปลูกในภาคใต้และภาคอื่นๆ อาทิ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อย เป็นพืชพลังงานที่ตลาดทั้งในและต่างประเทศมีความต้องการเพิ่มมากขึ้น และยังเป็นแหล่งผลิตสำคัญของข้าวหอมมะลิ อีกทั้งหลายจังหวัดเป็นจังหวัดชายแดนที่มีศักยภาพในการขยายตัวรองรับการเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เช่น อุดรธานี อุบลราชธานี ศรีสะเกษ จึงมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งด้านการค้า อุตสาหกรรม เกษตรกรรมและบริการ ทำให้ความต้องการแรงงานเพื่อรองรับความต้องการของตลาดและการเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมีมากขึ้นตามไปด้วย

อุปทานแรงงานภาคเกษตร หรือจำนวนแรงงานที่มีอยู่ในภาคเกษตรนั้น มีจำนวนลดลงตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าแรงงานที่ยังคงอยู่ในภาคเกษตรมีอายุเฉลี่ย 52 ปี ซึ่งเป็นวัยกลางคนมีกำลังในการทำงานลดลง ไม่สามารถทำงานหนักได้ การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรและการจ้างแรงงานคนมาใช้ในการทำการเกษตรจึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาด้านอุปทานแรงงานหรือจำนวนแรงงานในครัวเรือนซึ่งมีลดลงไม่เพียงพอต่อการผลิต ทั้งนี้เพื่อให้สามารถรักษาระดับการผลิตให้เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้หลักของครอบครัว

ต่อไปได้ โดยมีข้อสังเกตสำคัญคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงหาแรงงานไทยทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่มารับจ้างทำงานได้

ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาล โดยสาเหตุที่ขาดแคลนแรงงานเพราะทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรมีความต้องการแรงงานมากในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว หากเก็บเกี่ยวหรือแปรรูปผลผลิตช้าจะทำให้ผลผลิตเสียหาย จึงเกิดการจูงใจให้แรงงานทำงานทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร โดยการให้สวัสดิการต่างๆ เพิ่มขึ้น อาทิ รถรับส่งอาหารกลางวัน ค่าล่วงเวลา เป็นต้น

ปัญหาการเข้าออกของแรงงานภาคเกษตร ปัญหาการเข้าออกงานของแรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมมีปัญหาน้อยเนื่องจากการเข้าออกตามฤดูกาล อาทิ ฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ในช่วงเวลาดังกล่าวพนักงานในภาคอุตสาหกรรมจะมีการลางานหรือลาออกเป็นจำนวนมากเพื่อไปทำงานในภาคการเกษตร แต่หลังจากหมดฤดูกาลการผลิตในภาคการเกษตรแล้วพนักงานก็จะกลับเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ทำให้มีการเข้าออกของแรงงานทั้งในกิจการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร ผู้ประกอบการและเกษตรกรจะแก้ปัญหาโดยการนำเครื่องจักรกลทางการเกษตรเข้ามาใช้ในการผลิต นอกจากนี้จะให้การจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านมาช่วยในการผลิต ดังนั้นหากมีการสร้างแรงจูงใจในการทำการเกษตร อาทิ เพิ่มค่าจ้างแรงงานหรือเพิ่มราคาผลผลิตให้มีราคาสูงขึ้น และสร้างอาชีพเสริมหลังการทำการเกษตรเพื่อให้แรงงานภาคเกษตรมีรายได้ตลอดทั้งปี แรงงานก็จะเคลื่อนย้ายจากภาคอุตสาหกรรมและบริการกลับมาสู่ภาคการเกษตรมากขึ้น สำหรับผู้ประกอบการในภาคเกษตรจะใช้วิธีการจัดการกำลังคนในช่วงเวลาดังกล่าวให้สอดคล้องกับกำลังการผลิต เช่น สลับกันลาไปทำการเกษตร

ผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่มีต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการภาคเกษตร ผลกระทบที่สำคัญ คือ ต้นทุนการผลิตในส่วนของค่าจ้างแรงงานเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งราคาสินค้าอุปโภคและบริโภค รวมทั้งปัจจัยการผลิตมีราคาสูงขึ้น เกษตรกรและผู้ประกอบการต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้วิสาหกิจชุมชนด้านการเกษตร แปรรูปกิจการเกษตรหรือ OTOP และผู้ประกอบการในภาคเกษตรมีต้นทุนเพิ่มขึ้นทำให้ต้องเลิกกิจการเพราะประสบภาวะขาดทุน สำหรับเกษตรกรที่ไม่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ใช้วิธีการจ้างแรงงานแบบจ้างเหมา ไม่มีการจ้างงานแบบรายวัน โดยแนวทางแก้ไขปัญหามาจากผลกระทบดังกล่าวนี้ เกษตรกรได้แก้ไขปัญหามาโดยการลดพื้นที่การผลิตการเกษตรลง ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต เช่น การทำการเกษตรที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก ส่วนผู้ประกอบการเกษตรใช้วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพแรงงานภาคเกษตรและใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคน

ความต้องการแรงงานในภาคเกษตร สรุปแนวโน้มความต้องการแรงงานภาคการเกษตร แบ่งเป็นความต้องการใน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 แรงงานภาคเกษตรที่มีความรู้ มีทักษะและความเข้าใจในการทำการเกษตรอย่างแท้จริง มีความสามารถในการจัดการและการบริหารสามารถปรับปรุงและบำรุงพื้นที่ที่ใช้ในการทำการเกษตรเพื่อนำไปสู่การผลิตสินค้าทางการเกษตรที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ซึ่งแรงงานในส่วนนี้มีแนวโน้มลดลง และคาดว่าจะขาดแคลนแรงงานในลักษณะนี้มากขึ้น กลุ่มที่ 2 แรงงานภาคเกษตรที่เป็นแรงงานจ้างทั่วไปหรือแรงงานไร้ฝีมือนั้น มีแนวโน้มไม่ลดลงและคาดว่าแรงงานในส่วนนี้ยังสามารถหาแรงงาน

รับจ้างได้ทั่วไปได้ สำหรับการเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 หากมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนก็อาจจะแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรในส่วนองแรงงานไร้ฝีมือได้ระดับหนึ่ง

การใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนแรงงานคนในภาคเกษตร ในปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีทดแทนแรงงานคนเฉพาะบางช่วงฤดูกาลผลิตเท่านั้น เช่น การปลูกข้าว การตัดอ้อย การปลูกมันสำปะหลัง สามารถใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ ต่างกับการกรีดยางที่ไม่สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ได้ เพราะต้องใช้แรงงานคนกรีดที่มีทักษะเฉพาะในการกรีดยาง การใช้เทคโนโลยีจึงช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ในระดับหนึ่งและใช้ในพื้นที่ที่สามารถใช้เครื่องจักรหรือเทคโนโลยีได้ แต่จะก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานของแรงงานภาคเกษตรและทำให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าการจ้างแรงงานคน เนื่องจากการทำเกษตรในประเทศไทยจะทำในลักษณะครอบครัว ใช้พื้นที่น้อย ไม่สามารถทำการเกษตรขนาดใหญ่เช่นในต่างประเทศที่เกษตรกรมีพื้นที่หลายร้อยไร่ ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีไม่สามารถลดปัญหาแรงงานภาคเกษตรได้ทั้งหมด เนื่องจากการใช้เครื่องจักรอุปกรณ์ที่ทันสมัยยังต้องใช้แรงงานคนที่มีทักษะในการควบคุมซึ่งยังมีจำนวนน้อย โดยจุดอ่อนของเทคโนโลยี คือ องค์กรความรู้ในการใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับวัยหนุ่มสาวมากกว่าผู้สูงอายุ อีกทั้งการใช้เทคโนโลยีมีราคาแพง เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าถึงยาก

5.1.3 กลุ่มภาคเอกชน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาคเอกชน ได้แก่ หอการค้าจังหวัด และผู้ประกอบการในกิจการเกษตรที่สำคัญ พบว่า มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันในประเด็นที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

อุปสงค์และอุปทานของแรงงานในตลาดแรงงานภาคเกษตร

ปัจจุบันอุปสงค์แรงงานหรือความต้องการแรงงานจะมีมากกว่าอุปทานแรงงานหรือจำนวนแรงงานที่มีอยู่ เพราะในปัจจุบันสินค้าเกษตรมีความต้องการเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่อุปทานเริ่มลดลงเนื่องจากแรงงานภาคเกษตรเคลื่อนย้ายเข้าสู่ระบบการผลิตอื่นๆ เพราะได้ผลตอบแทนดีกว่าและบางส่วนเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งนี้อัตราค่าจ้างและช่วงเวลาตามฤดูกาลผลิตย่อมเป็นตัวกำหนดอุปสงค์และอุปทานด้วย อย่างไรก็ตามยังคงมีการขาดแคลนแรงงานในภาคการผลิต เพราะส่วนใหญ่ยังคงจ้างพนักงานแบบรายวันและเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่

ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

แรงงานที่ใช้ในโรงงานเป็นแรงงานกึ่งฝีมือและมีฝีมือ โดยได้รับการฝึกอบรมจากโรงงาน การเข้า-ออกงาน (Turnover) ของพนักงานจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลผลิตและการเก็บเกี่ยว พนักงานที่มีทักษะจะทำงานค่อนข้างถาวร โดยใช้วิธีลางานในช่วงฤดูเพาะปลูก จึงมีการขาดแคลนมากในช่วงนี้ สำหรับภาคเกษตรจะขาดแคลนแรงงานที่ในช่วงอายุ 20-45 ปี เพราะคนในวัยนี้จะเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในแถบชุมชนเมือง เนื่องจากแรงงานต้องการงานประจำ สามารถทำงานได้ตลอดทั้งปี

ปัญหาการเข้าออกของแรงงานของแรงงานภาคเกษตร

พนักงานรุ่นใหม่จะมีการเข้าออกงานหรือ Turnover ค่อนข้างสูง ส่วนพนักงานทักษะ รวมทั้งแรงงานที่ทำงานมานานและมีอายุมากแล้วจะไม่ค่อยออกจางาน ใช้การลางานในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกแล้วกลับมาทำงานต่อ ในภาคเกษตรไม่ได้จ้างต่อเนื่องตลอดทั้งปี จ้างคราวละ 2-3 เดือน

ผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตร
การเพิ่มอัตราค่าจ้างขั้นต่ำก็มีผลกระทบทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ผู้ประกอบการมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น มีการปรับต้นทุนราคาสินค้า อาจขาดสภาพคล่องในการบริหารงานและมีการเลิกจ้างในที่สุด

ความต้องการแรงงานในภาคเกษตร

ความต้องการแรงงานในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นแต่คงไม่มากเนื่องจากมีการลงทุนเพื่อใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานคนเพิ่มขึ้น ลดการใช้แรงงานที่ไม่มีฝีมือและหันมาใช้แรงงานมีทักษะมากขึ้นโดยเฉพาะช่างวิชาชีพ (ปวช.และปวส.) หรือยกระดับฝีมือให้มีศักยภาพให้สูงขึ้น จึงคาดว่าคงไม่มีการขาดแคลนแรงงานด้านนี้ อาจจะมีขาดแคลนแรงงานบ้างในช่วงบางฤดูกาลเท่านั้น

การใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรทดแทนแรงงานคนในภาคเกษตร

ปัจจุบันการใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนในภาคการเกษตร สามารถที่จะดำเนินการในบางพื้นที่เท่านั้น นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีได้เพราะไม่มีเงินทุน ขาดความรู้ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ อีกทั้งต้นทุนในการนำเอาเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนยังสูงมาก เกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงได้

5.1.4 การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่า การศึกษาครั้งนี้มีข้อเหมือนและข้อแตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมา ดังนี้

ข้อเหมือน ในประเด็นอุปสงค์และอุปทานแรงงาน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าอุปสงค์แรงงานภาคเกษตรมีมากกว่าอุปทานแรงงานภาคเกษตรและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แต่เป็นการเพิ่มตามความต้องการแรงงานตามฤดูกาลเพียงบางช่วงเวลาและตามราคาสินค้าเกษตรรวมทั้งอัตราค่าจ้างเป็นสำคัญ ในขณะที่อุปทานแรงงานเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยซึ่งเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคนและการใช้แรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็นในอนาคตเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนหรือมีอายุ 50 ปีขึ้นไปมีกำลังในการทำงานลดลง อีกทั้งบุตรหลานของเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจทำงานในภาคเกษตรเพราะมีการศึกษามากขึ้น ต้องการงานที่รับเงินเดือนและสวัสดิการ ที่มากกว่า ในภาคการเกษตร ตลอดจนมีความมั่นคงในการทำงานมากกว่างานในภาคเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวณี จันทะพงษ์ (2555) และจารึก สิงห์ปรีชา (2553) ซึ่งพบว่าประเทศไทยจะมีการขาดแคลนแรงงานจากการที่อุปสงค์แรงงานมากกว่าอุปทานแรงงาน ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ทั้งนี้การจ้างแรงงานต่างด้าวในภาคธุรกิจจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาลได้ จากการที่โครงสร้างทางประชากรของไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมากขึ้น ความต้องการแรงงานระดับล่างในวัยหนุ่มสาวและการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทนแรงงานคนจะมีมากขึ้น เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรที่เข้าสู่วัยสูงอายุนี้จะมีกำลังหรือศักยภาพในการผลิตลดลง ในขณะที่ความต้องการสินค้า

เกษตรมีเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลกและสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานเศรษฐกิจการแรงงาน (2556) กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน (2552) และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2550) ซึ่งพบว่าความต้องการกำลังคนโดยรวมมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 0.73 ต่อปี โดยสาขาหลักที่มีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานมากที่สุด คือ ภาคเกษตรกรรม มีอัตราการขยายตัวของการจ้างงานเฉลี่ยร้อยละ 0.95 ต่อปี โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการจ้างงานมากที่สุด และมีการจ้างงานแรงงานที่มีอายุระหว่าง 40-49 ปีมากที่สุด รองลงมาคืออายุระหว่าง 50-59 ปี ซึ่งอายุเฉลี่ยของแรงงานภาคเกษตรในการศึกษาค้างนี้ คือ 52 ปี จึงมีแนวโน้มที่แรงงานจะเข้าสู่วัยกลางคนมากขึ้น เนื่องจากแรงงานวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษาจะเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ การเตรียมความพร้อมโดยการปรับเปลี่ยนระบบการเพาะปลูกและการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร ตลอดจนการนำแรงงานต่างด้าวมาใช้ในกิจการเกษตรที่มีลักษณะเป็นงาน 3D จึงเป็นสิ่งจำเป็น

ข้อแตกต่าง ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและปัญหาการเข้าออกงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นการขาดแคลนแรงงานในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวทั้งภาคอุตสาหกรรมเกษตรและเกษตรกรเนื่องจากมีผลผลิตออกมาพร้อมกันกับช่วงเวลาที่โรงงานเดินเครื่องแปรรูปผลผลิต โดยแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเกษตรจะเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคเกษตรในไร่ส่วนตัวเอง ญาติพี่น้อง หรือพ่อแม่ ซึ่งช่วงเวลาฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวนั้นจะมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่เมื่อหมดฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวแรงงานวัยหนุ่มสาวก็จะกลับเข้าทำงานในโรงงาน สำหรับการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในส่วนของเกษตรกรนั้นส่วนใหญ่แก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานโดยการจ้างแรงงานรับจ้างและจ้างเครื่องจักรกลทางการเกษตรในบางขั้นตอนและครบทุกขั้นตอน และใช้วิธีปรับเปลี่ยนระบบการเพาะปลูก เช่น เปลี่ยนจากนาดำเป็นนาหว่านที่ใช้แรงงานคนน้อยลง การเข้าออกงานของแรงงานภาคเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ แม้จะทำให้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมขาดแคลน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าแรงงานในภาคนี้ยังคงกลับมาประกอบอาชีพการเกษตรให้แก่ครัวเรือนในช่วงที่ครัวเรือนขาดแคลนแรงงาน และยังคงมีการช่วยเหลือกันในเรื่องแรงงานจากญาติ เพื่อนบ้าน การลงแขก ในขณะที่ภาคอื่นๆ ต้องใช้การจ้างแรงงานต่างด้าวเท่านั้น อีกทั้งยังสามารถหาแรงงานในพื้นที่และต่างพื้นที่มาใช้ในช่วงที่มีความต้องการแรงงานมากได้ ทำให้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคนี้ไม่รุนแรงเหมือนภาคอื่นๆ และเป็นข้อค้นพบที่ทำให้ทราบว่าหากภาคอุตสาหกรรมขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรกรรมก็จะไม่ขาดแคลน โดยจะลากลับมาทำการเกษตรในช่วงฤดูกาลเกษตรดังกล่าว

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะในการจัดการเชิงปฏิบัติ

- 1) ควรมีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปแบบสหกรณ์การเกษตรเพื่อจัดซื้อและร่วมกันใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกลทางการเกษตร
- 2) ควรมีการณรงค์ให้ประชากรวัยแรงงานปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ สร้างจิตสำนึกและปลูกฝังความรู้ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการประกอบอาชีพภาคเกษตร รวมทั้งการเปลี่ยน

ค่านิยมในการทำงานภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีความไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจของโลกกลับมาเป็นกำลังผลิตในภาคเกษตรเพื่อเป็นแหล่งอาหารของโลก

3) สร้างเกษตรกรหรือแรงงานด้านการเกษตรให้มีความรู้ในการบริหารและจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างถูกต้องและเหมาะสม มุ่งเน้นการทำการเกษตรที่ยั่งยืน การส่งเสริมการทำการเกษตรเพื่อการมีงานทำ โดยมีการสนับสนุนกิจกรรมทางการเกษตรให้ครบวงจร

4) การปรับลดพื้นที่ในการทำการเกษตร การปรับเปลี่ยนวิธีการการทำการทำจากปักดำเป็นใช้การหว่าน ซึ่งจะดูแลเฉพาะในระยะแรกจึงไม่ต้องพึ่งพาแรงงานมาก

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เกษตรอำเภอ ควรสนับสนุนให้มีการใช้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน อาทิ การลงแขกเกี่ยวข้าว เน้นการพึ่งพาตนเอง ญาติและเพื่อนบ้าน

6) รัฐบาลต้องส่งเสริมให้ภาคเกษตรเป็นภาคที่สร้างความมั่นคงด้านอาหารให้ประชากรในประเทศ เป็นรากฐานที่สำคัญทางเศรษฐกิจและดึงดูดให้คนในภาคเกษตรไม่ให้ออกไปทำงานนอกภาคเกษตร จึงต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความรู้ เงินทุน แหล่งน้ำในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทานในการทำการเกษตร

7) ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลแรงงานของจังหวัด รวมทั้งความต้องการของผู้ใช้แรงงานในลักษณะคลังข้อมูลของจังหวัด

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการจัดการเชิงนโยบาย

1) ในเชิงนโยบายจำเป็นต้องหามาตรการอุดหนุนให้ภาคเกษตรสามารถที่จะพึ่งพาตนเองและแข่งขันได้กับภาคการผลิตอื่นได้ โดยต้องมีนโยบายการประกันราคาผลผลิตทางการเกษตรที่แน่นอน การอุดหนุนราคาสินค้าเกษตรจากรัฐบาล เพิ่มราคาผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต

2) ควรกำหนดกรอบนโยบายในมิติต่างๆ เพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้เกิดระบบค่าจ้างและผลตอบแทนที่เป็นธรรม และพัฒนาระบบสวัสดิการและการคุ้มครองแรงงานที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของมนุษย์

3) กำหนดนโยบายและแนวทางการจัดการแรงงานภาคเกษตรที่เหมาะสม เพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

กรมการจัดหางาน. 2552. รายงานผลการศึกษาแนวโน้มความต้องการแรงงานในช่วงปี 2553-2557.

กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2554. แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10.

กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กระทรวงแรงงาน. 2552. รายงานผลการศึกษาแนวโน้มความต้องการแรงงานในช่วงปี 2553-2557.

กรุงเทพมหานคร : กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน.

จารึก สิงห์ปรีชา. 2553. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรภาคการเกษตรที่มีต่อความมั่นคงในการผลิตอาหารของภาคเกษตรของไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นิพนธ์ พัวพงศกร. 2554. ก้าวใหม่สู่ความมั่นคงด้านอาหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน: ความเห็นเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

โยธิน แสงวดี และคณะ. 2548. อาชีวศึกษากับคุณภาพแรงงาน. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. 2556. ทิศทางการจัดระบบการศึกษาของไทยเพื่อรองรับความต้องการของตลาดแรงงาน.

เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ประเทศไทย...จะก้าวข้ามปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้อย่างไร.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการแรงงาน กระทรวงแรงงาน.

เสาวณี จันทพงษ์. 2554. การขาดแคลนแรงงานไทย : สภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไข.

กรุงเทพมหานคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย.

เสาวณี จันทพงษ์. 2555. ภาวะการขาดแคลนแรงงานและพฤติกรรมเคลื่อนย้ายแรงงานไทย :

ผลจากการสำรวจการจ้างงานปี 2554. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย.

สมศิจิ ศิกษมัติ. 2555. ผลกระทบการปรับขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำเป็น 300 บาท : ประยุกต์ใช้แบบจำลองดุลยภาพทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2550. โครงการศึกษาความต้องการแรงงานที่แท้จริงและการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในภาคเกษตร ประมง กิจการต่อเนื่องจากประมงและก่อสร้าง.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. 2553. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน. กรุงเทพมหานคร :

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2556. สรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับลูกจ้างเอกชนภาคเกษตรกรรม พ.ศ. 2555.

กรุงเทพมหานคร : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สำนักงานเศรษฐกิจการแรงงาน. 2556. **โครงการสัมมนาทางวิชาการด้านแรงงาน.เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ประเทศไทย...จะก้าวข้ามปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้อย่างไร จัดโดยสำนักงานเศรษฐกิจการแรงงาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน.**
- สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น . 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น.** ขอนแก่น : สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น.
- สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด. 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด.** ร้อยเอ็ด : สำนักงานสถิติจังหวัดร้อยเอ็ด.
- สำนักงานสถิติจังหวัดบุรีรัมย์. 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์.** บุรีรัมย์ : สำนักงานสถิติจังหวัดบุรีรัมย์.
- สำนักงานสถิติจังหวัดนครราชสีมา. 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา.** นครราชสีมา : สำนักงานสถิติจังหวัดนครราชสีมา.
- สำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ. 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดศรีสะเกษ.** ศรีสะเกษ : สำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดอุดรธานี. 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดอุดรธานี.** อุดรธานี : สำนักงานสถิติจังหวัดอุดรธานี.
- สำนักงานสถิติจังหวัดอุบลราชธานี. 2553. **รายงานสถิติที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี.** อุบลราชธานี : สำนักงานสถิติจังหวัดอุบลราชธานี.

www.policy.doe.go.th

www.teacher.aru.ac.th

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

ข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แรงงานภาคเกษตร

โครงการศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้สัมภาษณ์.....วันที่.....

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....เพศ.....อายุ.....ปี สถานะในครัวเรือน.....

ระดับการศึกษาสูงสุด.....ระยะเวลาที่ทำการเกษตรมาแล้ว.....ปี

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ชื่อหมู่บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....โทรศัพท์.....

ประเภทการเกษตรที่ทำ.....พื้นที่ถือครอง ทำการเกษตรไร่

รายได้หลักจากการเกษตร ปีละประมาณ.....บาท โดยเป็นรายได้จาก.....

รายได้รองจากนอกภาคเกษตรเกษตร ปีละประมาณ.....บาท โดยเป็นรายได้จาก.....

ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนต่อเดือน.....บาท หนี้สินในครัวเรือนต่อเดือน.....บาท

เงินออมในครัวเรือนต่อเดือน.....บาท

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน คน จำนวนสมาชิกผู้มีรายได้.....คน

จำนวนสมาชิกที่อายุ 15-64 ปี.....คน จำนวนสมาชิกที่อายุ 64 ปีขึ้นไป.....คน

จำนวนสมาชิกที่อายุต่ำกว่า 15 ปี.....คน

1. จำนวนแรงงานที่ใช้ในครัวเรือนอายุ 15 – 64 ปีมีจำนวนพอเพียงกับการผลิตหรือไม่
2. หากไม่พอเพียงหรือมีการขาดแคลนแรงงาน มีการขาดแคลนแรงงานประเภทใดที่ขาดแคลนจำนวนเท่าไร
3. หากขาดแคลนแรงงาน เป็นเพราะเหตุใดจึงขาดแคลนงาน และถ้าไม่ขาดแคลนแรงงานเป็นเพราะเหตุใดจึงไม่ขาดแคลนแรงงาน
4. แก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานอย่างไร เช่น ใช้แรงงานเด็กหรือลูกหลานที่อายุน้อยกว่า 15 ปีทำงาน หรือใช้แรงงานผู้สูงอายุมากกว่า 64 ปีช่วยทำงาน หรือใช้วิธีจ้างแรงงาน ลงแขก การจ้างแรงงานต่างด้าว
5. เพราะเหตุใดจึงใช้วิธีการในข้อ 4 ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน
6. การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ มีผลกระทบหรือต่อท่านหรือไม่ และมีผลกระทบอย่างไร
7. มีความต้องการแรงงานใช้ในการทำการเกษตรต่อไปเพิ่มขึ้นหรือลดลง
8. หากในอนาคตเกิดขาดแคลนแรงงาน ไม่มีแรงงานใช้ในการทำการเกษตร จะยังคงทำการเกษตรต่อหรือไม่ เพราะเหตุใด
9. คุณเคยฝึกอบรมการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนหรือไม่ และนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนหรือไม่
10. อนาคตของลูกหลานในครอบครัว คุณอยากให้ลูกหลานเรียนด้านการเกษตรเพื่อมาพัฒนาการเกษตรในครัวเรือนให้ดีขึ้น หรือช่วยทำการเกษตรต่อหรือไม่ เพราะเหตุใด
11. ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

.....

แบบสัมภาษณ์หน่วยงานราชการ/เอกชน/องค์กรเอกชน/นักวิชาการ

1. อุปสงค์และอุปทานของแรงงานในตลาดแรงงานภาคเกษตรเป็นอย่างไร
2. มีการขาดแคลนแรงงานหรือไม่ แรงงานประเภทใดที่ขาดแคลน ขาดแคลนอย่างไร ทำไมจึงขาดแคลน
3. มีปัญหาการเข้าออกของแรงงานหรือไม่ อย่างไร
4. มีปัจจัยฤดูกาลที่กระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของแรงงานหรือไม่ อะไรบ้าง มีผลกระทบอย่างไร
5. การเพิ่มขึ้นของอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ มีผลกระทบหรือต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการในภาคเกษตรหรือไม่ และมีผลกระทบอย่างไร
6. ความต้องการแรงงานในภาคเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหรือลดลง และคาดว่าจะเกิดการขาดแคลนแรงงานหรือไม่
7. มีวิธีการเตรียมการสำหรับให้ความช่วยเหลือเกษตรกร/ผู้ประกอบการในภาคเกษตรที่ขาดแคลนแรงงานหรือไม่ อย่างไร
8. การแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรของเกษตรกร/ผู้ประกอบการในภาคเกษตรที่ผ่านมาเป็นอย่างไร
 - 8.1 การแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน
 - 8.2 การแก้ปัญหาการเข้าออกของแรงงาน
9. หากในอนาคตเกิดขาดแคลนแรงงาน ไม่มีแรงงานใช้ในการทำการเกษตร จะจูงใจให้คนทำงานในภาคเกษตรได้อย่างไร
10. การปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะระบบอาชีวศึกษา ให้ผู้เรียนจบมีงานทำ และมีรายได้ดี มีเกียรติในสังคม จะทำให้ผู้เรียนหันมาเรียนด้านการเกษตร เพื่อทำการเกษตรต่อไปได้หรือไม่ และควรมีการปรับปรุงอย่างไร
11. การใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนในภาคเกษตร สามารถที่จะดำเนินการในพื้นที่ได้หรือไม่ และสามารถช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้หรือไม่ อย่างไร
- 12.. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร
 - 12.1 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน
 - 12.2 ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาการเข้าออกของแรงงาน

.....